

“Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä
ja se on osa kulttuuriani”

Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen

Elina Weckström, Karri Kekkonen & Outi Kekkonen

LAPSIASIAVALTUUTETTU
MÁNÁIDÁITTARDEADDJI

**”Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä
ja se on osa kulttuuriani”**

**Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien
toteutuminen**

Elina Weckström, Karri Kekkonen & Outi Kekkonen

LAPSIASIAVALTUUTETTU
MÁNÁIDÁITTARDEADDJI

”Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani”:

Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen

Elina Weckström, Karri Kekkonen & Outi Kekkonen

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:1

Lapsiasiavaltuutetun toimisto & kansallinen lapsistrategia 2023

ISBN (pdf): 978-952-400-291-2

ISBN (painettu): 978-952-400-442-8

ISSN (pdf): 1798-4009

ISSN (painettu): 1798-3991

Visuaalinen suunnittelu: Hansaprint Oy / Suunnittelutoimisto Tammikuu Oy

Kuvat: Ari Andersin / Vastavalo (kansi), Anja Vest / Vastavalo (s. 18, 58, 60),

saamelaiskäräjät (s. 26, 41, 46, 53, 63), Terhi Tuovinen/Lapin liitto (s. 30).

Piirroskuva: Linda Saukko-Rauta / RedanRedan Oy

Painopaikka: Hansaprint Oy, Turenki 2023.

Sisällys

Tiivistelmä	5
Sammandrag Tiivistelmä ruotsiksi	6
Čoahkkáigeassu Tiivistelmä pohjoissaameksi	7
Čuákánkiäsu Tiivistelmä inarinsaameksi	8
Vuänõs Tiivistelmä koltansaameksi	9
Summary Tiivistelmä englanniksi	10
Esipuhe	11
Saamelaiskäräjien saatesanat	13
Kansallisen lapsistrategian saatesanat	15
Saamelaiset Suomessa	16
1. Johdanto	19
2. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen	21
3. Selvityksen toteuttaminen	23
3.1 Osallistujien tavoittaminen	24
3.2 Aineistonhankinta	27
3.3 Osallistujat	28
3.4 Aineiston analyysi	29
4. Hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen saamelaislasten kertomana	31
4.1 Vapaa-aika	31
4.2 Koulu	36
4.3 Hyvinvointi	38
4.4 Ihmissuhteet	51
4.5 Tulevaisuus	56
5. Pohdinta	61
5.1 Eettinen pohdinta	61
5.2 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	63
Lähteet	66
Liitteet	69

Tiivistelmä

”Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani”:

Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen

Selvityksen tarkoituksena oli tarkastella saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana. Suomessa asuvista saamelaislapsista on saatavilla hyvin vähän tietoa. Rekisteriaineistojen perusteella kaikkia saamelaislapsia ei voida tunnistaa, koska Suomen lainsäädäntö kieltää etnisen taustan tilastoinnin. Muutenkin aineistoa on kerätty pääasiassa aikuisilta tai kaikilta saamelaisten kotiseutualueella asuvilta lapsilta, joten saamelaislapset ja etenkin kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaislapset ovat harvoin olleet saamelaisia käsittelevien selvitysten tai tutkimusten osallistujina. Selvityksen tulokset tarjoavat esimerkiksi saamelaisyhteisölle ja päättäjille ajankohtaista tietoa päätöksenteon, kehittämistyön ja toiminnan tueksi.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti selvityksen osana kansallista lapsistrategiaa vuoden 2022 aikana. Selvitykseen osallistui 11–17-vuotiaita itsensä saamelaisiksi kokevia lapsia saamelaisten kotiseutualueelta ja muualta Suomesta. Selvitystä varten haastateltiin kuusi lasta. Haastattelujen pohjalta laadittiin sähköinen kyselylomake, johon vastasi 83 saamelaiseksi itsensä kokevaa lasta.

Selvityksen keskeisimpinä tuloksina ovat 1) saamelaislasten vahva luontosuhde ja huoli ilmastonmuutoksen vaikutuksista pohjoiseen luontoon; 2) harvaan asutun alueen haasteet liikkumisessa ja palvelujen saatavuudessa; 3) saamen kielten käyttömahdollisuudet sekä 4) saamelaisuus ja saamelaisten oikeudet.

Tulosten mukaan lapset nostivat tärkeimmiksi keinoiksi saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen edistämiseksi tiedon lisäämisen saamelaiskulttuurista, mahdollisuuden käyttää saamen kieliä enemmän vapaa-ajalla, saamenkieliset oppimateriaalit ja pätevät opettajat sekä vapaa-ajanviettopaikat, julkisen liikenteen, kuljetukset ja ajoluvat.

Asiasanat: Lapset, saamelaiset, saamelaislapset, alkuperäiskansa, vähemmistö, hyvinvointi, lapsen oikeudet

Sammandrag

”Jag är glad över att jag får studera detta språk som är en del av min kultur”:

Samiska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter

Syftet med utredningen var att granska samiska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter utifrån barn och ungas egna berättelser. Det finns väldigt litet tillgänglig information om samiska barn i Finland. Samiska barn kan inte identifieras från registermaterial eftersom Finlands lagstiftning förbjuder statistik över etnisk bakgrund. Material har även i övrigt i huvudsak samlats in från de vuxna eller alla barn som bor i samernas hembygdsområde, varmed samiska barn och i synnerhet samiska barn bosatta utanför samernas hembygdsområde har sällan deltagit i utredningar och undersökningar som handlar om samer. Resultaten ger till exempel den samiska gemenskapen och beslutsfattare aktuell information till stöd av beslutsfattandet, utvecklingsarbetet och verksamheten.

Utredningen genomfördes under 2022 av barnombudsmannens byrå som en del av den nationella barnstrategin. I utredningen deltog 11–17-åriga barn som upplever sig själva som samer både från samernas hembygdsområde och från andra håll i Finland. Sex barn intervjuades för utredningen. På basis av intervjuerna upprättades en digital frågeformulär som besvarades av 83 barn som upplever sig själva som samiska.

De mest centrala resultaten av utredningen är följande: 1) samiska barn har en nära relation till naturen och de oroas över klimatförändringens konsekvenser till den nordliga naturen; 2) det finns utmaningar med rörligheten och tillgången till tjänster i glesbygden; 3) bristfälliga möjligheter att använda de samiska språken samt 4) vad det innebär att vara same och vikten av samernas rättigheter.

Enligt resultaten anser barnen att de viktigaste sätten att främja samiska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter är att öka kunskapen om den samiska kulturen, möjligheten att använda de samiska språken i större utsträckning under fritiden, läromaterial på samiska, kompetenta lärare samt fritidsutrymmen, kollektivtrafik, transporter och körtillstånd.

Stickord: Barn, samer, samiska barn, ursprungsfolk, minoritet, välfärd, barnets rättigheter

Čoahkkáigeassu

”Somá, ahte justa mun oaččun stuđeret dán giela ja dat lea oassi mu kultu- vrra”: Sámemánáid buresveadjin ja vuoigatvuodaid ollašuvvan

Čielggadusa mihttomearrin lei guorahallat sámemánáid buresveadjima ja vuoigatvuodaid ollašuvvama nu mo mánát leat ieža muitalan. Suomas ássi sámemánáin gávdno hui unnán diehtu. Registtarmateriálaid vuodul buot sámemánáid ii sáhte identifiseret, dasgo lánkaásaheapmi gielá etnalaš duogáža bidjama statistihkkii. Muđuige materiála leat čoaggán eanaš rávesolbmui dahje buohkain sápmelaččaid ruovttuguovllus ássi mánáin, nuba sámemánát ja earenoamážit ruovttuguovllu olggobealde ássi sámemánát leat hárvve mielde čielggadusain ja dutkamušain mat gieđahallet sápmelaččaid. Čielggadusa bohtosat fáallet ovdamearkka dihtii sámeservodahkii ja mearrideaddjiide áigeovdilis dieđu mearrádusdahkama, ovddidanbarggu ja doaibmama doarjjan.

Mánáidáittardeaddji doaimmahat ollašuttii čielggadusa oassin našuvnnalaš mánnástrategiija jagi 2022 áigge. Čielggadussii oassálaste 11–17-jahkásaš mánát sápmelaččaid ruovttuguovllus ja eará sajiin Suomas, geat dovdet iežas sápmelažžan. Čielggadusa várás jearahalle guđa máná. Jearahallamiid vuodul dahke digitála jearahallanskovvi, masa vástidedje 83 máná geat dovdet iežaset sápmelažžan.

Čielggadusa guovddáš bohtosat leat 1) sámemánáid nana gaskavuohtha lundui ja fuolla dálkkádatnuppástusa váikkuhusain davvi lundui; 2) boaittoheale báikkiid hástalusat lihkaeamis ja bálvalusaid oazžumis; 3) sámeielaid geavahanvejolašvuodát sihke 4) sápmelašvuohtha ja sápmelaččaid vuoigatvuodát.

Bohtosiid mánát loktejedje ovdan deháleamos vuohkin sámemánáid buresveadjima ja vuoigatvuodaid ollašuvvama ovddideapmin dieđu lasiheami sáme kultuvrras, vejolašvuoda geavahit sámeielaid eanet astoáiggis, sámeielat oahppomateriálaid ja oahppan oahpaheaddjiid ja astoáiggebáikkiid, almmolaš johtolaga, fievrridemiid ja vuodjinlobiid.

Áššesánit: Mánát, sápmelaččat, sámemánát, eamiálbmot, veahádat, buresveadjin, mánáid vuoigatvuodát

Čuákánkiäsu

”Suotäs ete eidu mun uážum oppâđ taam kielâ já tot lii uási muu kulttuur”:

Sämmilâšpárnái pyereestvaijeem já vuoigâdvuodâi olášum

Čielgiittäs uávilin lâi tarkkuđ sämmilâšpárnái pyereestvaijeem já vuoigâdvuodâi olášume párnái jieijâs muštâlusái miel. Suomâst ässee sämmilâšpárnáin lii fáállun uáli uccáá tiätu. Registeramnâstuv vuáđuld puoh sämmilâšpárnáid ij pyevti tubdâstiđ, ko Suomâ lahâasâtem kiäldá etnisâš tuáváá lovottem. Mudoi-uv amnâstâh lii čoggum váldulávt vuorâsulmuin tâi puoh sâmikuávlust ässee párnáin, te sämmilâšpárnááh já eromâšávt sâmikuávlust ulguubeln ässee sämmilâšpárnááh láá harvii lamaš uásivâlden sämmilijđ kiedâvuššee čielgiittâsâin já tutkâmušâin. Čielgiittäs puátuseh adeleh ovdâmerkkân sâmisiärvusân já merideijeid ääigitásâsii tiäđu meridem, ovdedempargo já toimâm toorjân.

Pärniäššivâldâluv toimâttâh olášutij čielgiittäs uassin aalmuglâš pârniestrategia ive 2022 äigin. Čielgiittâsân vaaldij uási 11–17-ihásiih sämmilâžžân jieijâs nabdee párnááh sâmikuávlust ete láddin. Čielgiittäs várás sahiittâlâin kuttâ pärni. Sahhiittâlâmij vuáđuld raahijm šledgâlii kojâdâllâm-luámáttuv, moos västidij 83 jieijâs sämmilâžžân nabdee pärni.

Čielgiittäs válduliih puátuseh láá 1) sämmilâšpárnái noonâ luándukoskâvuotâ já huolâ soñjâdâh-nubâstus vaiguttâsâin tave luándun; 2) häärvihht aassum kuávlust vaigâdvuodah jotemist já palvâlusái finnimvuodâst; 3) sâmikielâi kevttimmâhdulâšvuodah sehe 4) sämmilâšvuotâ já sämmilij vuoigâdvuodah.

Puátusij miel párnááh ovdânpuohtii tehálumos vyehin sämmilâšpárnái pyereestvaijeemjá vuoigâdvuodâi olášume ovdedem várás tiäđu lasettem sâmikulttuurist, máhdulâšvuodâ kevttid sâmikielâid eenâb rijjäääigi, sâmikielâlâš oppâmateriaal já hiäivulijđ máttáatteijeid sehe rijjäääigiviettimsuojijđ, almoli jitoluv, jodettem já vyeijimluuvijđ.

Vuänõs

”Moddai, što samai mon vuäžžam mätt’tõöttâd tän kiõl da tõt lij pie’kk jiiijan kulttuur”: Sää’mpäärnai pue’rrvuäittmõš da vuõiggâdvuõdi teâuddjummuš

Se’lvvtõõzz õõlgtõssân leäi ta’rkstõõllâd sää’mpäärnai pue’rrvuäittmõš da vuõiggâdvuõdi teâuddjummuš päärnai jiijâs mainstummšen. Lää’ddjännmest jeälsteei sää’mpäärnain lij vuäžžamnalla samai oocân teätt. Rekisteraunstõõzzi vuâdast pukid sää’mpäärnaind ij vuei’t tobdsted, gu Lää’ddjännam lää’jjseättmõš keäldd eetnlaž tuägga norrõsteâdai noormõõžž. Muđoi ju’n aunstõõzz liâ norrum vä’lddää’sšest vuõrásoummin le’be pukin sä’mmlain dommvuu’dest jeälsteei päärnain, de sää’mpäärna da ouddest dommvuu’d åålgpeä’lñn jeälsteei sää’mpäärna liâ hää’rveld leämmaš sä’mmlaid kiõtt’tõõllâm se’lvvtõõzzi le’be tu’tkkõõzzi vuässõõttjen. Se’lvvtõõzz puådõõzz ta’rjee ouddmiârkkân sää’mõhttõ’sse da tu’mmjee’jid ääi’jpoddsaz teåd tu’mmstõktuáj, ouu’deemtuáj da tåimm’mõõžž staañân.

Päärnažä’sšvaldduum koontâr čõõđti se’lvvtõõzz meerlaž päärnažstrategia ee’jj 2022 poddân. Se’lvvtõ’sse vuässõ’tte 11–17-ekksaz jiijâs sä’mmlõ’žžen kiõčči päärna sä’mmlaž dommvuu’dest da jee’res å’rnn Lää’ddjännmest. Se’lvvtõõzz vä’rdd saaggte kutt päärna. Saaggtõõllâm vuâdast ra’jje liâđglaž kõõččâmlomakk, koozz va’stee 83 sä’mmlõ’žžen jiijâs kiõčči päärna.

Se’lvvtõõzz kõskksummus puådõõzzân liâ 1) sää’mpäärnai raavâs luâttkõskkvuõtt da huõll äimm-muttâz vaikkõõzzin tâ’vjjännam luõttu; 2) hää’rveld aazztum vuu’d vä’žžlõõzz liikkummšest da kääzzkõõzzi õsttâmvuõđâst; 3) sää’mkiõli ââ’nnemvuei’tlvažvuõđ de 4) sä’mmlažvuõtt da sä’mmlai vuõiggâdvuõđ.

Puådõõzzi mie’lidd päärna kä’ğge vääžnjummuš kuånstan sää’mpäärnai pue’rrvuäittmõõžž da vuõiggâdvuõdi teâuddjem ouu’dummšen teåd lââ’zztummuž sää’mkulttuu’reſt, vuei’tlvažvuõđ ââ’nned sää’mkiõl jeänab pääđääi’j, sää’mkiõllsaž mättâunnâz da põ’ssti u’čtee’lid de pääđääi’j vie’ttjempaa-i’kid, õõlmâs jååttlõõgg, jåå’đtummuž da vuejjamlåå’v.

Ä’sš-sää’n: päärna, sä’mmlaž, sää’mpäärna, alggmeer, uu’ccbõs, pue’rrvuäittmõš, päärna vuõiggâdvuõđ

Summary

”I am glad that it is me who gets to study this language, and that it is a part of my culture”: The well-being of Sámi children and the realisation of their rights

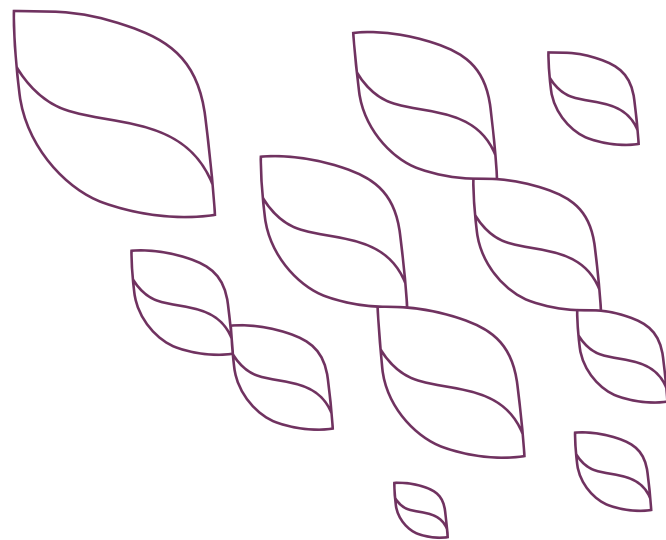
The purpose of the survey was to examine the well-being of Sámi children and the realisation of their rights in the words of the children themselves. There is very little information available on Sámi children in Finland. Not all Sámi children can be identified from registers, because Finland’s legislation prohibits keeping statistics on ethnic background. Furthermore, studies and surveys have mainly collected data from adults or all children living in the Sámi Homeland, so Sámi children and, above all, those living outside the Homeland have participated in few studies or surveys about the Sámi. The results of this survey provide up-to-date information, for example to decision-makers and the Sámi community, to support decision-making, development and other activities.

The survey was carried out in 2022 by the Office of the Ombudsman for Children as part of the National Child Strategy. It was taken by children aged 11–17 who identify as Sámi, both from the Sámi Homeland and other parts of Finland. Six children were interviewed for the survey. An electronic questionnaire was then drawn up based on the interviews. The questionnaire was taken by 83 children identifying as Sámi.

The key results of the survey were 1) Sámi children’s strong relationship with nature and concern over the effects of climate change on northern nature; 2) challenges in mobility and access to services in sparsely inhabited areas; 3) opportunities to use the Sámi language and 4) Sámi identity and rights.

According to the results, the children felt the most important means for promoting the well-being of Sámi children and the realisation of their rights to be increasing awareness of Sámi culture, having more opportunities for using the Sámi languages in their free time, the availability of Sámi-language study materials and qualified teachers, as well as access to leisure venues, public and private transport, and driving licences.

Keywords: Children, Sámi, Sámi children, indigenous people, minority, well-being, rights of the child

Esipuhe

Mitä saamelaislapset kertovat hyvinvoinnistaan ja oikeuksiensa toteutumisesta? Miten saamelaislapset Suomessa voivat? Tämän selvityksen avulla pyritään vastaamaan juuri näihin kysymyksiin. Edellisen kerran vastaava selvitys toteutettiin lapsiasiavaltuutetun toimistossa Maria Kaisa Aulan ollessa lapsiasiavaltuutettuna vuonna 2007 Minna Rasmuksen tekemänä. Silloin selvitys toteutettiin ainoastaan saamelaisten kotiseutualueella, joten oli tärkeää selvittää myös muualla Suomessa asuvien saamelaislasten näkemyksiä. Huolensa saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumisesta koskevan tiedon puutteesta on ilmaissut myös YK:n lapsen oikeuksien komitea.

Selvityksen toteutuminen otti merkittävän harppauksen eteenpäin, kun kansallinen lapsistrategia vuonna 2021 päätti ottaa selvitykset saamelais- ja romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta yhdeksi kolmestakymmenestä toimenpiteestään. Selvitysten onnistumisen edellytyksenä oli, että lapset kokivat asian tärkeäksi ja halusivat osallistua selvityksiin. Saamelaislasten selvityksen avulla tavoitettiin lähes sata 11–17-vuotiasta saamelaiseksi itsensä kokevaa lasta ja nuorta. Kuusi antoi teemahaastattelussa arvokasta tietoa hyvinvoinnistaan ja oikeuksistaan kyselylomakkeen laatimisen tueksi, ja 83 vastasi selvityksen aineistona toimineeseen sähköiseen kyselylomakkeeseen. Selvityksessä kuuluvatkin vahvasti saamelaislasten omat näkemykset.

Lasten vastaukset tarjoavat monipuolisen ja rikkaan kuvan lapsuudesta saamelaisena niin saamelaisten kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella. Oman tärkeän osuutensa saamelaislasten elämään tuovat monikielisyys, saamenpuvun käyttö ja saamelaisten perinteiset elinkeinot. Selvityksen perusteella saamelaislapset voivat hyvin ja kokevat elämänsä mielekkääksi. Luontosuhde on erityisen merkityksellinen, ja lasten puheissa kannetaan huolta ympäristön tulevaisuudesta. Lapset toivovat, että saamelaisuudesta tiedettäisiin Suomessa enemmän. Tämä vähentäisi lasten kohtaamia ennakkoluuloja.

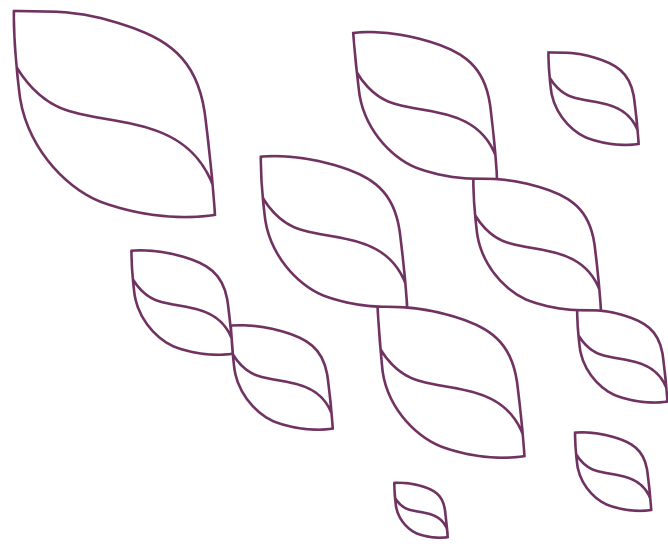
Alusta asti oli tärkeää toteuttaa selvitys yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Tätä selvitystä tehtiin poikkeuksellisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa saamelaiskysymykset ovat politiikan polttopisteessä. Kaikille oli kuitenkin tärkeää antaa puheenvuoro lapsille ja nuorille, eikä heidän

mahdollisuuttaan kertoa näkemyksiään haluttu häiritä. Lämmin kiitos saamelaiskäräjille ja kolttien kyläkokoukselle yhteistyöstä selvityksen aikana. Erityinen kiitos kuuluu myös jokaiselle haastateluun osallistuneelle ja kyselylomakkeeseen vastanneelle lapselle. Lasten osallistuminen ei olisi ollut mahdollista ilman sujuvaa yhteistyötä huoltajien, saamelaisten kotiseutualueen koulujen ja saamen kielten etäopetuksen kanssa. Kiitos siis myös teille.

Lopuksi haluan lämpimästi kiittää selvityksen tekijöitä – Elinaa, Karria ja Outia. Osoititte selvityksen aikana poikkeuksellista sinnikkyyttä, joustavuutta ja rohkeutta. Tilanteissa, joissa itse olisin jo luovuttanut, jaksoitte luottaa ja tehdä. Te olette tosi taitavia. Kiitos.

Jyväskylässä 28.11.2022

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Saamelaiskäräjien saatesanat

Hyvä lukija,

tämä selvitys on toteutettu yhteistyössä lapsiasiavaltuutetun, Saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkouksen kanssa. Sen tavoitteena on ollut kerätä laajasti tärkeää tietoa lastemme ja nuortemme näkemyksistä. Saamelaisia on tutkittu paljon, eikä aina yhteisön omista lähtökohdista tai sen hyödyksi. Onkin tärkeää, etteivät saamelaislapset olleet tässä selvityksessä vain tutkittavina, vaan itsekkin aktiivisina osallistujina.

Lapsiasiavaltuutetun työryhmä haki Saamelaiskäräjiltä yhteisöllistä suostumusta selvityksen toteuttamiselle. Saamelaiskäräjien hallitus myönsikin suostumuksen kokouksessaan 4/2022 ja suositteli, että selvitystyössä huomioitaisiin kulttuuriset lähtökohdat. Lisäksi tulisi huomioida kaikki kolme saamen kieliryhmää ja saamelaisten kotiseutualueen alueellinen edustus sekä käydä saamelaisyhteisön kanssa jatkuvaa dialogia työn eri vaiheissa.

Nimesimme selvityksen työ- ja ohjausryhmään Riitta Lehtola-Kososen, Anne Länsman-Maggan ja Elli-Marja Hettan. Myös Kolttien kyläkokous osallistui työhön nimeämällä oman edustajansa työryhmään. Työ- ja ohjausryhmät toteutuivat rakentavasti keskustellen. Saamelaiskäräjien edustajat kommentoivat teemahaastattelukysymyspohjia ja selvittivät verkostojensa kautta mahdollisia haastateltavia. Selvityksen aikana Saamelaiskäräjillä oli käynnissä poikkeustila, joka osaltaan vaikutti henkilöstön resursseihin. Edustuksemme käytti kuitenkin runsaasti omia resurssejaan ja työntekijöiden työaika selvitystyössä. Heille kuuluukin tästä suuri kiitos.

Saamelaisten perinteiset arvot, kuten kieli, suku, yhteisö, vahva identiteetti, luonto, perinteiset elinkeinot, sukupuolten välinen tasa-arvo ja monikulttuurisuus joutuvat suomalaisesta yhteiskunnasta tulevan muutospaineen alle. Tämän takia olisimme toivoneet aktiivisempaa saamelaiskulttuurin asiantuntijoiden osaamisen käyttöä erityisesti tulosten analysoimisessa. Koemme, että myös selvityksen lopputuloksiin olisi vaikuttanut, jos selvitystyössä olisi loppuun asti kulkenut mukana vahvasti myös saamelaisten oma näkemys yhteisönsä ja kulttuuriinsa.

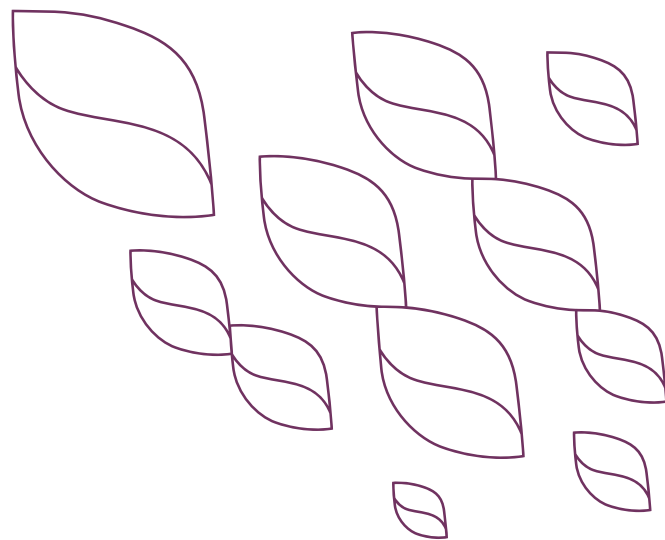
Selvityksestä käy ilmi selkeä tarve konkreettisille toimenpiteille saamelaislasten tilanteen parantamiseksi. Näemme tarpeen valmistella yhdessä huolellisesti toimenpidesuunnitelma tilanteen ratkaisemiseksi. Toimia tarvitaan mm. syrjinnän ehkäisyssä, omakielisten harrastusmahdollisuuksien lisäämisessä, koulun tukitoimissa sekä oppimateriaalien ja opetuksen laadun kanssa: esimerkiksi resurssipula oppimateriaalityössä vaikuttaa suoraan saamenkielisten lasten ja nuorten yhdenvertaisuuteen. Myös pätevien saamenkielisten opettajien saatavuudessa on haasteita. Saamelaislasten oikeudet omaan kulttuuriin ja elinkeinoihin tuleekin turvata lainsäädännössä, ja taata niille myös riittävät, pysyvät rahoitusresurssit. Saamelaislasten tilanteeseen vaikuttavat myös laajemmat, saamelaisten oikeuksiin liittyvät yhteiskunnalliset kokonaisuudet, kuten saamelaiskäräjälain uudistuksen viipyminen.

On tärkeää, että saamelaislasten tilanteesta saadaan ajantasaista tietoa päätöksenteon tueksi. Myös kouluihin tarvitaan kansallisesti lisää tietoa saamelaisten kulttuurista ja historiasta kulttuurisen ymmärryksen kasvattamiseksi. Näin myös opettajilla ja muulla koulun henkilöstöllä olisi paremmin valmiuksia puuttua saamelaisten kohtaamaan kiusaamiseen ja syrjintään. Saamelaisnuoret ovat itse aktiivisesti tuottaneet tietoa saamelaisista mm. Dihtosis-toiminnan kautta.

Kiitän Saamelaiskäräjien puolesta kaikkia selvityksen valmisteluun osallistuneita ja toivon, että sen tulokset auttavat varmistamaan, että saamelaislapsilla ja -nuorilla on Suomessa yhtäläiset oikeudet ylläpitää saamen kieltä ja kulttuuriaan sekä elää hyvä elämä.

Tuomas Aslak Juuso

Saamelaiskäräjien puheenjohtaja

Kansallisen lapsistrategian saatesanat

Kansallisella lapsistrategialla pyritään luomaan lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi. Strategia perustuu lasten, nuorten ja perheiden asemaa koskevaan tietopohjaan sekä Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin. Kansallisen lapsistrategian tavoitteena on lapsen oikeuksia noudattava lapsi- ja perhemyönteinen yhteiskunta. Yhteiskunta, jossa kaikki lapset ovat arvokkaita ja yhdenvertaisia. Yhteiskunta, jossa lapsen oikeudet osataan ja niitä noudatetaan.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman saamelaislapsia koskevan toimenpidekirjauksen taustalla vaikutti se, että saamelaislasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten oikeuksien kanssa. Myös tieto heidän hyvinvoinnistaan on puutteellista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut, että Suomi seuraa ja arvioi saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa.

Osana lapsistrategian toimeenpanoa lapsiasiavaltuutettu on toteuttanut selvityksen saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Tässä ansiokkaassa selvityksessä on myös koostettu saamelaislasten hyvinvointia koskevaa ajantasaista ja tärkeää tietoa päätöksenteon tueksi, kuten muun muassa tietoa siitä, mitkä tekijät saamelaislasten mielestä vaikuttavat heidän hyvinvointiinsa ja koulunkäyntiinsä sekä millaisena lapset näkevät oman tulevaisuutensa. Selvityksestä tekee erityisen arvokkaan se, että selvitykseen osallistuneiden saamelaislasten ääni on kuulunut vahvasti koko prosessin ajan ja selvityksen toimenpide-ehdotusten näkökulma on selkeän lapsilähtöinen.

Lämmin kiitos lapsiasiavaltuutetulle ja selvityksen tekijöille Elina Weckströmille, Karri Kekkoselle ja Outi Kekkoselle tärkeästä selvityksestä.

Johanna Laisaari
kansallisen lapsistrategian pääsihteeri
valtioneuvoston kanslia

Saamelaiset Suomessa

Saamelaiset ovat Euroopan ainoa virallinen alkuperäiskansa. Saamelaiset asuvat neljän eri valtion alueella: Suomessa, Ruotsissa, Norjassa sekä Venäjällä. Kaikkiaan saamelaisia on yhteensä 75 000–100 000. Eniten saamelaisia on Norjassa. Suomessa on noin 10 000 saamelaista, joista yli 60 prosenttia asuu kotiseutualueensa ulkopuolella. Tämä asettaa saamenkieliselle opetukselle, palveluille ja tiedonvälitykselle uudenlaisia vaatimuksia.

Saamelaisten arvoihin lukeutuvat vahva saamelainen identiteetti, saamen kielten elinvoimaisuus, saamelainen kulttuuri ja kulttuuriperintö, perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuus, saamelainen luontoyhteys, saamelainen kulttuurimaisema, saamelaisen kestävä kehityksen ja biologisen monimuotoisuuden turvaaminen, saamelainen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys ja osallisuus sekä saamelaisen perinteisen tiedon ylläpitäminen (Saamelaiskäräjien toimintaohjelma 2020–2023). Saamelaiset perheet ja nuoret kohtaavat mm. vähemmistöasemastaan, suomalaisen yhteiskunnan rakenteista ja koulutus- ja aluepolitiikasta johtuen painetta saamelaisen kulttuurin ylläpidosta, kulttuuriperinnön ja kielen säilyttämisestä.

Saamelaisilla on oma kieli ja kulttuuri, joiden ylläpitäminen ja kehittäminen on turvattu Suomen perustuslailla. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Saamen kielilaki turvaa saamelaisille oikeuden käyttää saamen kieliä asioidessaan viranomaisten kanssa. Se on voimassa saamelaisten kotiseutualueella Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kunnissa sekä Sodankylän pohjoisosassa eli Vuotson/Lapin paliskunnan alueella.

Saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin ja erityispiirteiden turvaaminen edellyttää mahdollisuutta hallita mahdollisimman laajasti omaa sosiaalista ja kulttuurista kehitystä sekä osallistua sen suunnitteluun alueellisella ja kansallisella tasolla. Saamelaisilla on ollut vuodesta 1996 lähtien kotiseutualueellaan kielitään ja kulttuuriaan koskeva perustuslain mukainen itsehallinto. Saamelaisten itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema parlamentti, Saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjiä edelsi saamelaisvaltuuskunta, joka aloitti toimintansa vuonna 1973. Kolttasaamelaisten kyläkokouksesta säädettiin laissa vuonna 1995, mutta kyläkokousjärjestelmä on ollut toiminnassa jo ennen nykyisten valtioiden muodostumista.

Useissa Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa suojataan saamelaisten oikeus omakielisiin palveluihin. Saamenkielisiä palveluita on mahdollista saada mm. sotepalveluissa, varhaiskasvatuksessa sekä perusopetuksessa. Saamelaisten tietoisuus kielellisistä oikeuksista ja palveluiden saatavuuden lisääntyminen mm. varhaiskasvatuksessa (ml. kielipesät) ja perusopetuksessa ovat edistäneet saamen kielen elinvoimaisuutta. Tämä osaltaan lisää omakielisten palveluiden tarvetta myös sosiaali- ja terveystaloudissa. Julkisten sektoreiden palveluihin tarvitaan yhä enemmän saamenkielistä ja kulttuurin tuntevaa työvoimaa.

Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta tarjotaan kouluopetuksena, myös etäopetuksena kotiseutualueen ulkopuolella asuville koululaisille. Saamenkielistä varhaiskasvatusta tarjotaan subjektiivisesti varhaiskasvatustilain mukaisesti päiväkodeissa. Lisäksi kieltä elvytetään kielipesissä. Varhaiskasvatustaloudien saatavuus on usein riippuvainen lapsen asuinpaikasta. Palvelut ovat keskittyneet saamelaisten kotiseutualueen kuntakeskittymien lisäksi myös suuriin “saamelaiskaupunkeihin” kuten Rovaniemelle, Ouluun sekä Helsinkiin.

Koonnut: saamelaiskäräjät

Lisätietoja:

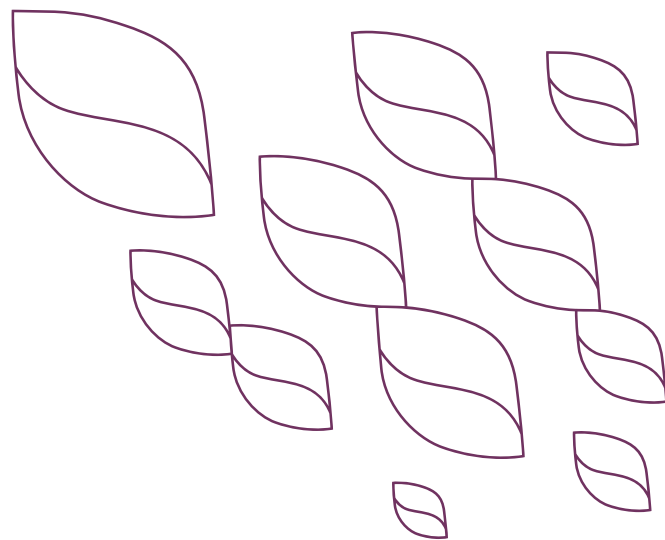
Saamelaiskäräjien verkkosivusto: www.samediggi.fi

Saamelaistietoa opetukseen: www.oktavuohta.com

Kolttakulttuurikeskus Talvikylän verkkosivusto: www.kolttasaamelaiset.fi

1. Johdanto

Tämä selvitys saamelaislasten¹ hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta tehtiin lapsiasiavaltuutetun toimistolla vuonna 2022 osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa. Rinnakkain tämän selvityksen kanssa tehtiin selvitys romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta (Weckström, Kekkonen & Kekkonen, 2023). Lapsiasiavaltuutettu on koko toimintansa ajan ollut säännöllisesti yhteydessä saamelaisalueen lapsiin. Keskusteluissa on todettu, että tieto saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta on puutteellista. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on jo vuonna 2011 suosittanut Suomea neljännen määräaikaisraportin käsittelyn yhteydessä anne-tuissa päätelmissään kiinnittämään erityistä huomiota saamelais- ja romanilasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2011). Muun muassa näistä syistä hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tarkastelu lasten näkökulmasta ja heidän itsensä kertomana oli tärkeää.

Selvitys tehtiin yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Selvitystä varten haastateltiin kesällä 2022 kuusi iältään 11–17-vuotiasta saamelaislasta saamelaisten kotiseutu-alueelta² ja muualta Suomesta. Haastattelujen pohjalta laadittiin kyselylomake, johon vastasi 83 saamelaiseksi itsensä kokevaa lasta. Lapset tavoitettiin saamenkielisen opetuksen tai saamen kielten opetuksen kautta. Selvityksen tulokset tarjoavat ajankohtaista ja ainutlaatuista tietoa saamelaisväes-töön kuuluvien lasten omaan hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvistä kokemuksista. Tuloksia voivat hyödyntää esimerkiksi saamelaisyhteisö, päättäjät, tutkijat sekä saamelaislasten ja -nuorten parissa työskentelevät päätöksenteon, kehittämistyön ja toiminnan tueksi.

Selvityksen luvussa kaksi käydään läpi aikaisempia saamentutkimuksia ja saamelaislasten osuutta tutkimuksen osallistujina. Luvussa kolme avataan selvityksen toteuttamisen vaiheita. Siinä käydään tarkemmin läpi selvityksen aikataulua, osallistujien tavoittamista, aineistonhankintaa sekä aineis-ton analyysiä. Luvussa neljä tarkastellaan selvityksen tuloksia vapaa-ajan, koulun, hyvinvoinnin, ihmissuhteiden ja tulevaisuuden näkökulmista. Luvussa viisi käydään läpi tutkimuseettisiä ratkai-suja sekä kootaan selvityksen keskeisimmät johtopäätökset ja esitetään toimenpide-ehdotuksia.

1 Selvityksen raportoinnissa käytetään kaikista osallistujista sanaa lapsi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) mukaisesti. Sopimuksen mukaan kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia.

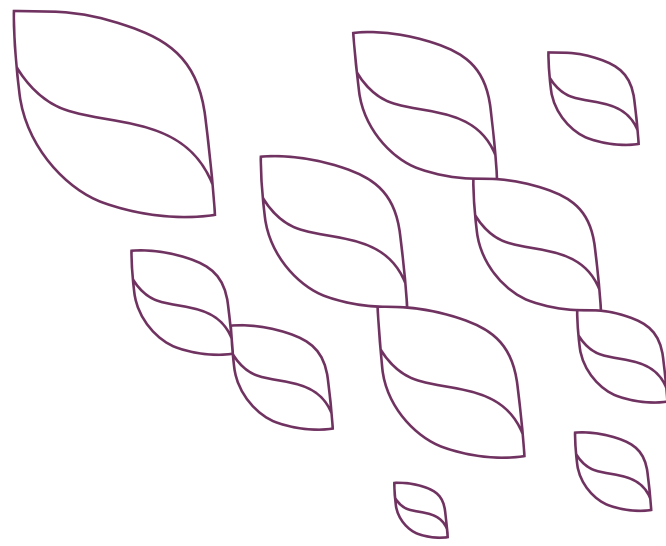
2 Enontekiö, Inari, Utsjoki, Sodankylästä Lapin paliskunnan alue

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991, LOS), joka on Suomessa lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutetun työ perustuu lakiin lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004), ja valtuutetun tehtävänä on mm. seurata lapsen oikeuksien toteutumista ja välittää tätä tietoa niin päätöksentekijöille, ammattilaisille, vanhemmille kuin lapsille ja nuorille itselleen. Tämän tehtävän toteuttamiseksi lapsiasiavaltuutettu julkaisee tutkimuksia ja selvityksiä. Lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin alkuperäiskansojen lapsista ja heidän yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan (YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009). Lisäksi saamelaislapsia koskee alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva sopimus (ILO 169), jota Suomi ei ole vielä ratifoinut.

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia valmistui vuonna 2021 (valtioneuvosto, 2021a). Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa (valtioneuvosto, 2021b) toimenpiteenä 5 päätettiin tehdä selvitykset saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Toimeenpanosuunnitelmaan kirjattiin seuraavaa: ”Eri ihmisoikeuselimet ovat suosittaneet Suomea seuraamaan ja arvioimaan saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista sekä parantamaan lasten oikeutta saada koulutusta ja palveluja omalla kielellään. Saamelaislasten ja romanilasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten oikeuksien kanssa, ja tieto heidän hyvinvoinnistaan on puutteellista. Toimenpiteessä selvitetään saamelaislasten ja romanilasten oikeuksien toteutumista ja koostetaan hyvinvointia koskeva ajantasainen tieto päätöksenteon tueksi. Selvitys tulee toteuttaa yhdessä sidosryhmien sekä lasten ja nuorten kanssa.”

2. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen

Saamelaisiin keskittyvää tutkimustietoa löytyy useamman valtion alueelta (ks. esim. Jonsson ym., 2012; Omma & Petersen, 2015). Vain harvassa selvityksessä tai tutkimuksessa on käsitelty asioita lasten näkökulmasta tai lasten itsensä kertomana. Myös Suomessa toteutetuissa tutkimuksissa ja selvityksissä saamelaislapset ovat jääneet tutkimusten katveeseen. Lain mukaisesti Suomessa ei rekisteröidä etnistä taustaa, ja näin ollen saamelaislapsista ei saada tietoja rekisteriaineistojen perusteella. Osittain tästä syystä myös tutkimusten osallistujien tavoittaminen on hankalaa, kuten havaittiin saamelaislasten kohtaamista lastensuojelussa selvittävässä tutkimuksessa (Douglas & Saus, 2021). Ristiriitaisesti tilannetta vaikeuttaa se, että saamelaiset ovat pieni alkuperäiskansa, johon kohdistuu paljon tutkimuspyyntöjä ja painetta osallistua tutkimuksiin.

Saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista on selvitetty vuonna 2007 lapsiasiavaltuutetun toimistossa (Rasmus, 2008). Selvityksen aineisto kerättiin saamelaisalueella toimivista yläkouluista ja lukioista pienryhmähaastatteluilla ja kyselyllä. Aineistona oli myös huoltajien ja lasten kanssa toimivien aikuisten haastatteluita. Tulosten perusteella saamelaislapset ja heidän huoltajansa voivat pääsääntöisesti hyvin. Myös hyvinvointia heikentäviä ilmiöitä nousi esiin. Lapset kokivat ylpeyttä saamelaisidentiteetistään ja toivoivat, että voisivat tulevaisuudessa asua saamelaisalueella, vaikka joutuisivat väliaikaisesti muuttamaan toisaalle opintojen tai työn takia.

Jonsson ja kumppanit (2012) selvittivät saamelaislasten tulevaisuuden näkymiä laadullisella tutkimuksella Ruotsissa. Tutkimukseen osallistui 22 lasta, jotka olivat iältään 9–12-vuotiaita. Tuloksissa nousivat esille taloudellinen tilanne, ympäristön muutokset kuten ilmastonmuutos sekä suhteet perheeseen ja luontoon. Lapset olivat huolissaan perinteisten elinkeinojen harjoittamisesta tulevaisuudessa, sillä ne nähtiin taloudellisesti tuottamattomina ja alttiina ympäristön muutoksille. Saamelaislapset kuitenkin näkivät perinteisiin elinkeinoihin osallistumisen tärkeänä myös siksi, että siten voitiin kokea yhteyttä perheeseen, yhteisöön ja luontoon. Lapset puhuivat saamelaisuudesta erillisenä kulttuurina mutta kertoivat myös kokemastaan kulttuurista, jossa saamelaisuus ja länsimainen kulttuuri yhdistyvät (Jonsson ym., 2012).

Myös Rastas (2002) tuo esille kulttuurien dynaamisuuden ja jatkuvan muutoksen. Hän huomauttaa, että sijoituessaan kahden kulttuurin väliin lapset voivat joustavasti joko häivyttää tai korostaa yhteyttä toiseen kulttuuriin. Rastas on havainnut, että oman kulttuuritaustan häivyttäminen voi toimia lapsilla syrjinnältä suojautumisen strategiana. Lapset saattavat vältellä stereotyyppisesti kulttuuriin liitettyjä piirteitä tai saman kulttuuritaustan edustajien seuraa välttyäkseen vastentahotoiselta lokeroinnilta ja toiseuttamiselta. Lapset saattavat myös korostaa omaa kulttuuri-identiteettiään saavuttaakseen sosiaalista arvostusta ja erilaisia hyötyjä.

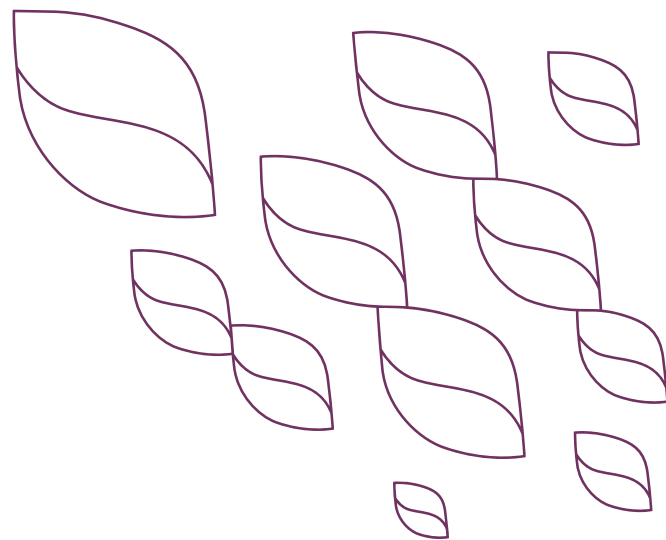
Saamelaislasten hyvinvointia on tarkasteltu Ruotsissa toteutetussa Omman ja Petersenin (2015) tutkimuksessa, jossa 12–18-vuotiaiden saamelaislasten terveyteen liittyvää elämänlaatua (health-related quality of life) verrattiin muihin samanikäisiin ruotsalaislapsiin. Tulokset perustuivat lasten itsearviointiin kyselylomaketutkimuksessa. Tulosten mukaan saamelaislasten elämänlaatu oli matalampi kuin muiden ruotsalaislasten. Tutkimuksen johtopäätöksissä arvioitiin saamelaislasten matalamman terveyteen liittyvän elämänlaadun johtuvan etnisyyteen linkittyvistä syrjinnän kokemuksista sekä harvaan asuttuun alueeseen liittyvistä tekijöistä. (Omman & Petersen, 2015.)

Lehtolan ja Ruotsalan (2017) tekemässä saamenkielisten palveluiden kartoituksessa tarkasteltiin lapsi- ja perhepalveluiden nykytilaa. Tiedot kerättiin erilaisilta palveluntarjoajilta sähköisellä kyselylomakkeella. Selvityksen tuloksena oli, että saamenkielisten palveluiden saatavuutta heikentävät etenkin saamenkielisen henkilöstön vähäisyys sekä resurssien puute (Lehtola & Ruotsala, 2017).

Suomessa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten hyvinvointia on selvitetty SÁRA-hankkeessa (Heikkilä ym., 2019). SÁRA-hankkeessa tehtiin selvitys saamelaisaikuisten hyvinvoinnista. Tutkimuksen osallistujina olivat 18 vuotta täyttäneet saamelaiset, jotka asuivat saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Hankkeessa hyvinvointi määriteltiin laaja-alaisesti useiden ulottuvuuksien kautta, joissa alkuperäiskansan identiteetti, yhteisöllisyys ja jatkuvuus olivat keskeisessä roolissa (Heikkilä ym., 2019).

Saamebarometrissa 2020 (Arola, 2020) selvitettiin saamelaisaikuisten kokemuksia saamenkielisistä palveluista sekä kielellisten oikeuksien toteutumista. Selvityksen aineistona olivat kyselylomakkeet, johon vastasivat täysi-ikäiset saamelaiset saamelaisten kotiseutualueelta sekä muualta Suomesta. Selvityksessä havaittiin, että saamenkielisten palveluiden saatavuudessa on puutteita erityisesti kotiseutualueen ulkopuolella. Selvityksessä käsiteltiin lapsia vain välillisesti saamenkielisen varhaiskasvatuksen asiakkaina. Aikuiset pitivät saamenkielistä varhaiskasvatusta tärkeänä, mutta sen toimivuudessa nähtiin haasteita (Arola, 2020).

Kirjallisuuskatsaus osoittaa, että saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista tarkastelevalle selvitykselle on tarvetta. Saamelaisia koskevat tutkimukset keskittyvät usein aikuisväestöön, eivätkä lapset ole niissä osallistujina mukana.

3. Selvityksen toteuttaminen

Lapsiasiavaltuutettu julkaisi aloitteen saamelaislasten ja -nuorten hyvinvoinnin selvittämiseksi vuosikirjassaan 2017 (lapsiasiavaltuutettu, 2017). Aloite osoitettiin oikeusministeriölle. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman (valtioneuvosto, 2021b) laatimisen yhteydessä lapsiasiavaltuutettu esitti rahoitusta selvityksiin saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Kansallinen lapsistrategia myönsi rahoituksen lapsiasiavaltuutetun toimistolle selvitysten tekemiseen vuoden 2022 aikana.

Syksyllä 2021 lapsiasiavaltuutettu järjesti neljä Nuoret neuvonantajat -tapaamista (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c) saamelaisten kotiseutualueella asuville lapsille yhdessä saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston kanssa (ks. myös Pekkarinen & Mettinen, 2022, 71, 74–75). Lapsiasiavaltuutettu ja saamelaiskäräjät järjestivät myös yhteisen suunnittelutapaamisen joulukuussa 2021. Tapaamisessa keskusteltiin selvityksen toteuttamisesta, kysymysten asetelusta ja ohjausryhmän nimeämisestä.

Lapsiasiavaltuutetun toimistossa toteutettiin vuoden 2022 aikana kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan liittyvät selvitykset sekä saamelaislasten että romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Selvityksiä varten lapsiasiavaltuutetun toimistoon palkattiin kolme työntekijää (yht. 2,5 htv). Selvityksissä yhdistettiin tekijöiden kasvatustieteellinen, sosiologinen ja kulttuuriantropologinen osaaminen sekä perehtyneisyys lapsuudentutkimukseen ja kulttuurintutkimukseen, sillä tavoitteena oli tarkastella hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista alkuperäiskansaan kuuluvien lasten näkökulmista.

Selvityksen tekijät syventyivät saamelaisuuteen ja sen historiaan Nuorten Akatemian järjestämän Kulttuurien koulu -koulutuskokonaisuuden, saamelaiskäräjien ja paikallisten toimijoiden tapaamisten, saamelaisuudesta ja saamelaisten elämästä kertovien dokumenttien sekä saatavilla olevien kirjallisten materiaalien avulla.

Helmikuussa 2022 selvityksen työntekijät ja saamelaiskäräjien edustajat suunnittelivat yhdessä selvityksen toteuttamista. Saamelaiskäräjät nimesi saamelaislasten ja romanilasten selvitysten yhteiseen ohjausryhmään (liite 1) kolme edustajaa. Ohjausryhmän tehtävänä oli toimia selvityksen tekijöiden tukena, käydä kriittistä keskustelua selvityksen toteutuksesta ja arvioida myös tieteellisesti

sen etenemistä. Ohjausryhmä kokoontui selvityksen aikana neljä kertaa. Lisäksi selvityksen tekijät olivat yhteydessä ohjausryhmän jäseniin yksittäisissä ohjausryhmän jäsenen osaamisalaan liittyvissä asioissa.

Saamelaiskäräjien ohjausryhmään nimeämät henkilöt sekä kolttien kyläkokouksen edustaja toimivat saamelaislasten selvityksen työryhmänä (liite 1). Työryhmän tehtävänä oli auttaa selvityksen toteuttamisen eri vaiheiden suunnittelussa sekä jakaa tietoa selvityksestä omissa verkostoissaan. Koska selvityksen tekijät eivät olleet saamelaisia, selvityksen tekijöiden ja työryhmän välillä sovittiin avoimesti, että työryhmän jäsenet voivat neuvoa ja ohjata selvityksen tekijöitä kulttuurisissa asioissa sekä antaa palautetta, jos selvityksen tekijät eivät ole huomioineet jotain kulttuurin kannalta keskeistä seikkaa selvityksen toteutuksessa tai omassa toiminnassaan. Näin pyrittiin luomaan avointa ja luottamuksellista dialogia sekä tukemaan saamelaisyhteisön osallisuutta selvityksen kaikissa vaiheissa. Työryhmä tutustui selvityksen tuloksiin ennen niiden julkaisua.

3.1 Osallistujien tavoittaminen

Saamelaiskäräjiltä ja kolttien kyläkokoukselta saatiin yhteisölliset suostumukset selvityksen toteuttamiseksi. Yhteisöllisen suostumuksen saaminen selvityksen toteuttamiselle oli tärkeää myös osallistujien tavoittamisen vuoksi. Yhteisöllinen suostumus toimi viestinä sidosryhmille, huoltajille, sivistysjohtajille, rehtoreille, opettajille ja osallistujille saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen osallistumisesta selvityksen suunnitteluun ja toteutukseen.

Selvityksestä julkaistiin lapsiasiavaltuutetun, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen yhteinen tiedote (lapsiasiavaltuutettu, saamelaiskäräjät & kolttien kyläkokous, 2022) suomeksi ja kaikilla kolmella saamen kielellä. Tiedote julkaistiin STT Info -tiedotepalvelussa, lapsiasiavaltuutetun ja saamelaiskäräjien verkkosivuilla ja sosiaalisen median kanavissa, ja sitä jaettiin sidosryhmille sähköpostitse.

Osallistujien tavoittamisessa haastatteluja varten työryhmä oli erittäin merkityksellisessä roolissa. Lisäksi hyödynnettiin selvityksen tekijöiden omaa verkostoa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten tavoittamiseksi.

Koska yhteisöllisen suostumuksen saaminen viivästytti selvityksen suunnittelua ja toteutuksen käynnistymistä alkuperäisestä suunnitelmasta, haastattelut osuivat hankalasti lasten kesäloma- ja poronvasojen kesämerkintäaikaan. Työryhmän kanssa päätettiin, että tavoitellusta 20 haastattelusta luovutaan. Haastateltavaksi pyrittiin saamaan kaksi lasta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelta, kaksi kolttasaamelaista lasta, kaksi inarinsaamelaista lasta ja kaksi pohjoissaamelaista lasta. Samalla luovuttiin myös haastatteluaineiston tulosten raportoinnista tässä julkaisussa. Haastattelut toimivat tärkeänä pohjatietona selvityksen tekijöille sekä kyselylomakkeen laatimiselle.

Haastatteluun osallistuvien lasten tavoittamiseksi laadittiin tiedotteet huoltajille (liite 2) ja osallistujille (liite 3) suomeksi ja kaikilla kolmella saamen kielellä. Tiedotteeseen sisältyi sarjakuva (kuva 1) selvityksen kokonaisuudesta, jotta selvityksen kulku oli eri-ikäisille lapsille mahdollisimman ymmärrettävässä muodossa. Haastatteluun halukkaiden lasten huoltajat antoivat yhteystietonsa selvityksen työryhmässä olevalle yhteyshenkilölle, joka välitti tiedot selvityksen tekijöille. Selvitystä varten oli laadittu rekisteriseloste (liite 4), jossa kuvattiin henkilötietojen käsittelyä selvityksen toteutuksen aikana. Selvityksen tekijät ottivat yhteyttä haastatteluihin ilmoittautuneiden lasten huoltajiin tarkemman haastatteluajan ja -paikan sopimiseksi.

Kuva 1 Sarjakuva selvityksen toteutuksen vaiheista.

Kyselylomakkeen vastaajat tavoitettiin saamelaisten kotiseutualueen kuntien sivistystoimen, koulujen ja saamen kielten etäopetushankkeen kautta. Vastaanotto saamen kielten etäopetuksessa sekä kunnissa ja kouluissa oli myönteistä ja yhteistyö sujuvaa. Työryhmän ehdotuksesta kysely kohdistettiin saamen kielen opetukseen ja saamenkieliseen opetukseen osallistuville 11–17-vuotiaille lapsille. Kyselyyn liittyen laadittiin tiedotteet opettajille (liite 5) ja huoltajille (liite 6). Huoltajilla oli mahdollisuus kieltää alle 15-vuotiaan lapsensa osallistuminen kyselyyn ilmoittamalla siitä lapsen opettajalle. Lapset vastasivat kyselyyn koulussa oppitunnilla.

Osallistujien tavoittamiseen ja selvityksen toteuttamisen aikatauluun vaikuttivat osaltaan myös useat samanaikaisesti käynnissä olleet selvitykset ja tutkimukset, joissa oli mukana saamelaislapsia. Keväällä 2022 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi keräsi aineistoa saamen kielten etäopetushankkeen arviointia varten opettajilta, etäopetukseen osallistuneilta oppilailta ja oppilaiden huoltajilta. Nuorisotutkimusseuran säännöllisesti toteuttamassa Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa kerättiin erillisotos saamelaisalueella asuvilta lapsilta ja nuorilta toukokuussa 2022. Myös Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hankkeessa koottiin aineistoa saamelaisalueella asuvilta lapsilta yhdessä saamenkielisessä luokassa keväällä 2022.

3.2 Aineistonhankinta

Selvityksessä haluttiin tarjota mahdollisimman monelle saamelaislapselle mahdollisuus osallistua tiedon tuottamiseen. Lapsiasiavaltuutetun työ ja kansallinen lapsistrategia kohdistuvat alle 18-vuotiaisiin lapsiin. Alaikärajaksi määriteltiin 11 vuotta, jotta lapsi osaa lukea ja kirjoittaa sujuvasti. Myös tätä nuoremmilla lapsilla on kykyä kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan, mutta tässä selvityksessä ei ollut mahdollista käyttää useampia aineistonhankintamenetelmiä, jota nuorempien osallistujien osallistuminen olisi edellyttänyt.

3.2.1 Taustoittavat teemahaastattelut

Selvityksessä toteutettiin kesäkuussa 2022 kuusi taustoittavaa lasten teemahaastattelua. Teemahaastattelurungon (liite 7) laatimisessa hyödynnettiin lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattorien osa-alueita (lapsiasiavaltuutettu, 2014) sekä romanilasten selvityksessä käytettyä teemahaastattelurunkoa (Weckström ym., 2023). Haastattelurunkoa muokattiin yhteistyössä selvityksen työryhmän kanssa. Haastattelijoina toimivat selvityksen tekijät.

Lapset osallistuivat haastatteluun vapaa-ajallaan kesäkuussa 2022. Osallistuminen oli vapaaehtoista. Haastattelut toteutettiin lapsen valinnan mukaan suomeksi tai jollain saamen kielellä, jolloin haastattelussa oli mukana tulkki. Kaikki haastattelut sovittiin yhdessä huoltajien kanssa. Kiitokseksi osallistumisesta lapsi sai 10 euron arvoisen hampurilaisravintolalahjakortin tai herkkupaketin.

Taustahaastatteluiden osallistujat:

- Yksi haastattelu toteutettiin pohjoissaameksi, viisi suomeksi.
- Neljä lasta asui saamelaisten kotiseutualueella ja kaksi sen ulkopuolella.
- Haastateltavista kolme oli tyttöjä ja kolme poikia.
- Haastateltavista kolme oli 11–13-vuotiaita ja kolme 14–17-vuotiaita.

Haastattelut tallennettiin äänitiedostoina. Tutustumis- ja lopetuskeskusteluja ei tallennettu. Tallennettujen haastattelujen pituus oli 28 min – 1 h 19 min. Haastattelutallenteet litteroitiin sanasta sanaan, ja saamenkielinen haastattelu käännettiin litteroinnin jälkeen suomeksi. Äänitallenteet poistettiin sanelimilta litteroinnin jälkeen.

3.2.2 Kysely

Lasten haastattelujen pohjalta laadittiin sähköinen kyselylomake (liite 8). Selvityksen ohjausryhmä ja työryhmä kommentoivat kyselylomaketta. Tällä ratkaisulla varmistettiin, että selvitys käsittelee saamelaisyhteisön tunnistamia hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyviä asioita ja että tulokset hyödyttävät myös saamelaisyhteisöä. Lopullinen kyselylomake muokattiin näiden

kommenttien pohjalta. Kyselyn pituutta pohdittiin erityisen kriittisesti, ja monia kiinnostavia kysymyksiä jouduttiin jättämään pois. Kyselylomakkeeseen koevastasi kolme lasta. Kyselylomakkeeseen lisättiin työryhmän ehdotuksesta yhteystahoksi saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvja³. Näin lapsilla tarjottiin mahdollisuus käsitellä kyselyn mahdollisesti herättämiä tunteita ammattilaisen kanssa omalla äidinkielellään.

Kyselyn teemoiksi muodostuivat: 1) vapaa-aika, 2) koulu, 3) hyvinvointi, 4) ihmissuhteet ja 5) tulevaisuus. Kyselylinkki toimitettiin saamelaisten kotiseutualueen koulujen rehtoreille, saamenkielisten luokkien ja saamen kielen opettajille sekä saamen kielten etäopetuskokeilun koordinaattorille. Vastausaika oli 19.–30.9.2022. Lapset vastasivat kyselyyn koulussa saamenkielisessä opetuksessa tai saamen kielen oppitunnilla. Kyselyyn pystyi vastaamaan pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi, suomeksi tai yhdistelemällä kieliä. Vastausajaksi arvioitiin riittävän yhden oppitunnin. Kyselyyn osallistuminen oli lapsille vapaaehtoista. Huoltajilla oli mahdollisuus kieltää lapsensa osallistuminen selvitykseen ilmoittamalla siitä lapsen opettajalle. Sidosryhmien toiveesta aineistoa ei säilytetä jatkokäyttöä varten.

Kyselyn lopussa lapsilla oli mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä kyselystä. Suurin osa osallistujista piti kyselyä ”ihan kivana” tai ”aika hyvänä”. Yksi vastaaja kirjoitti, että kysely oli ”mukava, monipuolinen ja hieman haastava. Pistää ajattelemaan kunnolla”. Toinen vastaaja toi esille, että ”oli hieman vaikeita kysymyksiä, muuten ihan hyvä”. Osa piti kyselyä ”liian pitkänä” tai ”vähän hankalana”. Vastausten perusteella voidaan todeta, että lapset suhtautuivat kyselyyn pääosin myönteisesti. Muutama osallistuja mainitsi, että oli kiva, kun oppitunti kului vastaamiseen eikä tarvinnut tehdä kirjaa.

3.3 Osallistujat

Kyselylomakkeeseen vastasi 91 lasta. Taustakysymyksinä selvitykseen osallistuneilta lapsilta kysyttiin koettua sukupuolta, ikää ikäjakautuksen avulla, asuinympäristöä, käyttämiään kieliä ja kokeeko vastaaja itse olevansa saamelainen. 91 vastaajasta kahdeksan ei kokenut itseään saamelaiseksi. Selvityksen lopullisena aineistona oli siten yhteensä 83 saamelaiseksi itsensä kokevan lapsen vastaukset.

Kyselyn vastaajista 41 ilmoitti olevansa tyttöjä ja 31 poikia. Neljä vastaajaa ilmoitti olevansa sukupuoleltaan molempia tai muuta sukupuolta. Seitsemän vastaajaa ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Vastaajista 52 oli 11–13-vuotiaita ja 31 oli 14–17-vuotiaita. Heistä 55 asui saamelaisten kotiseutualueella, kolme Lapissa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja 25 muualla Suomessa.

3 Uvjj – Uvjä – Uvja tarjoaa saamelaiskulttuurin mukaisia ja saamenkielisiä mielenterveyspalveluita matalla kynnyksellä – neuvoa, tukea ja kriisityötä omalla äidinkielellä (pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame, suomi). Palvelu on maksutonta. Valtakunnalliseen palvelunumeroon voivat ottaa yhteyttä kaikki saamelaiset. Yksikkö on perustettu tukemaan saamelaisten ja Suomen valtion välistä totuus- ja sovintokomissiotyötä, mutta yhteyttä voi ottaa riippumatta siitä, osallistuuko totuus- ja sovintokomission kuulemisiin. <https://uvja.fi>

Vastaajista kaksi asui ison kaupungin keskustassa, 12 ison kaupungin lähiössä tai muulla laita-alueella, 23 pikkukaupungin tai kunnan keskustassa ja 45 pikkukaupungin tai kunnan harvaan asutulla alueella. Vastaajista 75 käytti kotona, koulussa, sukulaisten tai kavereiden kanssa suomea, 46 pohjoissaamea, 41 englantia, 17 inarinsaamea, 14 ruotsia ja kymmenen koltansaamea. Lisäksi oli yksittäisiä mainintoja norjan ja venäjän kielen käyttämisestä.

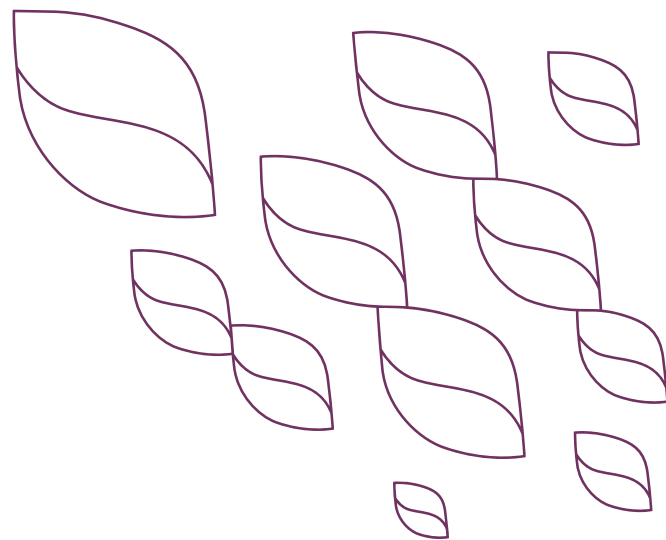
Aineisto painottui saamelaisten kotiseutualueelle ja poikkeaa saamelaislasten asuinpaikkojen jakautumisesta. Saamelaiskäräjien arvion mukaan yli 70 prosenttia 11–17-vuotiaista saamelaislapsista asuu saamelaisalueen ulkopuolella (Sámediggi, 2019).

3.4 Aineiston analyysi

Selvityksen aineisto analysoitiin tilastollisin perusmenetelmin ja sisällönanalyysillä. Määrällisessä analyysissä huomioitiin otoksen pieni joukko. Vastaajien pienen määrän takia määrälliset tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Pienestä aineistosta huolimatta on kuitenkin huomioitava, että selvityksen otos on suhteessa melko suuri 11–17-vuotiaiden Suomessa asuvien saamelaislasten määrään suhteutettuna. Saamelaiskäräjät on arvioinut, että vuonna 2019 Suomessa asui 1 200 iältään 11–17-vuotiaista saamelaislasta (Sámediggi, 2019). Selvityksen otos kattaa siten arviolta seitsemän prosenttia selvityksen kohderyhmästä. Vertailun vuoksi esimerkiksi Nuorisobarometrissa 1 835 vastaajan otos kattaa noin 0,2 prosenttia tutkimuksen osallistujina olevista 15–29-vuotiaista nuorista (ks. Kiilakoski, 2021; Tilastokeskus, 2022).

Aineistoa tarkasteltiin perusjakaumien ja ristiintaulukoiden avulla. Vertailua tehtiin joidenkin taustamuuttujien mukaan, mutta aineiston pieni koko ei mahdollista laajempaa vertailua. Kyselyaineiston avoimet vastaukset analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Vastaukset koodattiin kyselylomakkeen teemojen mukaisesti kiinnittämällä huomiota vastausten yhteneväisyyksiin ja eroavaisuuksiin.

4. Hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen saamelaislasten kertomana

Selvityksessä tarkasteltiin saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana. Tässä luvussa käsitellään kyselyaineiston tuloksia. Raportoinnin pääpaino on lasten esille tuomissa ajatuksissa, kokemuksissa ja näkökulmissa. Tulokset esitellään kyselyn teemojen ja kysymysten mukaisesti ryhmiteltyinä vapaa-aikaan, kouluun, hyvinvointiin, ihmissuhteisiin ja tulevaisuuteen. Aineisto-otteiden avulla tuodaan näkyväksi lasten omia sanoituksia kyselyn avoimissa vastauksissa. Selvityksen tuloksia peilataan muihin selvityksiin ja tutkimuksiin. Tekstin lomaan on valittu yksittäisiä lapsen oikeuksien sopimuksen artikloita⁴, joiden avulla voi pohtia, miten kyseiset lapsen oikeudet toteutuvat saamelaislasten elämässä.

4.1 Vapaa-aika

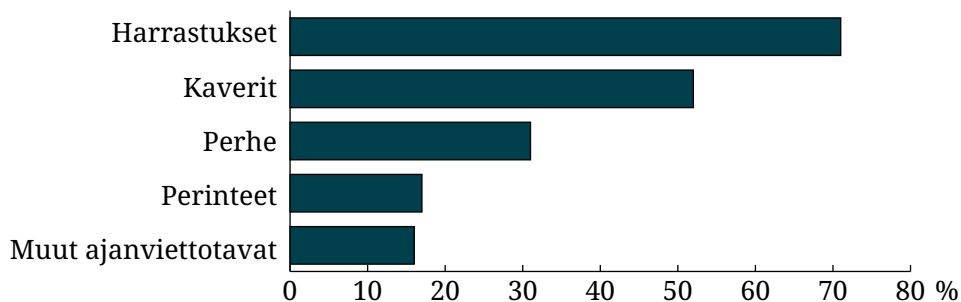
31 artikla *Lapsella on oikeus levätä, leikkiä ja viettää vapaa-aikaa. Lapsella on oikeus tutustua taiteeseen ja kulttuuriin.*

4.1.1 Vapaa-ajanviettotavat

Saamelaislapsilta kysyttiin, miten he viettävät vapaa-aikaansa. Lapset kertoivat vapaa-aikansa muodostuvan koulun ulkopuolisesta ajasta, johon kuuluivat harrastukset (71 %), kaverit (52 %), perhe (31 %), perinteet (17 %) ja muut ajanviettotavat (16 %) (kuvio 1). Muina vapaa-ajanviettotapoina mainittiin esimerkiksi koulutehtävät, työt sekä arjen toiminnot kuten nukkuminen ja syöminen.

”Pelaan, makaan, nukun, syön, katon telkkaria, käyn vessassa, juon, katon youtubea ja sotken.”

⁴ Tässä julkaisussa käytetyt YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikloiden lyhenteet ovat lapsiasiavaltuutetun toimiston käännöksiä ja julkaistu toimiston esitteissä. <https://lapsiasia.fi/esitteita-lapsen-oikeuksista>

Kuvio 1 Vastausjakauma kysymykseen ”miten vietät vapaa-aikaasi?”.

Lapsista 71 prosenttia kertoi viettävänsä vapaa-aikaa harrastusten parissa. Kun harrastuksista kysyttiin kyselyssä erikseen⁵, vielä useampi lapsi (90 %) kertoi harrastavansa jotain.

Lasten mainitsemat harrastukset olivat sekä ohjattuja että omaehtoisia harrastuksia. Harrastuksikseen lapset kertoivat laajasti erilaisia kädentaitoja, liikuntaa, ilmaisua ja taidetta. Luovina harrastuksina mainittiin muun muassa ”posliinimaalaus”, ”piirtäminen”, ”legoilla rakentaminen”, ”pianonsoitto” ja ”tanssi”. Liikuntalajeina mainittiin esimerkiksi ”jalkapallokerho”, ”salilla käynti”, ”jäähiekko”, ”pyöräily”, ”sähly”, ”lentopallo” ja ”käsipallo”. Näiden lisäksi ”pelaaminen”, ”frisbeegolf”, ”partio” ja ”ratsastus” tulivat esiin useassa vastauksessa. Mukana on myös vähemmän tunnettuja harrastuksia, joiden nimet tulevat suoraan englannin kielestä kuten ”boffaus”. Voidaankin olettaa, että nämä harrastukset ovat lasten- ja nuorten kulttuurissa tunnetumpia ja usein myös internetin kautta levinneitä.

Lasten harrastusten kirjo oli siis suuri. Osallistujat toivat esille myös harrastuksia, joita toivoivat voivansa harrastaa, mutta siihen ei pitkien välimatkojen takia ollut mahdollisuutta. Vain yksi vastaaja kertoi, että harrastamiseen ei ollut lainkaan mahdollisuutta.

Saamelaislasten harrastamisen määrä oli lähes sama kuin muissakin lasten harrastamista selvittäneissä tutkimuksissa. Kun 90 prosentilla tämän selvityksen kyselyyn vastanneista oli harrastus, Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimukseen (Salasuo, 2020) vastanneista harrastus oli 91 prosentilla ja Kouluterveyskyselyyn 2021 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) vastanneista 8.–9.-luokkalaista 95,8 prosentilla.

Lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c) saamelaisten kotiseutualueella asuvat saamelaisnuoret kertoivat harrastuksikseen omaehtoisia harrastamisen muotoja sekä vaikeuden osallistua ohjattuun harrastustoimintaan pitkien välimatkojen tai harrastusmahdollisuuksien puutteen takia. Tämän selvityksen tulosten perusteella suuri osa saamelaislapsista harrasti myös ohjattuja harrastuksia, eivätkä osallistujat tuoneet esille erityisen korostuneesti harrastamisen haasteita. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen (Salasuo, 2020) perusteella asuinpaikalla ei ole juurikaan merkitystä harrastavuuteen.

⁵ Kyselyssä harrastamiseksi määriteltiin säännöllinen vapaa-ajantoiminta, jonka tarkoituksena on rentouttaa ja tuottaa mielihyvää, esimerkiksi pelaaminen, käsityöt, pyöräily, kelkkailu, lukeminen, urheilu, musiikki ja eläimet.

Vapaa-ajan sosiaaliset suhteet näyttäytyivät lapsille tärkeinä. Kun lapsilta kysyttiin vapaa-ajan vietosta, useimmat mainitsivat kaverit (52 %). Kavereiden kanssa tehtiin yhdessä jotain, kuten ”ajetaan kelekoilla”, tai sitten toiveena oli paikka yhteisille kokoontumisille, kuten 14–17-vuotias osallistuja toi esille: *”Asia jonka haluan vielä mainita ja joka on tullut monesti esille tekstissä, mutta se vaikuttaa nuorten hyvinvointiin ja terveyteen pitkällä aikavälillä: nuorten tapaamispaikka myös pienille paikkakunnille.”*

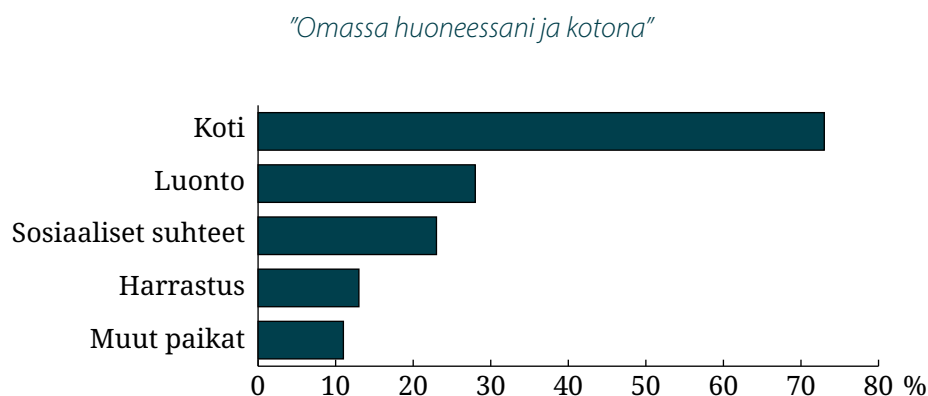
Kavereiden lisäksi osallistujat mainitsivat vapaa-ajasta kysyttäessä perheen ja kodin (33 %). Vapaa-aikaa vietettiin erityisesti kotona. Lapset kuvasivat vapaa-aikaansa kotona esimerkiksi seuraavilla tavoilla: *”oleskelen kotona perheen kanssa tai omassa rauhassa, kokkailen ja leivon”, ”virkkaan, pelaan videopelejä, piirrän, olen puhelimella, vietän aikaa perheen kanssa” ja ”leikin pikkuveljen kanssa”.*

17 prosenttia osallistujista nimesi vapaa-ajanviettotavoikseen saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin ja kulttuuriin liittyviä asioita kuten *”poronhoito”, ”perhonsidonta”, ”kalastus”, ”käsityöt”, ”kelkkailu” ja ”luonnossa liikkuminen”.* Luontoon liittyen mainittiin muun muassa metsä, erityiset alueet saamelaisten kotiseutualueella, järvet ja tunturit. Näitä perinteisiin elinkeinoihin ja kulttuuriin liittyviä mainintoja oli runsaasti myös harrastusten yhteydessä.

Odotetusti perinteisiin elinkeinoihin ja kulttuuriin liittyvät vapaa-ajanviettotavat ja harrastukset eivät olleet yhtä yleisiä muissa lasten vapaa-aikaa selvittäneissä tutkimuksissa. Muilta osin saamelaislasten vapaa-aika näyttäytyy lasten vastauksissa hyvin samankaltaisena kuin muissakin lasten vapaa-aikaa selvittäneissä tutkimuksissa. (Salasuo, 2020; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022.)

4.1.2 Hyvän olon paikat

Lapsilta kysyttiin, mitkä ovat paikkoja, joissa saat olla oma itsesi ja pystyt rentoutumaan (kuvio 2). Yleisimmin lapset kertoivat tällaiseksi paikaksi kodin (73 %).

Kuvio 2 Vastausjakauma kysymykseen ”mitkä ovat paikkoja, joissa saat olla oma itsesi ja pystyt rentoutumaan?”.

Saamelaislapset vastasivat toisena hyvän olon paikkana luonnon (28 %). Lasten vastauksissa luonto tarkoitti muun muassa metsää, järviä, tunturia sekä omaa mökkiä.

"Metsä, tunturi (kun olen Saamenmaalla), järvenranta."

"Porotyöt, koti, metsä."

"Omahuone, järvi, frisbeegolfrata."

Nämä vastaukset näyttävät kertovan lasten vahvasta luontosuhteesta sekä yhteydestä elolliseen ympäristöön. Myös Jonssonin ja kumppaneiden (2012) tutkimuksessa tuli esille saamelaiskulttuurin vahva luontosuhde. Heidän tutkimuksensa osoitti tämän selvityksen tapaan luontosuhteen olevan sekä käytännöllinen (esimerkiksi elinkeinon harjoittamiseen liittyvä) että emotionaalinen (esimerkiksi hyvinvointiin liittyvä).

Kun lapsilta kysyttiin paikkoja, joissa he voivat olla oma itsensä ja pystyvät rentoutumaan, lapset toivat esille myös sosiaalsiin suhteisiin liittyviä asioita, kuten kaverit ja sukulaiset (23 %).

"Kavereiden kanssa milloin vain, kotona, omassa huoneessa."

"Koti, mummola, tuttavaperheiden luona ja kavereideni kanssa melkein missä vaan."

Lasten mainitsemien ihmisten läsnäolo loi turvallisen tilan riippumatta fyysisestä paikasta. Tämä osoitti, että rentouttava paikka voi kytkeytyä ennemmin läheisten ihmisten läsnäoloon kuin tiettyyn fyysiseen paikkaan.

Myös harrastukset ja harrastustilat mainittiin hyvän olon paikkoina (13 %). Muita paikkoja, kuten koulun tai *"kaikki paikat"*, mainitsi 11 prosenttia vastaajista.

Saamelaislapset nostivat esille samansuuntaisia asioita myös lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa, joissa lapset kuvasivat saamelaisuuden merkitsevän heille kieltä ja sukua sekä luonnon rauhaa ja puhtautta (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c). Oman kodin merkitys yleisimpinä turvallisuutta lisäävänä paikkana nousi esille myös Lapsibarometrissa 2022 (Tuukkanen, 2022).

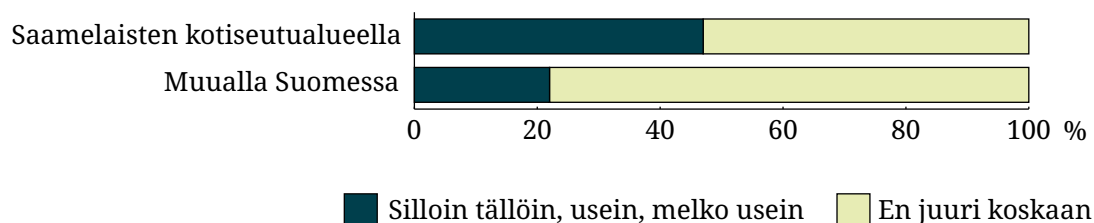
Saamelaislapset mainitsivat luonnon toiseksi yleisimpänä hyvän olon paikkana. Tämä tulos kertoo saamelaislasten vahvasta luontosuhteesta. Se poikkeaa esimerkiksi romanilasten hyvinvointia käsittelevästä selvityksestä, jossa hyvin harva lapsi nosti vastauksessaan esille luonnon. Romanilasten vastauksissa kodin jälkeen seuraavaksi yleisimmin mainittiin kaverit (Weckström ym., 2023).

4.1.3 Liikkuminen haluttuihin paikkoihin

Lapsilta kysyttiin, kokevatko he haasteita liikkumisessa haluamiinsa paikkoihin. Yli puolet vastanneista (62 %) ei kokenut vaikeuksia liikkua haluamiinsa paikkoihin. Liikkumisen haasteita koki 38 prosenttia vastaajista.

Lasten vastaukset liikkumisen vaikeuksista olivat yhteydessä asuinpaikkaan (kuvio 3). Saamelaisten kotiseutualueella asuvista lapsista lähes puolet (47 %) ja muualla Suomessa asuvista lapsista reilu viidennes (22 %) koki haasteita liikkumisessa haluamiinsa paikkoihin. Liikkumisen haasteet painotuivat odotetusti saamelaisten kotiseutualueelle ja harvaan asutuille alueille, joissa on pitkät välimatkat.

”Asun kaukana kaikesta ja kaikista. Se on ärsyttävää.”

Kuvio 3 Vastausjakauma kysymykseen ”koetko haasteita liikkumisessa haluamiisi paikkoihin?” saamelaisten kotiseutualueella ja muualla Suomessa.

Harvaan asutulla alueella asuvien lasten kokemat haasteet näkyivät lasten jokapäiväisessä arjessa. Palvelut olivat kaukana, ja haasteita oli liikkumisessa kouluun, harrastuksiin ja kavereiden luokse. Harrastuksiin liittyvät liikkumisen haasteet liittyivät erityisesti harrastuksiin, joita lapset toivoivat voivansa harrastaa, mutta se ei ollut mahdollista pitkien välimatkojen vuoksi. Lapset ja nuoret myös arvostelivat julkisten kulkuvälineiden puutetta ja harvoja kulkuyhteyksiä, jotka eivät mahdollistaneet esimerkiksi myöhempää paluuta kotiin koulun jälkeen. Tämä vaikeutti vapaa-ajan viettämistä kavereiden kanssa ja palvelujen käyttöä.

”Kun tällä asuu, niin ei ole mitään vapaa-ajantoimintoja ja terveystalveluiden luokse on sata kilometriä.”

”Joo, vaikea pääsy muihin kuin ruokakauppoihin.”

”Koulu ja harrastukset ovat aika kaukana, niin on välillä haastavaa päästä.”

”Täällä on pitkät välimatkat kavereille jne. eikä täällä kulje julkisia.”

Saamelaislapset puhuivat pitkistä välimatkoista myös lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c).

Lapsilta kysyttiin, miten liikkumisen haasteita voisi heidän mielestään ratkaista. Suurin osa (67 %) osallistujista ei osannut vastata tähän mitään. Kolmasosa (33 %) osallistujista kertoi ehdotuksia liikkumisen helpottamiseksi. Lapset ehdottivat palvelujen kuten vapaa-ajantoimintojen lisäämistä ja aukioloaikojen pidentämistä.

"Vapaa-ajantoimintoja ja muutenkin nuorille tapaamispaikka myös pienille paikkakunnille."

"Paremmat aukioloajat kaupoille ja palveluille tai niitä oman kylän keskustaan."

Lisäksi helpotusta toivottiin mahdollisuuden päästä palvelujen luokse.

"Kunta voisi järjestää taksikyytejä harrastuksiin ja kouluun esimerkiksi koeviikoille kun koulupäivät ovat lyhyempiä."

"Halvemmat bussi liput."

"Julkinen liikenne tiheämmäksi. Ajokortti halvemmaksi syrjäseuduilla."

"Ajokortti nuorempana."

Liikkumista helpottavissa vastauksissa näkyi kaksi lähestymistapaa: julkisen ja taksiliikenteen kehittäminen sekä omaehtoisten kulkumuotojen mahdollistaminen esimerkiksi ajolupien ikärajoja ja hintoja tarkastamalla.

Vain yksittäisissä vastauksissa tuli esille, että muutto muualle olisi ratkaisu.

"Muuttaminen olisi tosi kivaa :D."

4.2 Koulu

28 artikla: *Lapsella on oikeus käydä koulua. Peruskoulun täytyy olla ilmainen. Sääntöjen ja kasvatuksen koulussa pitää olla reiluja. Valtion täytyy tarjota mahdollisimman monelle lapselle tilaisuus jatkaa opiskelua peruskoulun jälkeen.*

29 artikla: *Koulun täytyy kehittää lapsen taitoja. Sen täytyy kehittää lapsen äidinkieltä sekä antaa tietoa lapsen omasta ja muiden maiden kulttuureista. Koulussa tulee kertoa lasten ja muiden ihmisten oikeuksista. Koulussa lapset oppivat, mitä monikulttuurisuus, ympäristönsuojelu sekä sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat.*

Osallistujilta kysyttiin, kuinka hyvin viihdyt koulussa. Hyvin vastasi viihtyvänsä 24 prosenttia, melko hyvin 45 prosenttia ja silloin tällöin 23 prosenttia osallistujista. Joukossa oli myös lapsia, jotka vastasivat, että eivät viihdy koulussa lainkaan (8 %).

Kun saamelaislasten koulussa viihtymisen tuloksia verrataan Kouluterveyskyselyn 2021 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) tuloksiin, joissa kysytään koulunkäynnistä pitämisestä, tulokset ovat melko samansuuntaisia. Kouluterveyskyselyyn 2021 vastanneista 4.–5.-luokkalaisista koulunkäynnistä pitää hyvin paljon 15 prosenttia, melko paljon 62 prosenttia, melko vähän 20 prosenttia ja ei lainkaan kolme prosenttia. 8.–9.-luokkalaisista koulunkäynnistä pitää hyvin paljon seitsemän prosenttia, melko paljon 52 prosenttia, melko vähän 36 prosenttia ja ei lainkaan kuusi prosenttia.

Saamelaislapsilta kysyttiin, mihin asioihin he ovat tyytyväisiä koulussa. Lapset kertoivat olevansa tyytyväisiä koulussa kavereihin, opetukseen ja opettajiin, välitunteihin sekä ruokaan.

"Kaverit ovat siellä ja välillä saa olla kenen kanssa haluaa."

"Että on vihdoin kavereita, joten ei oo niin tylsää."

"Seuraan eli kavereihin ja opettajiin."

"Opiskelutilat ja tukiovetus mahdollisuus."

"Siihen että minulla on paljon ystäviä ja minua ei kiusata. Se että koulu ei maksa ja on ruokaa."

Lasten vastauksissa koulu ei ollut pelkästään oppimisen paikka, vaan sosiaaliset suhteet lisäsivät tyytyväisyyttä kouluun ja vapaamuotoiset tilanteet kuten välitunnit ja ruokailu olivat tärkeitä. Kiusaamattomuus myös mainittiin useammassa vastauksessa: kiusaamista oli käsitelty koulussa tai kiusaamiseen oli puututtu onnistuneesti.

"Siellä ei kiusata, ja opin hyvin. Siinä ne sitten olivatkin :|"

"Että ihmiset viimeinki on jättäny minut rauhaan."

"Luokka on hyvä ja meidän luokan yhteishenki on semmoinen, että ei voi muuta toivoa:3"

Kiusaaminen nousi esiin myös silloin, kun kysyttiin, mihin asioihin koulussa lapset toivoivat muutosta.

"Koulumme ei ratkaise kovin hyvin kiusaamisasioita."

"Kiusaamiseen pitäisi puuttua paremmin."

"Toivoisin enemmän huomioon ottavia ja puolueettomia opettajia sekä enemmän opettajia jotka eivät huuda oppilaille."

Kyselyn vastauksissa oli myös muita asioita, joihin osa lapsista kaipasi muutosta ja osa oli tyytyväisiä. Tällaisia asioita olivat välitunnit, tilat, saamen opetus ja ruoka.

"Että kouluun tulisi sisävalkät."

"Että olisi pidemmät välitunnit ja isommat luokat."

"Että Saamen opetusta saisi opiskella koulussa lähiovetuksessa tai etänä koulussa."

"Luokkiin, niissä kuuluu ääni läpi ja ruoka on huonoa joko maun tai koostumuksen takia"

Lasten vastauksissa monet asiat näyttäytyivät siis sekä tyytyväisyyttä lisäävinä asioina että muutostoiveina. Tämän voidaan päätellä kertovan niin koulujen kuin lasten kokemusten vaihtelusta. Esimerkiksi mahdollisuutta viettää välitunnit sisällä toivottiin kouluihin lisää ja he, joille se ehkä oli jo mahdollista, olivat tyytyväisiä välitunteihin.

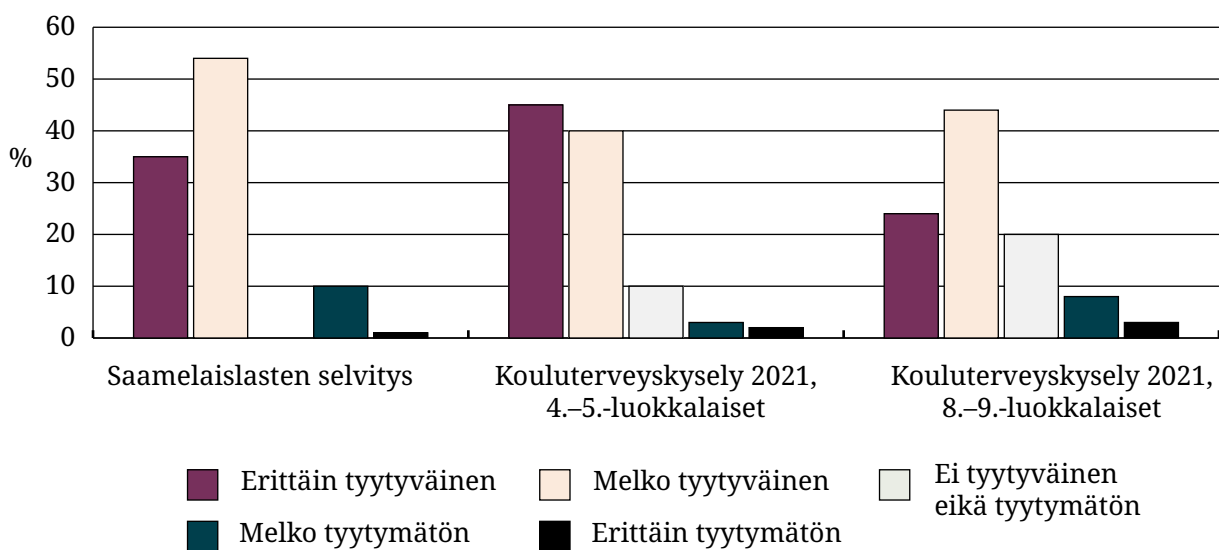
Lasten vastauksia yhdistäviä muutostoiveita, jotka eivät näy tyytyväisyyttä kysyttäessä, ovat aika-
taulut ja kiire sekä ergonomian parantaminen.

"Vähemmän töitä ja stressiä."

"Työergonomiaan: tuolit ovat niin huonoja, että niska on kipeänä koko ajan."

4.3 Hyvinvointi

Lapsilta kysyttiin, kuinka tyytyväisiä he ovat elämäänsä. 35 prosenttia lapsista vastasi olevansa erittäin tyytyväisiä elämäänsä (kuvio 4). 54 prosenttia kertoi olevansa melko tyytyväisiä, 10 prosenttia melko tyytymättömiä ja yksi prosentti erittäin tyytymättömiä elämäänsä.

Kuvio 4 Vastausjakauma kysymykseen ”kuinka tyytyväinen olet elämääsi?” tässä selvityksessä ja Kouluterveyskyselyssä 2021.

Tulosten perusteella saamelaislapset ovat elämäänsä hieman keskimääräistä tyytyväisempiä, kun tuloksia verrataan Kouluterveyskyselyn 2021 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) tuloksiin. 4.-5. luokkalaisten 45 prosenttia vastasi olevansa erittäin tyytyväisiä ja 40 prosenttia melko tyytyväisiä elämäänsä. 8.-9. luokkalaisten 24 prosenttia kertoi olevansa erittäin tyytyväisiä ja 44 prosenttia melko tyytyväisiä elämäänsä.

4.3.1 Tunteina ilo, suru ja pelko

Kysyttäessä osallistujilta, mitkä asiat tekevät heidät iloiseksi, vastauksina toistuivat useimmiten kavereihin, harrastuksiin ja perheeseen liittyvät asiat (kuvio 5).

Kuvio 5 Lasten vastaukset kysymykseen "mitkä asiat tekevät sinut iloiseksi?".

"Moni asia kuten ystävät, perhe, hyvä musiikki, ruuanlaitto ja niin edelleen."

"Pelaaminen, nukkuminen, makaaminen, syöminen, kattaminen youtube ja se että mun perhe jättäis mut rauhaan eikä koko ajan tule mun huoneeseen ja sanoo et mun pitäis tehdä jotain."

"Lumilautailu, perhe, mopo, ystävät ja serkut."

"Onnistumiset, perheen ja kavereiden kanssa oleminen, muuten hyvä päivä, tai hyvä treeni keppihevosten kanssa."

"Pelaaminen mun siskon kaa, hyvä ruoka ja lahjat."

Vastauksissa oli myös useita mainintoja eläimiin ja luontoon liittyen.

"Kun on metsässä tai tunturissa porojen luona, silloin tulee hyvä tunne ja sellainen, että on juuri siellä missä pitääkin olla."

"Jääkiekkokaverit, metsästäys, kalastus."

Yleisimmin iloa lapsille tuottivat sosiaalisesti välittyneet asiat, kuten yhdessä olo ja tekeminen perheenjäsenten ja kavereiden kanssa. Muutamissa vastauksissa kuvattiin omiin onnistumisiin liittyviä ilon tunteita. Myös aiemmin käsitellyt vapaa-ajan viettotavat ja hyvän olon paikat linkittyivät usein läheisiin ihmisiin ja luontoon. Läheiset ihmiset ja luonto tulivat esille myös Lapsibarometrissa 2020 esiopetusikäisten kertoessa hyvään elämään liittyvistä asioista (Tuukkanen, 2020).

Surulliseksi tekevinä asioina lapset kertoivat useimmiten kiusaamisen, ongelmat koulussa, epäonnistumiset sekä ajatukset läheisen, lemmikin tai oman eläimen kuolemasta. Saamelaisten oikeuksiin liittyen tuli yksittäisiä vastauksia.

"Minut tekevät surulliseksi murrosikä, kiusaaminen, sekä syrjiminen."

"Nykyinen kouluni, kaverisuhde ongelmat."

"Joskus koulussa jotkut tehtävät, joku pieleen mennyt tehtävä tai muuten vaan koulu."

"Siiman katkeaminen."

"Kuolema, yksinäisyys ja muiden suru."

"Jos oma eläin pitää lopettaa."

"Epätasa-arvo, kun oikeudet eivät toteudu."

Lapsille surua aiheuttavat sekä tässä hetkessä tapahtuvat että mahdollisesti tulevaisuudessa tapahtuvat asiat. Myös lasten suruissa on yhtymäkohtia Lapsibarometrin 2020 (Tuukkanen, 2020) tulosten kanssa.

Lasten mainitsemissa pelottavissa asioissa oli fobioina pidettyjä asioita, tulevaisuuden pelkoa sekä pelkoa tiettyjä ihmisiä kohtaan. Fobioista yleisimpiä olivat pimeän, kuoleman ja korkean paikan pelko sekä hämähäkit tai muut eläimet.

"Korkeat paikat, piikit, rosvot ja murhaajat."

"Läheisen kuolema, ja kuolema ylipäätään."

Tulevaisuus pelotti lasten vastauksissa yleisesti. Muutamissa vastauksissa mainitaan myös ilmastomuutos ja sota pelottavina asioina.

"Että en pärjää. Tulevaisuuden haasteet ja muutokset."

"Ilmastomuutos ja maailmantilanne."

Pelkoa aiheuttaa myös saamelaisten tulevaisuus.

"Minua pelottavat tulevaisuus ja elämä saamelaisena."

"Kieli katoaa, kulttuuri katoaa, suomalaiset eivät välitä meidän asioista ja politiikassa ei kuunnella saamelaisia."

Myös sosiaaliset suhteet, oma epäonnistuminen ja kiusatuksi tuleminen olivat lapsia pelottavia asioita.

”Moni tilanne, joissa pitää puhua tai jotenkin sosialisoida tuntemattomien kanssa tai puolittujen kanssa.”

”Liian kovat äänet kuten riidat, vihainen huuto.”

”Että toiset nauraisi vaikka essee esitykselle.”

Yksittäiset vastaajat mainitsivat pelkoa aiheuttaviksi ihmisiksi nimeltä jonkun henkilön, omat vanhemmat tai opettajan.

Lasten mainitsemisissa peloissa on yhteneväisyyttä muiden lasten pelkoja selvittäneiden tutkimusten kanssa (Tuukkanen, 2020).

4.3.2 Saamelaisten oikeudet

30 artikla: *Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa ja kieleensä. Hänellä on oikeus harjoittaa uskontoaan yhdessä muiden ryhmän jäsenten kanssa.*

Lapsilta kysyttiin, millaisia oikeuksia he ajattelevat tai tietävät saamelaisilla alkuperäiskansana olevan. 54 prosenttia lapsista ei osannut tai halunnut nimetä mitään oikeuksia (kuviot 6). 46 prosenttia lapsista kertoi tietämistään oikeuksista tai asioista, joita pitivät oikeuksina, kuten oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin sekä oikeudesta saada palveluja omalla kielellä.

Kielen puhuminen
Kieli Ihmisoikeudet
Elinkeinot
Palvelut äidinkielellä
Opetus äidinkielellä
Syrjimättömyys Poronhoito
En tiedä
Tapahtumat Erityisoikeudet
Saamenpuku
Kulttuuri
Kalastus
Samat kuin muilla

Kuvio 6 Lasten vastaukset kysymykseen ”minkälaisia oikeuksia ajattelet tai tiedät saamelaisilla alkuperäiskansana olevan?”.

”Kielen puhuminen, kulttuurin harjoittaminen ja samat ihmisoikeudet kuin kaikilla muillakin.”

”Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Oikeus saada palveluja Saameksi saamelaisten kotipaikkakunnilla.”

*”Esim. oikeus saada palveluja ja opetusta omalla äidinkielellä.
Oikeus perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen.”*

”Pukeutua ja näyttää kulttuuria ilman että kiusataan siitä.”

”Kalastaa perinne paikoissa ilmaiseksi.”

Lapset osasivat nimetä oikeuksia, joita saamelaisille kuuluu alkuperäiskansana, ja he tiedostivat myös, etteivät ne toteudu täysimittaisesti. 14–17-vuotias osallistuja kuvasi tilannetta seuraavasti: *”Saada opetusta saameksi, mikä ei toteudu niinku näkyy tästä minun kirjutuskielestä.”*

Useimmiten lapset mainitsivat kieleen liittyviä oikeuksia eri muodoissa. Kielen osalta muutamissa vastauksissa mainittiin erikseen oikeus opetukseen ja muihin julkisiin palveluihin omalla äidinkielellä. Myös kalastusoikeudet ja poronhoitoon liittyvät oikeudet mainittiin yksittäisissä vastauksissa. Kahdessa vastauksessa mainittiin saamelaisten päätösvalan omissa asioissaan olevan huonolla tasolla.

Lehtolan ja Ruotsalan (2017) mukaan saamenkielisten palvelujen saatavuus oli vahvempaa saamelaisien kotiseutualueella ja heikompaa muualla Suomessa. Palveluita oli kuitenkin tarjolla useassa suuressa kaupungissa. Saamenkielisten palvelujen saatavuutta heikensi henkilöstön vähyyys ja resurssien puute sekä se, että saamenkielisiä asiakkaita ei tunnisteta (Lehtola & Ruotsala 2017).

Jatkokysymyksenä lapsilta kysyttiin, miten he kokevat, että saamelaisten oikeudet vaikuttavat heidän elämäänsä nyt tai tulevaisuudessa. Vain neljäsosa (24 %) vastanneista koki saamelaisten oikeuksien vaikuttavan omaan elämäänsä vastaushetkellä tai tulevaisuudessa. Näistä osa mielsi saamansa kielenopetuksen oikeuksien toteutumiseksi ja näki kielen tuovan tulevaisuudessa heille mahdollisuuksia opinnoissa ja työelämässä.

Osallistujilta kysyttiin, mietityttääkö heitä joku saamelaisia koskettava asia ja mikä se on. Suurinta osaa lapsista (65 %) ei mietityttänyt mikään saamelaisia koskettava asia tai he eivät osanneet nimetä sellaista. Yksittäiset lapset toivat kuitenkin esille huolensa saamelaisten kulttuurin säilymiseen liittyvistä asioista. Yleisin kulttuuriin liittyvä huoli oli saamen kielet. Lapset kantoivat huolta erityisesti saamen kielten säilymisestä. Lapsilla oli huolta myös päättäjien ymmärtämättömyydestä saamelaisuuteen ja saamelaisiin liittyviä asioita kohtaan.

"Kielet eivät kuulu tai niitä ei käytetä monissa paikoissa."

"Mitä jos uhanalaista saamenkieltä ei tulevaisuudessa kukaan enää puhu/osaa ja se kieli & kulttuuri "häviää"?"

"Inarinsaamenkielisiä oppimateriaaleja on vähän."

"Suomen poliitikot eivät välitä saamelaisten asioista, ihmiset eivät tiedä saamelaisista ja netissä on paljon disinformaatiota."

Lapset toivat esille myös saamelaisuuden määrittämisen ja sen, kenellä on oikeus pukeutua saamenpukuun. Myös näihin liittyvät saamelaiskäräjälaki ja Tenon kalastussäännöt mainittiin yksittäisissä vastauksissa erikseen.

"Miksi saamelaiseksi ei pääse jos on "väärä suku"?"

"Saamepuvun käyttö. Kuka saa käyttää ja kuka ei?"

"Se hitsin saamelaiskäräjälaki ja Tenon kalastusrajotushommat."

"Toteutuuko oikeus poronhoitoon tulevaisuudessa. Entä jos kaikki saavat samat oikeudet kuin saamelaisilla on."

Kun lapset pohtivat saamelaisia koskettavia asioita, he toivat esille myös muutoksia, joita on tapahtunut esimerkiksi asenteissa saamelaisia kohtaan.

"Miten on ennen kohdeltu huonosti. Ja kohdellaan vähän vieläkin mutta ei kyllä aina ihan samalla tavalla."

"Vain se että ennen vanhaan on oltu niin rasisteja saamelaisia kohtaan."

Kysymykseen vastanneet lapset olivat myös tietoisia siitä, miten saamelaisia koskettavat asiat vaikuttavat joko heihin itseensä tai saamelaisiin yleisesti. Tässä yhteydessä lapset toivat esille esimerkiksi poronhoitoon liittyviä vaikutuksia kuten erotuksiin osallistumisen kouluaikana, puutteet oppimateriaaleissa ja epävarmuuden tulevaisuudesta.

“Pääse erotuksiin keskellä koulu viikkoa.”

“Opiskelu on hankalampaa ja työläämpää, kun ei ole valmista materiaalia tai esimerkkiä opiskeluun ja tehtäviin.”

“Monella eri inhottavalla tavalla esim. saamelaisten kalastusoikeudet jos kaikki yhtäkkiä saa olla saamelaisia niin ei kulttuurisilla oikeuksilla ole enää mitään merkitystä.”

Saamelaisia koskevia mietityttäviä asioita toi esille pieni joukko lapsista. Vaikuttaakin siltä, että osa saamelaislapsista on hyvin tietoisia saamelaisuuteen liittyvistä ajankohtaisista asioista, kun taas toiset eivät ole tietoisia, kiinnostuneita tai pohdi asioita niin paljon. Tähän saattavat vaikuttaa muun muassa koulun opetus saamelaisista ja saamelaisten oikeuksista, vastaajana olleen lapsen ikä, asuinpaikka, omat kokemukset, perheen keskustelukulttuuri sekä perheen ja lapsen yhteiskunnallinen aktiivisuus.

4.3.3 Saamelaisuuden esille tuominen

Lapsilta kysyttiin, millaisissa tilanteissa käytät mielelläsi saamen kieltä, puhut saamelaisuudesta tai pukeudut saamenpukuun. Lisäksi kysyttiin, millaisissa tilanteissa et käytä mielelläsi saamen kieltä, puhu saamelaisuudesta tai pukeudu saamenpukuun.

Laadullisen analyysin yhteydessä jaottelua tehtiin saamelaisten kotiseutualueella asuvien lasten ja muualla Suomessa asuvien lasten välillä.

Saamelaisten kotiseutualueella asuvat lapset kertoivat käyttävänsä saamen kieltä aina kun mahdollista. Kieltä käytettiin kotona, koulussa, sukulaisten kanssa ja vapaa-ajalla kavereiden kanssa.

“Saamea pyrin puhumaan aina kun mahdollista.”

“Puhun saamea päivittäin kotona perheeni ja läheisten ihmisten kanssa.”

Lapset kokivat, että saamen kieltä oli turvallista käyttää, kun tiesi muidenkin osaavan saamen kieltä.

“Puhun saamea silloin kun tiedän, että muut ymmärtävät sitä. Saamen puhuminen on minulle luonnollinen asia.”

Sen sijaan lapset eivät puhuneet saamen kieltä, jos he eivät tieneet, osaako toinen saamea tai samaa saamen kieltä kuin he itse, tai jos he eivät itse osanneet kieltä hyvin. Saamen kieltä ei myöskään käytetty kotona, koulussa, sukulaisten kanssa tai kavereiden kanssa vapaa-ajalla, jos joukossa oli muitakin kuin saamenkielisiä.

"Puhun välillä saamenkieltä kavereideni kanssa mutta se on hieman hankalaa sillä kielitaitoni ei ole kovin hyvä."

"En puhu saamea inarinsaamenkielen puhujien kanssa koska en kaikkea ymmärrä."

"En käytä saamenkieltä suomalaisten kanssa tai kun puhun kavereille."

Mualla Suomessa asuvat saamelaislapset käyttivät saamen kieltä pääsääntöisesti saamen oppitunneilla. He eivät mielellään käyttäneet saamen kieltä koulussa saamen oppituntien ulkopuolella tai julkisilla paikoilla, koska ympäristö ei ollut saamenkielinen. Lapset kertoivat käyttävänsä saamen kieltä joskus kotona ja sukulaisten kanssa.

"Käytän saamenkieltä saamen tunnilla, koska en tunne ketään joka puhuu saamea."

"En käytä mielelläni saamen kieltä koulussa tai oikeastaan missään koska en osaa sitä kovin hyvin."

"En puhu saamea kaupassa tai julkisilla paikoilla, koska en tarvitse sitä siellä."

"Puhun myös saamea yhden tutun vanhuksen kanssa, sillä se on hänen äidinkieltensä ja hänen kanssaan puhuminen opettaa minulle kieltä."

Mualla Suomessa asuvien lasten saamen kielen käyttö rajoittui pääasiassa saamen oppitunneille. Tähän lasten mukaan vaikutti se, että ympärillä ei ollut saamenkielisiä tai saamen kieltä osaavia ihmisiä.

Kysyttäessä lapsilta halua puhua saamelaisuudesta muille vastauksia aineistossa oli vähän. Saamelaiden kotiseutualueella asuvat lapset kertoivat puhuvansa saamelaisuudesta, jos joku oli kiinnostunut tai jos he itse kokivat olonsa turvalliseksi.

"Saamelaisuudesta puhun kun toinen osapuoli on kiinnostunut asiasta ja haluaa tietää. Ellei tiedä mitään eikä ymmärrä, silloin en jaksakaan hukata aikaani siihen."

"Silloin on turvallista ja kaikki ymmärtävät ja tietävät saamelaisista ja osaavat kieltä."

Osa saamelaiden kotiseutualueella asuvista vastaajista mainitsi, että ei puhu saamelaisuudesta ollenkaan. Yleisin syy olla puhumatta saamelaisuudesta oli pelko pilkasta tai ennakkoluuloista. Saamelaisuudesta puhumisen esteiksi mainittiin myös oma tai keskustelukumppanin tiedon vähäisyys saamelaisuudesta.

"En tykkää puhua paljoa saamelaisuudesta tilanteissa, joissa tunnen olevani yksin saamelaisena tai uskon etteivät ihmiset joiden kanssa olen kanssakäymisissä tiedä paljoa saamelaisuudesta."

"En mielelläni puhu saamelaisuudesta jos joukossa on ihmisiä, jotka eivät arvosta tai jopa pilkkaavat saamelaisia tai ylipäätänsä saamelaisuutta."

"Etelässä, siellä voi kuulla ikäviä kommentteja ja tosi erilaisia ajatuksia mitä itsellä on."

"En puhu saamelaisuudesta ihmisten kanssa jotka eivät ymmärrä siitä sillä en tiedä itsekkään saamelaisuudesta ihan niin paljoa, että voisin alkaa valistamaan, perustelevaan tai väittelemään saamelaisuudesta ja mielipiteistä sen ympärillä."

Saamelasten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat lapset kertoivat keskustelewansa saamelaisuudesta perheenjäsenen kanssa tai aina, kun joku on kiinnostunut tai kysyy jotain saamelaisuuteen liittyvää.

"Saamelaisuudesta puhun aina kun joku kysyy!"

"Saatan joskus puhua saamelaisista mun kavereille tai voidaan äitin kanssa puhua jotain."

"En hirveästi puhu saamelaisuudesta, sillä en näe sille tarvetta. Joskus kuitenkin jos joku kysyy asiasta voin avata asian."

Lapset kertovat, että julkisilla paikoilla saamelaisuudesta ei mielellään puhuta. Vaikuttaa siltä, että saamelaisuutta ei mielellään tuotu esille tuntemattomien ihmisten kanssa.

Saamenpuvun käyttämisessä lasten mielipiteet erosivat saamelaisten kotiseutualueella ja muualla Suomessa asuvien välillä. Saamenpuku oli saamelaisten kotiseutualueella asuville lapsille mieleinen puku juhlassa, tapahtumissa ja saamelaisten kansallispäivänä. Moni vastaajista kertoi, että heillä ei edes ole muita juhlaaatteita. Yksittäiset vastaajat kertoivat, että he käyttävät pukua, koska on pakko, tai että he haluaisivat käyttää saamenpukua, mutta heillä ei ole sellaista. Hyvin yhtenäisesti lapset vastasivat, että saamenpukua ei käytetä arkena.

”Saamenpuvun laitan kun on kyse tilaisuudessa mihin on hyvä pukeutua hienosti.”

”Juhlissa tykkään pukeutua saamenpukuun, sillä se on hieno ja helppo juhla-asu ja erottuu kauniisti muiden joukosta.”

”Saamenpukua käytän kun tanssin katrillia.”

”Käytän saamenpukua vaa juhlissa kun ei muuten saa.”

”Saamenpuvun laitan päälleni kun on joku juhla, minulla ei ole koskaan ollut muuta päälle pantavaa juhliin eikä ole ollut tarvetta.”

”Kun ei ole juhliä, silloin en käytä saamenpukua.”

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat lapset käyttivät saamenpukua pääsääntöisesti saamelaisuuteen liittyvissä juhlissa ja sukujuhissa. He kertoivat yksittäisissä vastauksissa, miksi eivät käytä saamenpukua. Yleisimpiä syitä olla käyttämättä saamenpukua olivat se, että ei omista pukua tai se, että ei halua käyttää pukua, koska ei ole tottunut puvun käyttämiseen tai puku tuntuu inhottavalta päällä.

”Hautajaisiin ja häihin olen yleensä pukenut lapintakin ja muihinkin juhliin, koska tahdon kunnioittaa kulttuuriani ja pidän kovin lapintakeista.”

”Pukeudun saamenpukuun saamelaisissa juhlissa, käytän esim. saamelaisia korvakoruja, jos on tulossa joku ”pieni” saamelaisia koskeva tilaisuus.”

”Minulla ei ole saamenpukua, mutta haluaisin sellaisen. Saan sen kun tulee kesä.”

”Saamenpuku on inhottava päällä joten en käytä sitä kovin mielelläni.”

Avovastauksista luotiin määrälliset muuttujat siitä, osoittaako lapsi mielellään näkyvästi saamelaisuuttaan edellä mainituilla keinoilla vai ei. Avovastauksista koodattiin ne vastaukset, joissa lapset kertoivat mielellään puhuvansa saamea, kertovansa saamelaisuudesta sekä käyttävänsä saamenpukua joissain tilanteissa. Samanlainen muuttuja luotiin kysymyksestä, jossa lapset kertoivat välttävänsä saamen puhumista, saamelaisuudesta kertomista tai saamenpuvun käyttöä ainakin joskus. Molempiin muuttujiin sisällytettiin kaikki myöntävät vastaukset sisältäen myös yksittäiset tilanteet, joissa lapset kertoivat näistä kokemuksista.

Huomattavan suuri osa lapsista (87 %) vastasi tuovansa mielellään saamelaisuuttaan esille jollakin edellä mainituista keinoista. Yli puolet vastaajista (64 %) kertoi myös välttävänsä saamelaisuuden esille tuomista ainakin joissain tilanteissa. Vaikuttaa siis siltä, että lapsilla on moninaisia kokemuksia saamelaisuuden esille tuomisesta, ja valinta saamelaisuuden vapaaehtoisesta esille tuomisesta tehdään aina tilannekohtaisesti. Lapset perustelivat valintoja käytännöllisillä, sosiaalisilla ja emotionaalisilla syillä.

Voi olla, että saamen kielet ja kulttuuri näkyivät lasten vastauksissa sitä vahvempana, mitä laajempi ympärillä elävä saamelaisyhteisö oli. Heikkilän ja kumppaneiden (2019) mukaan saamenkielillä palveluilla oli merkittävä rooli saamelaisen identiteetin vahvistajana. Lehtolan ja Ruotsalan

tekemän, lasten, nuorten ja perheiden palveluja koskevan selvityksen (2017) mukaan saamen kielten saatavuus oli vahvinta varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa ja heikointa nuorisotyössä ja vapaa-ajan palveluissa. Lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c) saamelaislapset toivoivat lisää saamenkielistä mediatarjontaa kuten tv- ja radio-ohjelmia sekä musiikkia. Tämäkin osaltaan saattaisi vahvistaa lasten saamen kielten käytön mahdollisuuksia.

4.3.4 Ilmastonmuutos

Kysyttäessä, miten lapset ajattelevat ilmastonmuutoksen vaikuttavan heidän elämäänsä nyt tai tulevaisuudessa, 61 prosenttia koki ilmastonmuutoksen vaikuttavan elämäänsä jollain tavalla (kuvio 7). Lapset kuvasivat vaikutuksia moninaisesti perinteisten elinkeinojen kuten kalastuksen ja poronhoidon näkökulmasta.

Talvet muuttuu
Ympäristö muuttuu
Eläimet eivät pärjää
Ei mitenkään
Oman käytöksen muututtava
Poronhoidon haasteet
Ilmasto lämpenee
En tiedä
Maailma muuttuu elinkelvottomaksi

Kuvio 7 Lasten vastaukset kysymykseen ”miten ajattelet ilmastonmuutoksen vaikuttavan elämäsi nyt tai tulevaisuudessa?”.

”Lohi katoaa, eläimet eivät pärjää, emme voi elää luonnosta kuten aikaisemmin.”

”Porotalouden tilanne on niin huono kovien talvien takia että se elinkeino ei ole enää kannattava ja pitää keksiä uusia töitä tilalle.”

”Se tulee varmaan vaikuttamaan poroihmiisiin joilla on poroja metsässä koska ajokelit heikentyvät ja sitten on huonompaa hoitaa poroja, mutta minua se ei varmaan koske koska en jää tänne enkä tiedä miten ilmastonmuutos vaikuttaa minuun.”

Lapset toivat esiin huolta yleisesti elinympäristön muutoksen vaikutuksista niin ihmisille kuin eläimille. Ilmastonmuutoksella koettiin olevan välittömiä vaikutuksia itseen myös harrastusten vaikeutumisen, elinolojen huononemisen ja kausittaisten lämpötilojen vaihtelun kautta.

"Se vaikuttaa ympäristöön ja sitä kautta mielialaan."

"Kukaan ei pysty käydä luonnossa ja nauttia siitä eikä kukaan elä ilman puita."

"Lunta tulee vähemmän, ei voi kelkailla."

Suhtautumisessa ilmastonmuutokseen lasten välillä oli nähtävissä sekä epätoivoa ja huonon lopputuloksen toteamista että uskoa oman toiminnan merkitykseen.

"No ainaki se että ku jäät sulaa niin sieltä saattaa tulla uusia bakteereja ilmaan.

Sit me kaikki saadaan se ja kuollaan joku kivulias kuolema."

"Jos ilmastonmuutos etenee näin nopeasti kuin tähän saakka, tarkoittaa se varmasti poronhoidon loppumista, silloin en enää tiedä mitä teen elämässäni."

"Minun täytyy miettiä valintoja päivittäin, välillä ahdistaa. Tulevaisuudessa joudun miettimään ilmastonmuutosta varmaan jokapäiväisissä päätöksissäni."

Osa lapsista kertoi, että ilmastonmuutos ei vaikuta heihin mitenkään (9 %) tai että ilmaston muutokselle ei voi mitään.

"Ilmasto muuttuu, elämä jatkuu. Minkäs teet."

18 prosenttia lapsista ei osannut sanoa, miten ilmastonmuutos heihin vaikuttaa nyt tai tulevaisuudessa. Kukaan lapsista ei kyseenalaistanut ilmastonmuutosta vaan pikemminkin toi esille havain- toja jo käynnissä olevasta ilmastonmuutoksesta.

"Ilmastonmuutoksen takia on ollut jo muutama huono talvi ja porot eivät selviä niistä. Porot ovat pienentyneet silmissä jos vertaa vaikka kymmenen vuoden taakse."

Vastauksista välittyi, että saamelaislapset ovat tietoisia ilmastonmuutoksesta ja se näkyy saame- laisten kotiseutualueella konkreettisesti vaikuttaen perinteisiin elinkeinoin. Myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat lapset olivat tietoisia muutoksista. Vastaava tulos on tullut Jonssonin ja kumppaneiden tutkimuksessa (2012), jossa saamelaislasten on havaittu olevan huolis- saan ympäristön muutoksen vaikutuksista kotiseutualueellaan. Tutkimuksessa lapset toivat esille luonnon monimuotoisuuden kärsimisen, saasteiden ja liikenteen lisääntymisen mutta myös ilmas- tonmuutoksen vaikutukset poronhoidon vaikeutumiseen (Jonsson ym., 2012).

Tuukkanen ja Pekkarinen (2020) havaitsivat, että lapsilla oli kolme erilaista keinoa kohdata ja käsi- tellä ilmastonmuutoksesta aiheutuvia vaikutuksia tulevaisuuteen. Näitä olivat yksilönvastuun korostaminen, poliittisen päätöksenteon korostaminen sekä ilmastonmuutoksen vähättely.

Ilmastonmuutos on ollut esillä myös Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien nuorisoneuvostojen aloitteissa. Nuorisoneuvostot ovat esittäneet yhteisen julkilausuman ((Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien nuorisoneuvostot, 2021) ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi sekä sen vaikutuksista saamelaisalueeseen. Pohjoismaiset saamelaisnuoret tuovat julkilausumassaan esille, että ilmastonmuutos vaikuttaa voimakkaasti pohjoisilla alueilla heikentäen luonnon tilaa. Saamelaisuudessa luonto on erityisessä asemassa, minkä takia ympäristön muutokset vaikuttavat myös saamelaiseen kulttuuriin kuten merkittävien alueiden säilyvyyteen, perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen sekä kielen monimuotoisuuteen.

4.3.5 Mielenpitoet ja vaikuttaminen

12 artikla: *Lapsella on oikeus sanoa mielenpiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielenpitoide ennen kuin he tekevät lapsia koskevia päätöksiä. Lapsen mielenpitoide tulee ottaa huomioon päätöksissä hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle niin, että hän ymmärtää ne.*

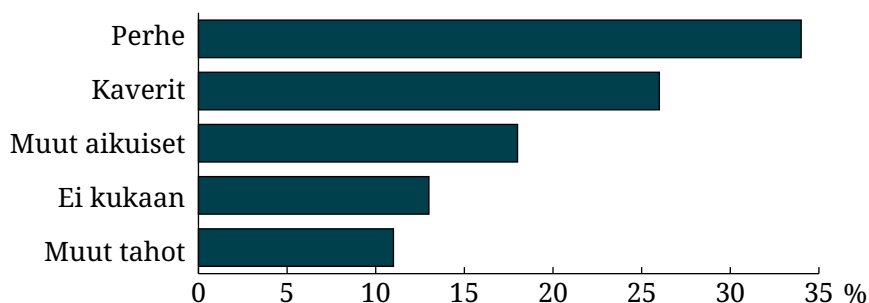
13 artikla: *Lapsella on oikeus sanoa vapaasti mielenpiteensä ja kertoa mielenpitoistaan muille. Mielenpitoilla ei saa kuitenkaan loukata toisia ihmisiä.*

Kysyttäessä, kuka on kysynyt tai rohkaissut sinua kertomaan ajatuksiasi tai mielenpitoitasi, lapset kertoivat, että heidän mielenpitoitään oli kysynyt perhe (34 %), kaverit (26 %) sekä muut aikuiset (18 %) (kuvio 8). Lasten mainitsemia muita aikuisia olivat esimerkiksi opettajat, luokanvalvoja, kuraattori ja poliisi. 13 prosenttia osallistujista koki, että kukaan ei ole kysynyt tai rohkaissut heitä kertomaan ajatuksiaan tai mielenpitoitään. Muina tahoina (11 %) mainittiin muun muassa itse, tämä selvitys ja yksittäisiä muita ihmisiä.

”Vanhemmat, kaverit, opettajat, läheiset ja muut ympärillä olevat ihmiset.”

”Äiti, isä, opettaja, tämä kysely.”

”Oma luokanvalvojani, koulukuraattori ja koulupsykykkari.”

Kuvio 8 Vastausjakauma kysymykseen ”kuka on kysynyt tai rohkaissut sinua kertomaan ajatuksiasi tai mielenpitoitasi?”.

Suurimmalle osalle lapsista rohkaisevia ihmisiä olivat lähellä arjessa olevat aikuiset sekä vertaiset. Lapset kertoivat, että kotona heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään kuunnellaan useimmin ruokaan, kotitöihin, yhteisiin hankintoihin ja sääntöihin liittyvissä asioissa. Koulun kohdalla iso osa lapsista (39 %) ei osannut nimetä asioita, joissa heitä kuunnellaan, tai he kokivat, ettei heidän ajatuksillaan ole merkitystä. Joka viides (20 %) kuvasi osallistumista yhteisistä asioista päättämiseen, kuten luokkaretkien suunnitteluun. Pieni osa (3 %) kyselyyn vastanneista lapsista oli mukana koulun edustuksellisessa päätöksenteossa, kuten oppilaskunnassa. Nämä lapset kokivat, että heidän ajatuksillaan ja mielipiteillään on vaikutusta. Vapaa-ajalla lapset kertoivat pystyvänsä vaikuttamaan siihen, mitä tekevät ja miten käyttävät aikaansa. Usein näissä tilanteissa mainittiin myös kaverit (17 %), ja asioista sovittiin yhdessä kavereiden tai vanhempien kanssa.

4.4 Ihmissuhteet

14 artikla: Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä on kunnioitettava.

Kyselyssä kysyttiin, kuinka tyytyväisiä lapset ovat ihmissuhteisiinsa. Lähes kaikki (91 %) lapset kertoivat olevansa erittäin tai melko tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa. Yhdeksän prosenttia lapsista kertoi olevansa erittäin tai melko tyytymättömiä ihmissuhteisiinsa.

4.4.1 Tärkeät ihmiset

Lapsilta kysyttiin, ketkä ovat heille tärkeitä ihmisiä. Perheen tai tiettyjä ydinperheeseen kuuluvia ihmisiä mainitsi 81 prosenttia lapsista (kuvio 9). Muita sukulaisia toi esille 45 prosenttia kyselyyn vastanneista saamelaislapsista. Sukuun kuului laajemmin ydinperheen ulkopuolisia ihmisiä: isovanhempia, serkkuja ja muita sukulaisia.

Kaverit mainittiin tärkeinä ihmisinä lähes yhtä usein kuin perhe. Kaverit nosti esille 76 prosenttia vastanneista. Muita tärkeitä ihmisiä mainitsi 5 prosenttia vastaajista. Muihin ihmisiin luokiteltiin muun muassa vastaus ”kaikki” ja lemmikit. Lemmit mainittiin vastauksissa, vaikka kysymyksessä viitattiin ihmisiin. Suhde lemmikkiin voi saada samoja piirteitä kuin suhde läheisiin ihmisiin, ja lemmikit ovat osalle lapsista hyvinkin tärkeitä. Myös Tammen ja kumppaneiden (2020) mukaan suhde omaan lemmikkiin voi olla tärkeä yksilöiden välinen suhde, jossa lemmikki ei ole vain lajinsa edustaja, vaan sillä on nimi ja sen kanssa jaetaan arkea kuten muidenkin perheenjäsenten kanssa.

Kuvio 9 Lasten vastaukset kysymykseen ”ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä?”

Lapset mainitsivat yleisimmin perheen ja kaverit sekä tärkeiksi ihmisiksi että ihmisiksi, jotka ovat kysyneet lapsen mielipidettä (ks. luku 4.3.5). Lapsen mielipiteitä kysyvät myös sellaiset aikuiset, joita ei nostettu esiin lapselle tärkeinä ihmisinä. Lapsilla oli siis elämässään myös muita aikuisia, jotka välittivät heidän mielipiteestään ja aktiivisesti kysyvät lasten ajatuksia, mutta joita lapset eivät kuitenkaan koe tärkeiksi ihmisiksi. Nämä muut aikuiset olivat lasten kertoman mukaan aikuisia eri instituutioista, kuten opettaja tai poliisi. Vaikuttaa siis siltä, että saamelaislasten osallisuus toteutuu ainakin joissain kunnan ja valtion palveluissa.

Lapsilta kysyttiin, pystyvätkö he keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan. Suurin osa (80 %) lapsista kertoi, että pystyy keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan usein tai melko usein. Lapsista 16 prosenttia pystyy puhumaan vanhempiensa kanssa silloin tällöin. Neljä prosenttia lapsista ei pysty puhumaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan juuri koskaan.

Tulokset ovat samansuuntaisia kuin vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2022), jonka mukaan usein tai melko usein vanhempiensa kanssa pystyi puhumaan 84 prosenttia 4.–5.-luokkalaisista ja 68 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista. Kolme prosenttia 4.–5.-luokkalaisista ja kahdeksan prosenttia 8.–9.-luokkalaisista ei pysty puhumaan vanhempiensa kanssa juuri koskaan.

Saamelaislapsilta kysyttiin, kuinka monta sellaista kaveria heillä on, joille he voivat puhua omista asioistaan. Kolmella neljästä (75 %) on vähintään kaksi kaveria, joille voi puhua omista asioistaan. 16 prosentilla oli yksi tällainen kaveri. Yhdeksällä prosentilla lapsista ei ollut yhtään kaveria, jolle voisi puhua omista asioistaan.

Koska kavereiden määrä ei suoraan kerro lapsen kokemasta yksinäisyydestä, lapsilta kysyttiin erillisellä kysymyksellä, tunteeo hän itsensä yksinäiseksi. Lapsista 90 prosenttia vastasi, että ei koe yksinäisyyttä juuri koskaan tai kokee yksinäisyyttä silloin tällöin. Joka kymmenes lapsi (10 %) kertoi olevansa yksinäinen melko usein tai usein.

Kun tuloksia tarkasteltiin alueellisesti, havaittiin, että saamelaiden kotiseutualueella asuvat saamelaislapset kokivat itsensä yksinäiseksi useammin kuin muualla Suomessa asuvat saamelaislapset. Saamelaisalueella asuvista lapsista 16 prosenttia koki yksinäisyyttä usein tai melko usein ja muualla Suomessa asuvista lapsista neljä prosenttia. Tuloksia tulkittaessa on kuitenkin muistettava, että vastaajajoukko oli melko pieni eikä mahdollista vertailua luotettavasti.

Kun selvityksen tuloksia yksinäisyydestä verrataan vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022) tuloksiin, havaitaan, että saamelaislasten kokemukset ovat melko samansuuntaisia. Kouluterveyskyselyn mukaan yksinäisyyttä kokee usein neljä prosenttia 4.–5.-luokkalaisista ja 16 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista. Joskus yksinäisyyttä kokee 37 prosenttia 4.–5.-luokkalaisista ja 29 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista. 59 prosenttia 4.–5.-luokkalaisista ja 55 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista ei koe yksinäisyyttä koskaan tai kokee sitä hyvin harvoin.

Kyselyn tulosten perusteella noin joka kymmenes saamelaislapsi kokee itsensä yksinäiseksi ja on tyytymätön ihmissuhteisiinsa. Samansuuruinen on niiden lasten osuus, joilla ei ole yhtään kaveria, jonka kanssa voisi puhua omista asioista.

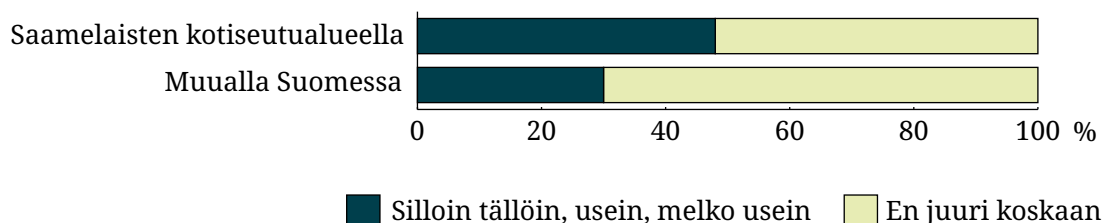
4.4.2 Ennakkoluulot, häiritsevä käytös ja syrjintä

2 artikla: *Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle yhdenvertaisesti. Lasta ei saa syrjiä mistään syystä.*

Taustahaastatteluissa saamelaislasten kanssa keskusteltiin heidän kohtaamastaan kiusaamisesta ja syrjinnästä. Useimmat haastateltavat toivat esille kohtaamansa ennakkoluulot saamelaisuutta kohtaan ja kokemansa häiritsevän käytöksen. Näin ollen kyselylomakkeen kysymyksenasettelussa haluttiin huomioida nämä lasten esille tuomat näkökulmat.

Lapsilta kysyttiin, oletko ollut tilanteessa, jossa sinua tai jotain toista kohtaan on ollut ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää. Yli puolet (59 %) lapsista vastasi, etteivät he ole olleet tällaisissa tilanteissa juuri koskaan. 29 prosenttia kyselyyn vastanneista oli ollut tällaisissa tilanteissa silloin tällöin ja 12 prosenttia usein tai melko usein.

Vastauksista muodostettiin uusi muuttujaluokittelu siten, että silloin tällöin, melko usein ja usein vastaukset yhdistettiin samaan luokkaan. Tämä luokka sisälsi vastaukset, joissa vastaaja oli ainakin silloin tällöin ollut tilanteessa, jossa itseä tai jotain toista kohtaan on ollut ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää. Erilliseen luokkaan jätettiin vastausvaihtoehto en juuri koskaan. Uuden luokittelun perusteella tuloksia tarkasteltiin alueellisesti (kuvio 10). Ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä ja syrjintää oli kokenut tai nähnyt saamelaisalueella asuvista lapsista 48 prosenttia ja muualla Suomessa asuvista 30 prosenttia. Tällaisessa tilanteessa ei ollut koskaan ollut saamelaisalueella 52 prosenttia ja muualla Suomessa 70 prosenttia lapsista.

Kuvio 10 Vastausjakauma kysymykseen ”oletko ollut tilanteessa, jossa sinua tai jotain toista kohtaan on ollut ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää?” saamelaisten kotiseutualueella ja muualla Suomessa.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että saamelaisalueella asuvat lapset ovat olleet jonkin verran muualla Suomessa asuvia saamelaislapsia useammin tilanteissa, joissa heitä tai jotain toista kohtaan on ollut ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää. On kuitenkin huomioitava, että vastaus sisältää erilaisia ennakkoluulojen, häirinnän ja syrjinnän kokemuksia eivätkä tilanteet aina välttämättä liity saamelaisuuteen. Kyselyvastausten perusteella ei tiedetä, millaisiin asioihin ennakkoluulot, häiritsevä käytös tai syrjintä ovat kohdistuneet. Taustahaastatteluihin osallistuneet saamelaislapset kokivat, että ennakkoluulojen taustalla oli usein tietämättömyyttä saamelaisuudesta.

Useissa selvityksissä ja tutkimuksissa on tarkasteltu osallistujien itsensä kokemaa syrjintää. Kouluterveyskyselyssä 2017 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018) erilaisiin tekijöihin perustuvaa syrjivää kiusaamista oli kokenut 26 prosenttia 8. ja 9. luokan oppilaista. Omman ja kumppaneiden (2011) Ruotsissa tekemässä tutkimuksessa tuli ilmi, että 18–28-vuotiaista saamelaisnuorista syrjintää koki 45 prosenttia. 15–29-vuotiaiden näkemyksiä tarkastelevan Nuorisobarometrin (Kiilakoski, 2021) mukaan erilaisia syrjinnän kokemuksia oli 55 prosentilla vastaajista. Lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c) saamelaisten koti-seutualueella asuvat lapset kertoivat kohtaavansa syrjintää vain harvoin. Lapset kuitenkin kertoivat tapaamisissa esimerkkejä epämuikavista eksotisoinnin kokemuksista, kuten ilman lupaa kuvaamisesta lapsen ollessa saamenpuvussa.

Lapsilta kysyttiin, estävätkö heihin kohdistuvat ennakkoluulot, häiritsevä käytös, syrjintä tai pelko niistä tekemästä jotain itselle tärkeää. Enemmistö (71 %) ei kokenut niiden vaikuttavan omaan tekemiseensä.

”Ei todellakaan.”

Osa lapsista korosti, ettei muiden asenteiden pitä antaa vaikuttaa omaan olemiseen ja tekemiseen. Kyselyyn vastasi myös lapsia (8 %), jotka kokivat ennakkoluulojen, häiritsevän käytöksen, syrjinnän tai pelon niistä estävän heitä ajoittain olemasta oma itsensä tai kertomasta oman mielipiteensä.

”En voi olla oma itteni.”

Sukupuoleen liittyviä ennakkoluuloja saattoi kokea saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin osallistumisessa.

”Kun on porotöissä tyttönä, kohtaa välillä ennakkoluuloja ja epäilyjä, että pärjäätkö, ei vain pitäisi välittää asiasta.”

Yhteisön sisäinen syrjintä tuli esille myös Ruotsissa toteutetussa 18–28-vuotiaiden saamelaisten arkea ja hyvinvointia tarkastelevassa tutkimuksessa. Vaikka kulttuurin säilyttämistä pidettiin tärkeänä, sukupuoliin liittyvät ennakkoluulot ja syrjintä toivat haasteita kulttuurin säilyttämiselle (Omman ym., 2011).

Lapsilta myös kysyttiin, millä tavoin ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää voisi heidän mielestään vähentää ja estää. Lapset jakoivat vastuuta niin päättäjille, opettajille kuin lapsille itselleen.

”Jos saamelaisista opetettaisiin ja kerrottaisiin enemmän niin ihmiset myös tietäisivät enemmän ja se saattaisi vähentää joitain ennakkoluuloja.”

”Opettajien pitäisi puuttua häiritsevään käytökseen.”

”Ensinnäkin kiusaajat ovat itse epävarmoja itse ja yrittävät peittää kiusaamalla muita. joten heitä pitäisi huomioida enemmän ja auttaa.”

”Pitäisi miettiä omaa käytöstään.”

Ennen kaikkea osallistujat toivat esille tiedon lisäämisen tärkeyden. Jos saamelaisuudesta tiedettäisiin enemmän, ennakkoluuloja ja syrjintää olisi vähemmän. Syrjintään liittyvät epäkohdat tulisi lasten mielestä nostaa avoimesti esille.

Opettajilla tulisi olla keinoja puuttua häiritsevään käytökseen ja syrjintään, jotta lapset tulisivat kertoneeksi kokemuksistaan opettajille. Vastuuta lapset ajattelivat olevan myös lapsilla itsellään. Pitäisi mennä rohkeasti juttelemaan toisten kanssa ja selvittää asiat. Omalla käytöksellään voi vaikuttaa siihen, ettei ainakaan syrji itse muita.

4.5 Tulevaisuus

Kysyttäessä, minkä asioiden ajattelet olevan Suomessa hyvin saamelaislasten ja -nuorten näkökulmasta, lapset toivat esille omaan elämäänsä läheisesti liittyviä asioita. Joka neljäs (25 %) vastasi, ettei tiedä. Useimmin (33 %) lapset toivat esille oppimiseen liittyviä asioita, kuten oikeuden käydä koulua omalla äidinkielellä ja mahdollisuuden saada kielten opetusta myös etäopetuksena.

"Saa käydä koulua omalla äidinkielellään."

"Kielen opetusta saa myös etänä mikäli siihen on tarvetta."

Muita saamelaisten oikeuksiin liittyviä asioita toi esille 15 prosenttia lapsista. Tällaisia olivat esimerkiksi syrjintään puuttuminen ja saamelaisten tilanteen parantuminen.

"Saamelaiset ja varsinkin nuoret huomioidaan hyvin oppimisen kannalta. Tapahtumissa ja syrjintään ja häirintään puututaan."

"Että saamelaisilla on nyt aika hyvä tilanne nyt."

Lapset kokivat myös tulevaisuuden kannalta hyviä asioita esimerkiksi työnsaannin näkökulmasta.

"Työpaikkoja riittää."

Kysyttäessä, miten saamelaislasten ja -nuorten elämää voitaisiin Suomessa parantaa, 44 prosenttia vastasi kysymykseen, että ei tiedä.

"En ole varma _(•)_/."

16 prosenttia lapsista koki, että saamelaislasten elämää voitaisiin parantaa lisäämällä tietoa saamelaisten kulttuurista ja erityisesti puhumalla saamelaisuudesta enemmän kouluissa.

"Saamelaisista pitäisi mielestäni puhua enemmän esim. kouluissa jotta siitä että on saamelainen, tulisi ihan tavallinen asia."

Myös saamelaiset itse tarvitsevat lasten mukaan lisää tietoa kulttuuristaan ja mahdollisuuksia käyttää saamen kieliä vapaa-ajallaan.

"Kulttuuri hiipuu nii sitä voisi opettaa enemmän lapsesta asti."

"Tapahtumia joissa voi puhua saamea."

Kouluun lapset toivoivat päteviä opettajia ja saamenkielisiä oppimateriaaleja.

"Saameksi oppikirjoja, opettajiksi kouluttautuneita opettajia."

"Saamenkielisiä peruskouluja ja korkeamman asteen kouluja voisi olla enemmän."

Lisäksi toivottiin parempia vapaa-ajanviettopaikkoja, julkisen liikenteen parantamista ja muutoksia liikennelakeihin ajolupien ja rajoitusten osalta.

"Pieniin paikkoihin tarvitaan myös vapaa-ajantoimintoja tai ainakin jokin lämmin paikka missä nuoret voivat tavata toisiaan myös talvella."

"Enemmän vapaa-ajantoimintoja saameksi. Ja joitain leirejä, joissa voisi tavata kauempana asuvia ystäviä."

"Tihämpi julkinen liikenne syrjäseuduille."

Kyselyn lopussa lapsilta kysyttiin, mistä lapset unelmoivat. Lapset unelmoivat laajasti erilaisista asioista (kuvio 11). Vastauksissa tuotiin esille opiskeluun, työhön, perheeseen, lemmikkeihin, tavaroihin ja vanhemman elinkeinon jatkamisen mahdollisuuteen liittyviä asioita. Muutamat lapsista toivoivat myös työskentelevänsä ja toimivansa kieleen, kulttuuriin ja vähemmistöihin liittyvien asioiden parissa tulevaisuudessa.

Kuvio 11 Saamelaislasten unelmia.

"Minun unelma on että saan elää rauhassa ja pysyn terveenä."

"Haluan, että voin tulevaisuudessa vaikuttaa merkittävästi vähemmistöjen asemaan."

"Haluan työskennellä jotain kielen kanssa. Jos joskus saan lapsen, haluan että hän puhuu kotona saamea, koska minulla ei ollut sitä mahdollisuutta."

"Porotyöt ovat ammattini ja tulen toimeen sillä. Osaan erilaisia käsitöitä. Olen onnellinen."

"Koiran hankinta ja lappiin muutto."

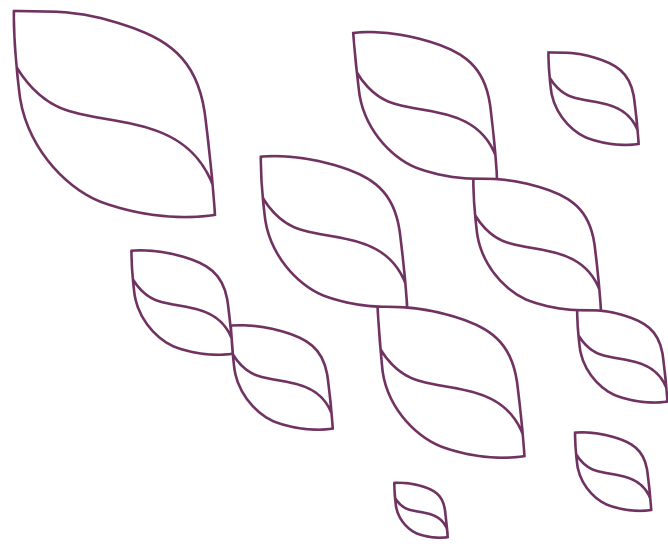
"Haluaisin vaihtaa koulua, ja aloittaa ns puhtaalta pöydältä, jossain muualla."

Suurin osa vastauksista oli kauemmas tulevaisuuteen sijoittuvia unelmia, ja vain muutamassa vastauksessa unelma oli nykyhetkeen sidoksissa. Tämä on unelmoinnille tyypillistä, mutta voi kertoa myös osaltaan lasten uskosta tulevaisuuteen (Pekkarinen ym., 2020).

Jonssonin ja kumppaneiden tutkimuksen (2012) mukaan Ruotsissa saamelaislapset ovat huolissaan tulevaisuudestaan ja elintasostaan, sillä perinteiset saamelaiset elinkeinot eivät usein tarjoa riittävästi taloudellista vakautta. Lapsille voikin kasautua huolta tulevaisuudesta, jos he joutuvat pohtimaan saamelaisen perinteisen elinkeinon harjoittamisen sekä taloudellisen pärjäämisen välillä.

Lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa (lapsiasiavaltuutettu, 2021a; 2021b; 2021c) saamelaislapset kertoivat ristiriitaisuuden kokemuksista tulevaisuutensa suhteen, sillä joidenkin unelmien seuraaminen voi edellyttää kotiseudulta pois muuttamista. Tämän selvityksen tulosten mukaan saamelaislasten unelmana voi olla myös muutto saamelaisten kotiseutualueelle.

5. Pohdinta

5.1 Eettinen pohdinta

Tämän selvityksen eettisenä lähtökohtana oli lasten oikeus kertoa omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan sekä luottamuksen rakentaminen ja avoin vuoropuhelu saamelaisyhteisön kanssa (ks. myös Heikkilä ym., 2019, 65). Näillä keinoilla varmistettiin, että selvityksen toteuttaminen tapahtuu saamelaisyhteisön hyväksymillä tavoilla sekä saamelaisten arvomaailmaa kunnioittaen. Selvityksen kaikissa vaiheissa noudatettiin tutkimuseettisen toimikunnan eettistä ohjetta (2019) sekä valmiilla olevaa saamentutkimuksen eettistä ohjetta (Heikkilä, 2022). Saamentutkimuksen eettisessä ohjeessa käsitellään tutkimuksen merkitystä tutkimukseen osallistuvalla yhteisöllä, yhteisön osallisuutta tutkimuksen toteuttamisessa ja tulosten palauttamista yhteisön käyttöön. Ohjeessa kehoitetaan pohtimaan: 1) Mistä tutkimuksen tarve kumpuaa? 2) Kuinka varmistetaan, ettei selvitys rasita jo ennestään tutkimuksilla rasitettuja ihmisiä ja yhteisöjä? 3) Ketä tutkimus hyödyttää ja miten?

Selvitystä suunniteltaessa käytiin aktiivista ja kriittistäkin keskustelua selvityksen tarpeesta ja toteuttamisen tavoista niin lapsiasiavaltuutetun toimistolla, saamelaiskäräjien kanssa kuin yhdessä selvityksen työryhmän sekä saamelais- ja romanilasten selvitysten yhteisen ohjausryhmän kanssa. Alkuperäiskansaan kuuluviin lapsiin liittyvää selvitystä ei ole järkevää toteuttaa ilman hyviä perusteita, joten selvityksen tarkoitusta ja toteutustapaa oli syytä käydä huolellisesti läpi. Pohdinnan tuloksena todettiin, että selvitykselle on tarve. Selvityksen toteuttaminen oli eettisesti perusteltua, koska sen avulla saamelaislapsilta saatiin ajantasaista tietoa hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta heidän itsensä kertomana. Tätä avointa keskustelua oli tärkeää ylläpitää koko selvityksen ajan.

Tiedonkeruu alaikäisiltä lapsilta edellyttää perusteellista tutkimuseettistä harkintaa. Selvitykselle tehtiin tutkimuseettinen ennakoarviointi Nuorisotutkimusseuran nuoriso- ja lapsuudentutkimuksen tutkimuseettisessä toimikunnassa. Tiedontuotannossa lasten ja aikuisten välillä on aina epätaasa-arvoinen valta-asetelma, jossa lapsi on alisteinen suhteessa aikuiseen. Siksi oli tärkeää pohtia

tehtyjä ratkaisuja ja niiden merkitystä lapsen kannalta sekä nähdä ja kuulla lapsia yksilöinä ja myös ikäryhmänsä ja kulttuurinsa edustajina.

Selvityksen toteutuksessa oli tärkeää ottaa huomioon kulttuuriset piirteet kuten saamelainen vuodenvuosi ja osallistujien mahdollisuus käyttää saamen kieliä. Kyselylomake jaettiin kouluille ennen syksyn poroerotusten alkamista. Lapset saivat käyttää saamen kieliä ja suomea osallistuessaan haastatteluun ja vastatessaan kyselyyn. Kaksi- tai monikieliset saamelaislapset navigoivat kahden tai useamman kielen sekä kielten eri merkitystenantojen välillä, mikä tuottaa lapsille rikkaan ymmärryksen sanojen sosiaalisista merkityksistä. Samalla se asettaa lapset kahden tai useamman kulttuurin, historian ja sosiaalisen todellisuuden leikkauspisteeseen (Pietikäinen & Pitkänen-Huhta, 2013).

Tavattessaan lapsia selvityksen tekijät korostivat lasten asiantuntijuutta itseään koskevissa asioissa sekä kertoivat, että selvitykseen osallistuvilla lapsilla on paljon sellaista tietoa, jota aikuisilla ei ole. Tässä selvityksessä käsitellään lasten esille tuomia asioita. Lapset eivät tuoneet esille esimerkiksi vanhempien alkoholinkäyttöä toisin kuin lapsiasiavaltuutetun aiemmassa selvityksessä (Rasmus, 2008). Lapset eivät myöskään kertoneet mahdollisesta omasta päihteiden käytöstään tai kokemastaan tai aiheuttamastaan fyysisestä väkivallasta. Mielenterveyteen liittyvät maininnatkin olivat hyvin vähäisiä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät nämä ilmiöt koskettäisi myös saamelaislapsia.

Osallistujien tunnistamattomuuteen kiinnitettiin selvityksen kaikissa vaiheissa erityistä huomiota. Aineistoa käsiteltiin niin, että henkilöiden ja paikkojen suorat tunnisteet poistettiin. Myös aineisto-otteiden valinnassa kiinnitettiin huomiota osallistujien tunnistamattomuuteen. Työryhmän kanssa sovittiin yhdessä, että aineistoa käsittelevät ainoastaan selvityksen tekijät. Tästä tiedotettiin myös kaikkia selvitykseen osallistuneita lapsia ja heidän huoltajiaan. Lasten tunnistamattomuuden turvaamiseksi yksittäisiä paikkakuntia tai kouluja, joissa haastatteluita ja kysely toteutettiin, ei mainita raportissa.

Selvityksen tuloksista, johtopäätöksistä ja toimenpide-ehdotuksista käytiin yhteistä keskustelua selvityksen työryhmässä ja ohjausryhmässä sekä saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston ja sosiaali- ja terveyslautakunnan kanssa. Tuloksia ja toimenpide-ehdotuksia käsiteltiin myös yhdessä Inarin, Sevettijärven ja Karigasniemen koululaisten kanssa. Työryhmän jäsenillä oli mahdollisuus lukea ja kommentoida raporttia ennen sen viimeistelyä.

Saamelaislasten ja romanilasten selvityksiä hyödynnettiin myös kansallisen lapsistrategian toimenpidesuunnitelman kahdessa muussa toteutuksessa (toimenpiteet 16 ja 26), joissa tehtiin opetusvideoita ja koulutusmateriaalia. Saamelaislapset pääsivät suunnittelemaan tämän raportin kuvitusta osana haastatteluita. Lapsilta kysyttiin haastatteluissa, millaisin kuvin he kertoisivat saamelaisuudesta tai itselleen tärkeistä asioista. Kuvat valittiin lasten kertomien kuvaideoiden pohjalta saamelaislasten valokuvaajien kuva-arkistoista.

5.2 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Tämän selvityksen keskeisimpinä tuloksina ovat saamelaislasten vahva luontosuhde ja huoli ilmastomuutoksesta, harvaan asutun alueen haasteet liikkumisessa ja palvelujen saatavuudessa, saamelaisuus ja saamelaisten oikeudet sekä saamen kielten käyttömahdollisuudet.

Tulosten perusteella saamelaislasten tilanne on monelta osin hyvä. Saamelaislapset kertovat vastauksissaan hyvin tavallisista lapsuuteen liittyvistä asioista kuten harrastuksista, kavereista, kotona vietetystä ajasta ja kouluruuasta. Saamelaislasten kokemukset kuvaavat ensisijaisesti lapsuutta, jossa saamelaisuus näyttäytyy yhtenä osana muiden joukossa. Saamelaislasten elämää onkin syytä tarkastella monista näkökulmista ja monien identiteettien kautta. Lasten kuvaamina identiteetit rakentuvat enimmäkseen lasten- ja nuorisokulttuurista sekä koulun ja vapaa-ajan yhdistämisestä. Oman osuutensa monien saamelaislasten identiteetteihin tuovat monikielisyys, saamenpuvun käyttö ja saamelaisten perinteiset elinkeinot.

Selvityksen tulokset osoittavat lasten vahvan luontosuhteen. Luontosuhde näkyy lasten kertoessa vapaa-ajanviettotavoistaan, harrastuksistaan ja hyvän olon paikoista sekä heidän pohtiessaan tulevaisuutta ja omia unelmiaan. Lapset tuovat esille myös ilmastomuutoksen vaikutukset luontoon ja tätä kautta saamelaisten mahdollisuuksiin harjoittaa perinteisiä elinkeinoja kuten käsitöitä, kalastusta ja poronhoitoa. Ilmastomuutoksen myötä tapahtuvia muutoksia luonnossa lapset pohtivat myös henkisen hyvinvoinnin näkökulmasta.

Saamelaisten kotiseutualueella lasten arkea värittävät harvaan asutun alueen haasteet. Lapset tuovat esille, että heillä ei ole kokoontumispaikkaa, jossa he voisivat yhdessä viettää vapaa-aikaa. Lapset saattavat myös asua kaukana toisistaan, jolloin julkisen liikenteen puute, pitkät vuorovälit tai julkisen liikenteen kalleus estävät lapsia liikkumasta omaehtoisesti kavereiden luokse, harrastuksiin tai jopa kouluun. Syrjäiseksi koettuja kotiseutuja ei kuvata vain puutteina, vaan ne nähdään myös ainutlaatuisina ja tärkeinä. Selvitykseen osallistuneet saamelaislapset näkevät erilaisia keinoja koettujen puutteiden tai epäkohtien ratkaisemiseksi. Keinoiksi mainittiin puutteiden korjaaminen kotiseudulla, muualle muuttaminen ja sopeutuminen annettuihin raameihin.

Selvityksessä esille tulee myös lasten huoli muiden suhtautumisesta omaa kieltä, kulttuuria ja saamelaisten oikeuksia kohtaan. Saamelaisuuttaan lapset eivät halua tuoda esille tilanteissa, joissa on uhkana kohdata ennakkoluuloja, pilkkaamista tai syrjintää. Saamelaisten oikeuksista lapset tuovat esille etenkin kieleen liittyviä oikeuksia. Myös opetukseen ja muihin palveluihin liittyvät oikeudet tulevat esille. Osa lapsista kokee saamansa kielenopetuksen oikeuksien toteutumiseksi ja näkee kielen tuovan tulevaisuudessa heille mahdollisuuksia opinnoissa ja työelämässä.

Saamelaista identiteettiä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta saamelaisuuteen ja saamelaisiin perinteisiin vahvistaa saamen kielten käyttö lasten elämässä. Saamelaisten kotiseutualueella lasten saamen kielten käyttömahdollisuudet ovat monipuolisemmat kuin muualla Suomessa. Saamen kieliä pystyy käyttämään kotona, koulussa, sukulaisten kanssa ja vapaa-ajalla kavereiden kanssa. Muualla Suomessa asuvilla saamelaislapsilla saamen kielten käyttömahdollisuudet rajoittuvat pääsääntöisesti saamen kielten oppitunneille, koska lähipiirissä harva käyttää saamen kieltä. Saamen kielten käyttöä rajoittaa myös ympäröivä kieliympäristö. Lapset välttelevät saamen kielten käyttöä tilanteissa, joissa eivät tiedä, osaako keskustelukumppani saamea tai samaa saamen kieltä, tai jos eivät itse koe osaavansa kieltä riittävän hyvin.

Selvityksen toimenpide-ehdotukset

Vahva luontosuhde ja huoli ilmastonmuutoksesta

1. Tuetaan lasten luontosuhdetta ja oikeutta osallistua saamelaisten perinteisten elinkeinojen kokeilemiseen ja harjoittamiseen.
2. Sitoudutaan asetettuihin päästötavoitteisiin ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja perinteisten elinkeinojen säilyttämiseksi.

Harvaan asutun alueen haasteet liikkumisessa ja palvelujen saatavuudessa

3. Järjestetään lapsille sopivia kokoontumispaikkoja myös kyliin ja harvaan asutuille alueille.
4. Kehitetään julkista liikennettä ja erilaisia kuljetusmuotoja tukemaan lasten itsenäistä liikkumista kouluun ja vapaa-ajalla.

Saamelaisuus ja saamelaisten oikeudet

5. Lisätään tietoa saamelaisista kouluissa ja eri tiedotuskanavissa syrjinnän ja kiusaamisen vähentämiseksi.
6. Koulutetaan saamenkielisiä opettajia tukemaan lasten saamelaista identiteettiä sekä turvaamaan vähintään yleinen ja tehostettu tuki omalla äidinkielellä.

Saamen kielten käyttömahdollisuudet

7. Valmistetaan saamenkielisiä oppimateriaaleja vahvistamaan saamen kielten oppimista ja käyttöä.
8. Kehitetään saamenkielistä vapaa-ajantoimintaa ja saamen kielten käyttömahdollisuuksia etenkin saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten saamelaisen identiteetin vahvistamiseksi.

Saamelaislasten kuuleminen

9. Varmistetaan saamelaislasten säännöllinen kuuleminen lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvissä asioissa laadullisin ja määrällisin menetelmin myös seurantatiedon saavuttamiseksi.

Lähteet

Aikio-Puoskari, U. (2016). Gullos sámegeiella! Saamen kielten elvyttämisen parhaita käytäntöjä ja kansallisen politiikan linjauksia Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Sámediggi / Saamen kielen toimisto.

Arola, L. (2020). Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0>

Douglas, M. & Saus, M. (2021). Invisible differentness in Sámi child protection services: Child care in practice. Northern Ireland Journal of Multi-Disciplinary Child Care Practice 27(3), 251–265. <https://doi.org/10.1080/13575279.2019.1612732>

Heikkilä, L. (2022). Saamentutkimuksen eettinen ohje. Sähköpostitiedonanto 2.2.2022.

Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Miettunen, T. (2019). Buorre eallin gávpojis – Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 68. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-152-1>

Jonsson, G., Sarri, C. & Alerby, E. (2012). “Too hot for the reindeer” - voicing Sámi children’s visions of the future. International Research in Geographical and Environmental Education 21(2), 95–107. <https://doi.org/10.1080/10382046.2012.672668>

Kiilakoski, T. (2021). Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja / Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2022/03/nuorisobarometri-2021-web.pdf>

Laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004.

Lapsiasiavaltuutettu (2014). Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja: Eriarvoistuva lapsuus - lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3663-8>

Lapsiasiavaltuutettu (2021a). Nuoret neuvonantajat -tapaaminen, koltansaamea puhuvien yläkoululaisten ryhmä. <https://lapsiasia.fi/lasten-kuulemiset>

Lapsiasiavaltuutettu (2021b). Nuoret neuvonantajat -tapaaminen, pohjoissaamea puhuvien yläkoululaisten ryhmät 1 ja 2. <https://lapsiasia.fi/lasten-kuulemiset>

Lapsiasiavaltuutettu (2021c). Nuoret neuvonantajat -tapaaminen, inarinsaamea puhuvien yläkoululaisten ryhmä. <https://lapsiasia.fi/lasten-kuulemiset>

Lapsiasiavaltuutettu, saamelaiskäräjät & kolttien kyläkokous (2022). Saamelaislasten näkemyksiä heidän hyvinvoinnistaan ja oikeuksiensa toteutumisesta selvitetään [tiedote]. <https://lapsiasia.fi/-/tiedote-selvitys-saamelaislapset>

- Lehtola, R. & Ruotsala, P. (2017). Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus: Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät & Posken saamelaisyksikkö. https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPESelvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f?t=1486047197000
- Omnia, L., Holmgren, L. & Jacobsson, L. (2011). Being a young Sami in Sweden: living conditions, identity and life satisfaction. *Journal of Northern Studies* 5(1), 9–28. https://www.jns.org.umu.se/JNS_1_2011.pdf
- Omnia, L. & Petersen, S. (2015). Health-related quality of life in indigenous Sami schoolchildren in Sweden. *Acta Paediatrica* 104(1), 75–83. <https://doi.org/10.1111/apa.12786>
- Pekkarinen, E. & Mettinen, K. (2022). Yhdenvertaisuus pandemian ajassa: Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2021. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-036-9>
- Pekkarinen, E., Tuukkanen, T. & Kekkonen, K. (2020). Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet – Johdatus teokseen. Teoksessa E. Pekkarinen & T. Tuukkanen (toim.) Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4, 5–13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-843-1>
- Pietikäinen, S. & Pitkänen-Huhta, A. (2013). Multimodal literacy practices in the indigenous Sámi classroom: Children navigating in a complex multilingual setting. *Journal of Language, Identity & Education* 12(4), 230–247. <https://doi.org/10.1080/15348458.2013.818471>
- Rasmus, M. (2008). ”Saamelaisuus on kuin lahja”: Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueilla. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021111254985>
- Rastas, A. (2002). Katseilla merkityt, silminnähdet erilliset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 3, 3–17. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201301301018>
- Salasuo, M. (2020). Harrastamisen äärellä – Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja nro 233. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>
- Sámediggi (2019). Saamelaisten lukumäärä vuoden 2019 Saamelaiskäräjien vaaleissa. <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/>
- Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien nuorisoneuvostot (2021). Saamelaisnuorten julkilausuma ilmastonmuutoksesta. Nordic Sámi Youth Conference 26.8.2021. https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/download/?d=dokumenttipankki/aloitteet_esitykset_lausunnot_ja_muut/muut/toimikausi_2020-2023/saamelaisnuorten_julkilausuma_ilmastonmuutoksesta_suomi.pdf
- Tammi, T., Hohti, R., Rautio, P., Leinonen, R. & Saari, M. H. (2020). Lasten ja eläinten suhteet: Monilajista yhteiselo. Into.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018). Kouluterveyskyselyn 2017 tulokset. Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. www.sotkanet.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022). Kouluterveyskyselyn 2021 tulokset. Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. www.sotkanet.fi

Tilastokeskus (2022). Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön ikärakenne 31.12. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaeston-ikarakenne

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Tuukkanen, T. (2020). Lapsibarometri 2020: ”Unta, ruokaa, leikkejä, rakkautta ja karamelliä, juomaa” – Hyvä elämä 6-vuotiaiden kokemana. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-875-2>

Tuukkanen, T. (2022). Lapsibarometri 2022: ”Jos joku on mun lähellä, silloin mä en pelkää” – lasten näkemyksiä turvallisuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-875-2>

Tuukkanen, T. & Pekkarinen, E. (2020). ”Luonto kuolee jos roskataan”: Lasten käsityksiä hyvästä ympäristöstä ja maapallon tulevaisuudesta. Teoksessa E. Pekkarinen & T. Tuukkanen (toim.) Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4, 68–85. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-843-1>

Valtioneuvosto (2021a). Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>

Valtioneuvosto (2021b). Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023). ”Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon”: Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun julkaisuja 2023:3. <https://lapsiasia.fi/julkaisut>

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2009). Yleiskommentti nro 11: Alkuperäiskansojen lapset ja heidän yleissopimuksen mukaiset oikeutensa. CRC/C/GC/11. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011). Lapsen oikeuksien komitean 57. istunto: Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. <https://um.fi/documents/35732/48132/suomeksi/>

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 59–60/1991.

Liitteet

Työryhmän ja ohjausryhmän jäsenet

Työryhmä / Selvitys saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta

Anna-Katariina Feodoroff, kolttien kyläkokous

Elli-Marja Hetta, nuorisosihteeri, saamelaiskäräjät

Riitta Lehtola-Kosonen, suunnittelija, saamelaiskäräjät

Anne Länsman-Magga, sosiaali- ja terveystieteiden sihteeri, saamelaiskäräjät

Ohjausryhmä / Selvitykset saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta

Elli-Marja Hetta, nuorisosihteeri, saamelaiskäräjät, saamelaisuuden asiantuntija

Riitta Lehtola-Kosonen, suunnittelija, saamelaiskäräjät, saamelaisuuden asiantuntija

Anne Länsman-Magga, sosiaali- ja terveystieteiden sihteeri, saamelaiskäräjät, saamelaisuuden asiantuntija

Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutettu, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Kirsi Pollari, erityisasiantuntija, kansallinen lapsistrategia

Marko Stenroos, erikoissuunnittelija, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, romanitutkimuksen asiantuntija

Terhi Tuukkanen, erikoistutkija, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Kaisa Vehkalahti, akatemiatutkija, Jyväskylän yliopisto, nuoriso- ja lapsuudentutkimuksen asiantuntija

Hyvä huoltaja,

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa tämän vuoden aikana selvityksen saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvitykseen osallistuu 11–17-vuotiaita saamelaisiksi itsensä kokevia lapsia ja nuoria sekä saamelaisalueelta että muualta Suomesta. Selvitys on osa kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa (kts. [toimenpide 5.](#)) ja sen rahoittaa kansallinen lapsistrategia. Selvitys toteutetaan yhteistyössä saamelaisyhteisön kanssa. Tuloksia hyödynnetään päätöksenteossa ja esimerkiksi tulevan hallitusohjelman valmistelussa.

Selvityksen tavoitteena on kuulla lasten ja nuorten omia ajatuksia, mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvoinnistaan sekä oikeuksiensa toteutumisesta. Aineisto kerätään kahdessa vaiheessa. 1) Ensimmäisessä vaiheessa toteutetaan **teemahaastatteluita** ja 2) toisessa vaiheessa **sähköinen kysely**, joka pohjautuu lasten ja nuorten haastatteluissa esille tuomiin näkökulmiin. Selvityksestä on tehty tutkimuseettinen ennakoarviointi. Saamelaiskäräjiltä on saatu yhteisöllinen suostumus selvityksen toteuttamiseksi.

Haastattelut toteutetaan:

- 20.–21.6 Helsingissä
- 27.6. Utsjoella (pohjoissaamelaiset lapset)
- 28.–29.6. Koltta-alueella tai muualla saamelaisalueella (kolttasaamelaiset lapset)
- 30.6. Inarissa (inarinsaamelaiset lapset).

Lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus osallistua haastatteluun suomeksi, valitsemallaan saamen kielellä tai niitä yhdistäen. Haastattelukielet kysytään etukäteen, jotta pystymme järjestämään paikalle haastattelijan, joka osaa valittuja kieliä.

Haastattelussa keskustellaan kotiin, kouluun ja vapaa-aikaan liittyvistä teemoista.

Osallistujat saavat kertoa esitetyistä teemoista vapaasti ja haastattelija voi esittää keskustelun lomassa lisäkysymyksiä tai pyytää kertomaan jostain asiasta lisää.

Haastatteluiden pohjalta laaditaan kyselylomake, johon lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus vastata osana koulupäiväänsä joko omassa koulussaan tai saamen kielten etäopetuksessa syksyllä 2022. Kyselylomakkeesta tiedotetaan huoltajia saamelaisalueen koulujen ja saamen kielten etäopetuksen kautta vielä erikseen syksyllä 2022.

Selvitykseen osallistuminen on vapaaehtoista. Huoltajilla on mahdollisuus kieltää alle 15-vuotiaan lapsensa osallistuminen selvitykseen ilmoittamalla siitä haastattelun osalta tutkijoille ja kyselyn osalta lapsen opettajalle syksyllä jaettavan tarkemman tiedotteen ohjeiden mukaisesti. Osallistujien suostumus varmistetaan vielä ennen haastatteluita ja kyselylomakkeen täyttämistä.

Haastatteluista ja kyselystä syntyvää aineistoa käsittelevät haastattelija, erikoistutkija, tutkimusavustaja ja suunnittelija. Kaikki tunnistetiedot esim. haastattelussa mainitut nimet poistetaan ennen aineiston käsittelyä. Yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa tuloksista raportoitaessa. Lopullinen raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023. Selvityksen tuloksia tullaan käsittelemään myös lasten ja nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija **Elina Weckström**.
Selvitykseen liittyen voitte olla yhteydessä tutkimusavustaja **Karri Kekkoseen**
sähköpostitse osoitteeseen karri.kekkonen@oikeus.fi sekä soittamalla tai
tekstiviestillä numeroon 0295 666 864.

Ystävällisin terveisin

Elina Weckström
erikoistutkija

Karri Kekkonen
tutkimusavustaja

Hyvä selvitykseen osallistuja,

Lapsiasiavaltuutetun toimisto ja kansallinen lapsistrategia toteuttavat selvityksen saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvitykseen osallistuu 11–17-vuotiaita saamelaisiksi itsensä kokevia lapsia ja nuoria sekä saamelaisalueelta että muualta Suomesta. Selvitys tarkoittaa eräänlaista tutkimusta, jossa haluamme kuulla haastattelemalla ja kyselylomakkeen avulla sinun ja muiden lasten ja -nuorten ajatuksia ja kokemuksia. Kokoamme ajatukset yhteen ja tuloksena saamme tietää, mitä te lapset ja nuoret ajattelette omasta hyvinvoinnistanne ja oikeuksienne toteutumisesta.

Haastattelut toteutetaan:

- 20.–21.6 Helsingissä
- 27.6. Utsjoella (pohjoissaamelaiset lapset)
- 28.–29.6. Koltta-alueella tai muualla saamelaisalueella (kolttasaamelaiset lapset)
- 30.6. Inarissa (inarinsaamelaiset lapset).

Sinun on mahdollisuus osallistua haastatteluun pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi, suomeksi tai kieliä yhdistäen. Haastattelukielet kysytään etukäteen, jotta pystymme järjestämään paikalle haastattelijan, joka osaa valitsemiasi kieliä. Haastattelussa keskustellaan kotiin, kouluun ja vapaa-aikaan liittyvistä teemoista. Saat kertoa ajatuksistasi vapaasti ja haastattelija voi esittää keskustelun lomassa lisäkysymyksiä tai pyytää sinua kertomaan jostain asiasta lisää. Aikaa haastatteluun menee 30–60 minuuttia.

Selvitykseen osallistuminen on vapaaehtoista. Jos olet alle 15-vuotias, keskustelethan huoltajiesi kanssa haastatteluun osallistumisesta. Voit halutessasi keskeyttää osallistumisen missä tahansa vaiheessa.

Selvityksen tuloksista raporttoitaessa osallistujat eivät ole välittömästi tunnistettavissa. Lopullinen raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023. Tuloksia tullaan käsittelemään myös lasten ja nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija **Elina Weckström**. Selvitykseen liittyen voit olla yhteydessä tutkimusavustaja **Karri Kekkoseen** sähköpostitse osoitteeseen karri.kekkonen@oikeus.fi sekä soittamalla tai tekstiviestillä numeroon 0295 666 864

Ystävällisin terveisin

Elina ja Karri

1. REKISTERINPITÄJÄ

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Vapaudenkatu 58 A, 3. krs

40100 JYVÄSKYLÄ

Vaihde +358 (0)295 666 850

2. REKISTERIN NIMI

Saamelaislasten ja romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskevien selvitysten rekisteri

3. REKISTERIASIOISTA VASTAAVA HENKILÖ

Yhteyshenkilö:

Merike Helander

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Vapaudenkatu 58 A, 3. Krs

40100 JYVÄSKYLÄ

Puh. +358 (0)295 666 850

lapsiasiavaltuutettu@oikeus.fi

4. REKISTERIN KÄYTTÖTARKOITUS

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanoon liittyvä selvitys saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta.

Haastattelujen järjestäminen.

Rekisteri perustuu kansallisen lapsistrategian ja lapsiasiavaltuutetun väliseen sopimukseen selvitysten toteuttamisesta. Sopimuksessa rekisterinpitäjäksi on nimetty lapsiasiavaltuutetun toimisto.

5. REKISTERIN TIETOSISÄLTÖ

Rekisterissä käsitellään selvitykseen liittyviin haastatteluihin osallistuvien lasten ja nuorten sekä yhteyshenkilönä toimivien yhteystietoja.

Yhteystietoja voivat olla nimi, puhelinnumero, sähköpostiosoite, paikkakunta ja kotiosoite, jos haastateltava haluaa, että haastattelu tehdään hänen kotonaan sekä haastatteluajankohta niiden osallistujien kohdalla, jotka osallistuvat haastatteluun.

Tiedot saadaan julkisilta internetsivuilta, haastateltavien itsensä ilmoittamana tai yhteyshenkilön ilmoittamana.

6. TIETOJEN LUOVUTUS

Tietoja ei luovuteta viranomaisen ulkopuolelle.

7. TIETOJEN SÄILYTYSAIKA

Rekisterinpitäjä säilyttää tietoja selvitysten julkaisuun asti.

8. REKISTERIN SUOJAUS

Tiedot käsitellään luottamuksellisina.

Mahdollisten haastateltavien yhteystiedot säilytetään excel-tiedostona teknisesti suojatusti siten, että ulkopuolisilla ei ole niihin pääsyä. Pääsy tietoihin on lapsiasiavaltuutetun toimiston virkamiehillä. Suojaus perustuu henkilökohtaisiin käyttäjätunnuksiin.

9. TARKASTUS- JA KORJAUSOIKEUS, SEKÄ OIKEUS TIETOJEN POISTAMISEEN

Rekisteröidyllä on oikeus saada vahvistus lapsiasiavaltuutetun toimistolta, että hänen tietojaan käsitellään tai ei käsitellä.

Rekisteröidyllä on oikeus saada tiedot, jotka hänestä on annettu tai jotka hän on itse toimittanut lapsiasiavaltuutetun toimistolle sekä tiedot siitä, miten hänen tietojaan on käsitelty.

Rekisteröidyllä on oikeus pyytää oikaisua rekisteröityä koskeviin virheellisiin tietoihinsa toimittamalla uudet korjatut tiedot lapsiasiavaltuutetun toimistolle ja pyytämällä virheellisen tiedon poistamista.

Rekisteröidyllä on oikeus pyytää tietonsa poistettavaksi rekisteristä tekemällä pyynnön lapsiasiavaltuutetun toimistolle.

Pyyntö tulee tehdä kirjallisesti ja se on allekirjoitettava.

10. TIETOSUOJASELOSTEEN MUUTTAMINEN

Rekisterinpitäjä pidättää oikeuden päivittää ja muuttaa tietosuojaselostetta. Lainsäädännön niin vaatiessa ilmoitamme siitä rekisteröidyille.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta, annettu 27.4.2016, voimaantulo 25.5.2018.

Tietosuojalaki 1050/2018

Hyvä rehtori/opettaja,

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa parhaillaan selvitystä saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. **Selvitykseen osallistuu 11–17-vuotiaita saamelaisiksi itsensä kokevia lapsia ja -nuoria** saamelaisalueelta sekä muualta Suomesta. Selvitys on osa kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa (kts. [toimenpide 5.](#)) ja sen rahoittaa kansallinen lapsistrategia. Selvitys toteutetaan yhteistyössä saamelaisyhteisön kanssa. Selvitykselle on saatu yhteisöllinen suostumus saamelaiskäräjiltä ja kolttien kyläkokoukselta. Selvitykselle on tehty tutkimuseettinen ennakoarviointi.

Selvitys toteutetaan kaksivaiheisena. Kesäkuussa haastattelimme kuutta saamelaislasta saamelaisalueelta ja muualta Suomesta. Haastatteluiden pohjalta olemme laatineet kyselylomakkeen vastattavaksi osana saamenkielistä tai saamen kielen opetusta saamelaisalueen kouluilla ja saamen kielten etäopetuksessa. Tulosten luotettavuuden kannalta on tärkeää, että mahdollisimman moni saamelaiseksi itsensä kokeva lapsi ja nuori pääsee vastaamaan kyselyyn. **Toivomme, että saamenkielisen luokkasi tai saamen kielen oppitunneille osallistuvien oppilaidesi on mahdollisuus vastata kyselyyn oppitunnilla 19.-30.9.2022 välisenä aikana. Linkki sähköiseen webropol-kyselyyn toimitetaan rehtoreille 16.9.2022.** Kyselyyn voi vastata pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi ja suomeksi.

Toimintaohjeet selvityksessä mukana olevien koulujen rehtorille/opettajille:

- 1) Toimita sähköpostin liitteenä oleva tiedote koulusi/luokkasi saamenkielisessä tai saamen kielen opetuksessa olevien oppilaiden huoltajille 7.–9.9. välisenä aikana kopioimalla teksti koulun sähköiseen viestijärjestelmään ja nimeämällä viesti seuraavasti: Tiedote huoltajille: Lapsiasiavaltuutetun kysely saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta.

- 2) Tarkista, onko jonkun oppilaan huoltaja kieltänyt lapsensa osallistumisen kyselyyn. Huoltajia on pyydetty laittamaan tästä tiedon opettajalle 16.9. mennessä.
- 3) Varaa yksi oppitunti aikaa kyselyyn vastaamiselle 19.–30.9. välisenä aikana. Oppilaat voivat vastata koulun käytäntöjen mukaisesti joko omilla äylaitteillaan tai koulun laitteilla.
- 4) Näytä oppitunnin alussa oppilaille esimerkiksi [Youtube-video](#) kansallisesta lapsistrategiasta (suomeksi) tai kerro oppilaille lapsen oikeuksista esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun [materiaalien](#) avulla (pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi ja suomeksi)
- 5) Avaa kysely itsellesi ja lue oppilaille kyselyn alussa oleva saateteksti.
- 6) Anna linkki tai QR-koodi kyselyyn ja auta oppilaita tarvittaessa linkin avaamisessa.
- 7) Jokaisen oppilaan on tarkoitus vastata kyselyyn itsenäisesti. Opettaja voi kuitenkin auttaa oppilaita, jos oppilas ei ymmärrä kysymystä tai oppilaalla on jotain muita vaikeuksia. Jos oppilaalla on vaikeuksia kirjoittaa itse, voi opettaja, ohjaaja tai muu luotettava aikuinen kirjata oppilaan vastaukset lomakkeelle.
- 8) Muistuta oppilaita lähettämään lomake vastauksensa loppuksi.
- 9) Selvityksen raportti julkaistaan helmikuussa 2023. Voit halutessasi tutustua raporttiin yhdessä oppilaiden kanssa osana opetusta.

Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista. Huoltajilla on mahdollisuus kieltää alle 15-vuotiaan lapsensa osallistuminen ilmoittamalla siitä lapsen opettajalle 16.9.2022 mennessä. Lasten ja nuorten suostumus varmistetaan kyselylomakkeella ennen sen täyttämistä.

Kyselyn saamenkielisten avovastausten käännoksissä käytetään apuna kielenkääntäjiä. Kyselystä syntyvää aineistoa käsittelevät lapsiasiavaltuutetun toimistolla työskentelevät erikoistutkija, tutkimusavustaja ja suunnittelija. Kaikki

tunnistetiedot (esim. avovastauksissa mainitut nimet) poistetaan ennen aineiston käsittelyä. Yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa tuloksista raportoitaessa. Aineisto hävitetään raportin valmistuttua.

Raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023. Raportti välitetään valtion, hyvinvointialueiden, kuntien, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen päättäjille. Raportti tukee myös tutkijoita sekä saamelaislasten ja -nuorten parissa työskenteleviä päätöksenteossa, kehittämistyössä ja käytännön toimissa. Selvityksen tuloksia tullaan käsittelemään myös saamelaislasten ja -nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa erikoistutkija KT **Elina Weckström**. Selvitykseen liittyen voitte olla yhteydessä tutkimusavustaja YTK **Karri Kekko**seen sähköpostitse osoitteeseen karri.kekkonen@oikeus.fi tai puhelimitse numeroon **029 5666 864**.

Kiitos yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin

Elina Weckström
erikoistutkija

Karri Kekkonen
tutkimusavustaja

Outi Kekkonen
suunnittelija

Tiedote huoltajille: Lapsiasiavaltuutetun kysely saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta

Hyvä huoltaja,

lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa parhaillaan selvitystä saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvitykseen osallistuu 11–17-vuotiaita saamelaisiksi itsensä kokevia lapsia ja nuoria saamelaisalueelta sekä muualta Suomesta. Selvitys on osa kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa ja sen rahoittaa kansallinen lapsistrategia. Selvitys toteutetaan yhteistyössä saamelaisyhteisön kanssa. Selvitykselle on saatu yhteisöllinen suostumus saamelaiskäräjiltä ja kolttien kyläkokoukselta. Selvitykselle on tehty tutkimuseettinen ennakoarviointi.

Selvityksen tavoitteena on kuulla saamelaislasten ja -nuorten omia ajatuksia ja kokemuksia hyvinvoinnistaan sekä oikeuksiensa toteutumisesta. Kesäkuun aikana olemme haastatelleet kuutta saamelaislasta saamelaisalueelta ja muualta Suomesta. Olemme hyödyntäneet näitä haastatteluita kyselylomakkeen laatimisessa, jotta saamme lasten näkökulmat osaksi selvityksen jokaista vaihetta. Kysely on sähköinen Webropol-kysely ja lapset ja nuoret vastaavat siihen osana saamenkielistä tai saamen kielen opetusta 19.–30.9. välisenä aikana. Kyselyyn voi vastata pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi ja suomeksi.

Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista. Huoltajilla on mahdollisuus kieltää alle 15-vuotiaan lapsensa osallistuminen ilmoittamalla siitä lapsen opettajalle 16.9.2022 mennessä. Lasten ja nuorten suostumus varmistetaan kyselylomakkeella ennen sen täyttämistä. Tulosten luotettavuuden kannalta on tärkeää, että mahdollisimman moni saamelaislapsi ja -nuori pääsee vastaamaan kyselyyn.

Kyselyn saamenkielisten avovastausten käännöksissä käytetään apuna kielenkääntäjiä. Kyselystä syntyvää aineistoa käsittelevät lapsiasiavaltuutetun toimistolla työskentelevät erikoistutkija, tutkimusavustaja ja suunnittelija. Kaikki tunnistetiedot (esim. avovastauksissa mainitut nimet) poistetaan ennen aineiston käsittelyä. Yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa tuloksista raportoitaessa. Aineisto hävitetään raportin valmistuttua.

Raportti selvityksestä julkaistaan alkuvuodesta 2023. Raportti välitetään valtion, hyvinvointialueiden, kuntien, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen päättäjille. Raportti tukee myös tutkijoita sekä saamelaislasten ja -nuorten parissa työskenteleviä päätöksenteossa, kehittämistyössä ja käytännön toimissa. Selvityksen tuloksia tullaan käsittelemään myös saamelaislasten ja -nuorten kanssa.

Selvityksestä vastaa erikoistutkija KT Elina Weckström. Selvitykseen liittyen voitte olla yhteydessä tutkimusavustaja YTK Karri Kekkoseen sähköpostitse osoitteeseen karri.kekkonen@oikeus.fi tai puhelimitse numeroon 029 5666 864.

Ystävällisin terveisin

Elina Weckström
erikoistutkija

Karri Kekkonen
tutkimusavustaja

Outi Kekkonen
suunnittelija

Selvitys saamelaislasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta: Teemahaastattelurunko

KIINNOSTUKSET

Ihan ensimmäiseksi olisin kiinnostunut kuulemaan asioista, joista sinä olet kiinnostunut.

VAIKUTTAMINEN

Vaikuttaminen ja mielipiteen kertominen itseä koskevissa asioissa liittyvät kiinteästi lapsen oikeuksiin. Haluaisin kuulla, mitä sinä ajattelet mahdollisuuksistasi vaikuttaa.

IHMISUHTEET

Me olemme tekemisissä monien ihmisten kanssa kotona, koulussa, sukulaisissa, somessa ja vapaa-ajalla. Minua kiinnostaisi kuulla keitä läheisiä ihmisiä sinulla on.

TUNTEET

Seuraavaksi olisin kiinnostunut kuulemaan, millaisia tunteita koet koulussa, kotona ja vapaa-ajalla.

OIKEUS OMAAN KIELEEN JA KULTTUURIIN

Seuraavaksi haluaisin kuulla sinun näkemyksiäsi saamelaisuudesta sekä oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin.

SYRJINTÄ JA SUOJELU

Seuraava teemamme on syrjintä ja suojele. Haluaisin kuulla näkemästäsi tai kokemastasi syrjinnästä tai kiusaamisesta tai kohtaamistasi ennakkoluuloista.

TULEVAISUUS

Seuraavaksi haluaisin kuulla ajatuksiasi tulevaisuudesta.

Tuleeko sinulle mieleen vielä muita asioita, jotka vaikuttavat hyvinvointiisi tai oikeuksien toteutumiseen?

Haluaisitko vielä kertoa jotain?

Kysely 11–17-vuotiaille saamelaislapsille ja -nuorille

Osana kansallista lapsistrategiaa haluamme kuulla sinun ajatuksiasi ja kokemuksiasi! Vastausten avulla saamme tärkeää tietoa päättäjille ja saamelaisyhteisölle saamelaislasten ja -nuorten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta.

Huomioithan, että kyselyä ei voi tallentaa välissä, joten vastaa yhdellä kertaa kaikkiin kysymyksiin ja lähetä kysely vastaamisen lopuksi. Vastata voit pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi ja suomeksi. Osallistuminen kyselyyn on vapaaehtoista. Vastaamalla kyselyyn ja painamalla lopuksi Lähetä-kuvaketta annat suostumuksesi vastaustesi käyttöön osana tämän selvityksen aineistoa.

Selvityksen tuloksista raportoitaessa yksittäiset vastaajat eivät ole välittömästi tunnistettavissa. Selvityksen raportti julkaistaan alkuvuodesta 2023 ja tuloksia tullaan käsittelemään saamelaislasten ja -nuorten kanssa. Selvityksen aineisto hävitetään tulosten raportoinnin jälkeen.

Kiitos osallistumisestasi!

Jearahallan 11–17-jahkásaš sámemánáide ja -nuoraide

Oassin našuvnnalaš mánnástrategiijas háliidat gullat du jurdagiid ja vásáhusaid! Vástádusaid vehkiin oažžut dehálaš dieđu mearrideaddjiide ja sámeservošii sámemánáid ja -nuoraide buresveadjimis ja rivttiid ollašuvvamis.

Válddáthan vuhtii, ahte jearahallama ii sáhte vurket gaskkas, nuba vástit ovttá háve buot jearahallamiidda ja sádde jearahallama vástideami loahpas. Sáhtát vástidit davvisámegillii, anárašgillii, nuortalašgillii ja suomagillii. Oassálastin jearahallamii lea eaktodáhtolaš. Vástidemiin jearahallamii ja loahpas deaddilemiin Sádde-boalu attát miehtamat vástádusaid ávkástallamii oassin dán čielggadeami materiálas.

Ovttaskas vástideaddjiid ii sáhte njuolga earuhit čielggadusa bohtosiin raportereditiin. Čielggadusa raporta almmustahttojuvvo álgojagis 2023 ja bohtosiid gieđahallet boahhtevuođas maidái sámemánáiguin ja -nuoraiguin. Čielggadusa materiála jávkaduvvo bohtosiid raporterema maŋŋá.

Giitu oassálastimis!

Kõjldõs 11-17-ekksaid sää'mpäärnaid da -nuõrid

Pie'kķken meerlaž päärnaž-strategia haa'leep kuullâd tuu jorddmõõžžid da ķiĉĉlâsttmõõžžid!
Va'sttõõzzi vie'kķkin vuäžžap vääžnai teāđ tu'mmjee'jid da sää'mõhttõ'sse sää'mpäärnai da -nuõri
pue'rrvuei'ttemvuõđâst da vuõiggâdvuõđi teāuddjumms̄est.

Vuâmmaž, što kõjldõõzz ij vuei't ruõkkâd kõõsk teāuddmõõžž, fe'rttjak va'stteed seâmma vuâra
pukid kõõĉĉmõõžžid da vuõltteed kõjldõõzz va'stteem loppân. Va'stteed vuâitak tâ'vvsäämas,
aanarsäämas, nuõrttsäämas da lääddas. Vuâssõõttmõš kõjldõ'sse lij jiõĉĉtâättlaž. Va'stted kõjldõ'sse
da teā'ddel looppâst Vuõlttâd -teaddõõgg seâmmaâi'j ooudak tuõttmõõžž va'sttõõzzi äännmõ'sše
pie'kķken tån se'lvvtõõzz aunstõõzz.

Se'lvvtõõzz puâđõõzzin raporttâ'sttmen va'stteei jiâ leäkku veä'ltteķâni tobdstemnalla. Se'lvvtõõzz
rapoort ĉõõđte alggee'jjest 2023 da puâđõõzzid ķiõtt'tâ'lle sää'mpäärnai da nuõrivui'm. Se'lvvtõs
aunstõõzzâst jaukkee puâđõõzzi raportâ'sttem mânġa.

Spä'sseb vuâssõõttmõõžžâst!

Koijâdâllâm 11–17-ihásáid sâmmilâšpárnáid já -nuorâid

Uâssin aalmuglâš pârni-strategia halidep kuulâđ tuu jurduid já feerijmijd! Vástâdâsâi vievâst finnip
tehâlii tiâđu merideijeid já sâmisiârvâdâhân sâmmilâšpárnái já -nuorâi pyereestvaijemist já
vuoigâdvuõđâi olâšuumist.

Huâmmâš, ete koijâdâllâm ij pyevti vuorkkiđ kooskâst, ađai västid puoh koĉĉâmâšâid ohtân já
vuolgât koijâdâllâm västidem maġa. Puávtâh västidiđ pajekielân, anarâškielân, nuorttâlâškielân já
suomâkielân. Koijâdâllâmân uásâlistem lii rijjâtátulâš. Vâstidmâin koijâdâllâmân já teddilmâin
loopâst Vuolgât-kovâduv adelah miettâm vástâdâsâi kevttimân uâssin taan ĉielgiittâs amnâstuv.

Ko raportistep ĉielgiittâs puátusijn, ohtuunis västideijeid ij pyevti njuolgist tubdâđ. ĉielgiittâs raport
almostittep algâivveest 2023 já puátusijd kiedâvuššâp sâmmilâšpárnâiguin já -nuorâiguin. ĉielgiittâs
amnâstuv tuššâdem puátusij raportistem maġa.

Takkâ uásâllistmist!

TAUSTAKYSYMYKSET / DUOGÁŠGAŽALDAGAT / TUÂGGAŽKŌŌČMŌŌŽŽ / TUÁVVÂŠKOČĈÂMÂŠAH

1) Olen / Lean / Leäm / Lam

- tyttö / nieida / niõđâž / nieidâ
- poika / gánda / päärnaž / kandâ
- molempia / goabbáge / kuhttu / kuábáš-uv
- muu / eará / jee'res / eres
- en halua kertoa / in hálit muitalit / jiõm haa'led sárnnad / jiem haaliđd ettâđ

2) Ikäni on / Mu ahki lea / Ââ'kķ lij / Muu ahe lii

- 10 vuotta tai vähemmän / 10 jagi dahje unnit / 10 ee'kķed le'be uu'ccben / 10 ihheed tâi ucceeb
- 11–13 vuotta / 11–13 jagi / 11–13 ee'kķed / 11–13 ihheed
- 14–17 vuotta / 14–17 jagi / 14–17 ee'kķed / 14–17 ihheed
- 18 vuotta tai enemmän / 18 jagi dahje eanet / 18 ee'kķed le'be jeänab / 18 ihheed tâi eenâb

3) Koen itseni saamelaiseksi / Vásihan iežan sápmelažžan / Kiiččâm jiijjân sä'mmlõ'žžen / Nabdam jieččân sámmilâžžân

- Kyllä / Juo / Kâ'l / Kale
- Ei / In / Jiõm / Ij

4) Asun / Ásan / Jeälstam / Aasam

- saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiö, Inari, Utsjoki, Sodankylästä Lapin paliskunnan alue) / sámiid ruovttuguovllus (Eanodat, Anár, Ohcejohka, Soađegilis Lappi bálgosa guovlu) / Sä'mmlai dommvuu'dest (Enontekiö, Aanaar, Uccjokk, Suá'djlest Sää'mjânnam paalgâškâá'dd vu'vdd) / sámiikuávlust (länuduh, Aanaar, Suođigil, Laapi palgâs kuávlv)
- Lapissa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella / Lappis sámiid ruovttuguovllu olggobealde / Sää'mjânnmest sä'mmlai dommvuu'd áålgbeä'lnn / Laapist sámiikuávlv ulguubeln
- muualla Suomessa / eará sajis Suomas / jee'resá'rnn Lää'ddest / eres saajeest Suomâst

5) Asun / Ásan / Jeälstam / Aasam

- ison kaupungin keskustassa / stuorra gávpoga guovddážis / jõnn gâárad kŏŏškŏŏžžâst / stuorrâ kaavpug kuávdđáást
- ison kaupungin lähiössä tai muulla laita-alueella / stuorra gávpoga gávpotoasis dahje eará ravdaguovllus / jõnn gâárad â'lddsâá'jest le'be jee'res kuâññvuu'dest / stuorrâ kaavpug robdokuávlust
- pikkukaupungin tai kunnan keskustassa / smávvagávpoga dahje gieldda guovddážis / u'ccgâárad le'be kâá'dd kŏŏškŏŏžžâst / uccâ kaavpug tâi kieldâ kuávdđáást
- pikkukaupungin tai kunnan harvaan asutulla alueella / mávvagávpoga dahje gieldda hárvvet ásson guovllus / u'ccgâárad le'be kâá'dd hää'rveld aaztum vuu'dest / uccâ kaavpug tâi kieldâ häärvihht assum kuávlust

- 6) Käytän kotona, koulussa, sukulaisten ja kavereiden kanssa seuraavia kieliä (voit valita useamman) / Hálán ruovttus, skuvllas, fulkkiiguin ja ustibiiguin čuovvovaš gielaide (sáhtát válljet mánga) / Ânam doomâst, škooulâst, ruáđi- da taaurõõžživui'm täid kiõlid (vuáitak va'lljeed tääu'jab) / Kiávtám pááihist, škoovlâst, huolhijguin já skipárijguin čuávuvijđ kielâid (uázuh valjiđ mangâ)
- pohjoissaame / davvisámegiela / tá'vvsää'mkiõl / pajekielâ
 - inarinsaame / anárašgiela / aanarsää'mkiõl / anaráškielâ
 - koltansaame/ nuortalašgiela / nuorttsää'mkiõl / nuorttâlâškielâ
 - suomi / suomagiela / lää'ddkiõl / suomâkielâ
 - ruotsi / ruođagiela / ruõcckiõl / ruotâkielâ
 - norja / dárogiela / taarkiõl / tárukielâ
 - venäjä / ruoššagiela / ruõšškiõl / ruošâkielâ
 - englanti / engelasgiela / englõškiõl / engâlâškielâ
 - muu, mikä? / eará, man? / jee'res, mii? / eres, mii?

VAPAA-AIKA / FRIDDJAÁIGI / PÅÅÐÄI'ĞĞ / RIJJÄÄIGI

- 7) Miten vietät vapaa-aikaasi? / Maid barggat friddjaáiggis? / Mä'htt vie'ttjak pääđääi'j? / Maht kiávtáh tuu ríjjäääigi?
- 8) Mitkä ovat paikkoja, joissa saat olla oma itsesi ja pystyt rentoutumaan? / Mat leat báikkít, main sáhtát leat oadjebas ja sáhtát muossánit? / Mu'vddem páai'kkest vuáitak lee'd jiijjadnallšem da páastak lue'nnõövvâd? / Moh láá sajeħ, kost uázuh lede jieččâđ náál já puávtáh muássuđ?
- 9) Onko sinulla harrastus? Mikä? (*Harrastamisella tarkoitetaan tässä säännöllistä vapaa-ajantoimintaa, jonka tarkoituksena on rentouttaa ja tuottaa mielihyvää esimerkiksi pelaaminen, käsityöt, pyöräily, kelkkailu, lukeminen, urheilu, musiikki, eläimet*) / Leago dus áigeáđji? Mii? (*áigeájiin oaivvildat dás jeavddalaš friddjaáigge doaimma, man mihttomearri lea muossánit ja buktit buori miela, ovdamearkan speallan, duojit, sihkkelastin, skohteriin vuodjin, lohkan, musihkka, valáštallan, musihkka, eallit*) / Lij-a tu'st staarjõs? Mii? (*Staarjõõzzin õõlgtē tā'st mie'rrkõõski tuejjeem pääđääi'jtáimmjummuš, koon täávtõssân lij lue'nneed da pu'htted miõllpuârõõzz ouddm. speállmõš da siõrrmõš, kiõtt-tuáj, tanccâmkaá'lzin vuájjmõš, motorkeâlkain vuájjmõš, lookkmõš, liikkummuš, musikk, žee'vet*) / Lii-uv tust puđâldâs? Mii? (*Puđâldâsáin uáividep tást njuolgušlii ríjjäääigiporgâm, mon uáivilin lii muásudiđ já toohâđ mielâpyere. Ovdâmerkkân spellâm, tuoijum, pyeráin vyeijim, kiálháin vyeijim, luuhâm, valâstállâm, muusik, elleeh*)
- 10) Koetko haasteita liikkumisessa haluamiisi paikkoihin (esim. koulu, luonto, harrastukset, sukulaiset, kaverit, kauppa, muut palvelut)? Millaisia? / Vásihatgo hástalusaid lihkađeamis du háliidan báikkiide (omd skuvla, luondu, áigeájit, fuolkkít, skihpárat, gávpi, eará bálvalusat)? Makkár? / Kíččlââstak-a vâ'žžlõõžžid liikkummušest jiijjâđ haa'leem paai'kid (ouddm. škooul, luátt, staarjõõzz, ruáđ, taaurõõžž, kauppa, jee'res kääzzkõõzz)? Mu'vddem? / Láá-uv tust háástuh jootteđ soojijđ, kuus halidâħ (ovdâm. škovlâ, luándu, puđâldâsah, hylhíħ, skipáreh, kávp̄pi, eres palvâlusah)? Magareħ?

- 11) Miten mahdollisia liikkumiseen liittyviä haasteita voisi mielestäsi ratkaista? / Mo vejolaš lihcadeapmái gullevaž hástalusaid livččii du mielas vejolaš čoavdit? / Mä'htt vuei'tlvaid liikkummša koll'jee'jid vä'žžlõõžžid vuaitči miõlstad rä'tkķeed? / Maht máhđulijd háástuidpuávtáččij tuu mielâst čuávdid?

KOULU / SKUVLA / ŠKOUL / ŠKOVLÂ

- 12) Kuinka hyvin viihdyt koulussa? / Man bures loavttát skuvllas? / Kâkkvâ puârast maažžak škooulâst? / Mon pyereest makkuuh škoovlâst?
- Viihdyn hyvin / Loavttán bures / Maažžam puârast / Makkuun pyereest
 - Viihdyn melko hyvin / Loavttán viehka bures / Maažžam miâlggâd puârast / Makkuun viehâ pyereest
 - Viihdyn silloin tällöin / Loavttán duollet dâlle / Maažžam máttmešt / Makkuun tyelli tâlli
 - En viihdy lainkaan / In loavtte olláge / Jiõm maašš ni voo'ps / Jiem makkuu ollágin
- 13) Mihin asioihin olet tyytyväinen koulussa? / Maid áššiiide leat duđavaš skuvllas? / Mu'vddem aa'sšid leäk tâáđvaž škooulâst? / Magarijd áššijd lah tuđavâš skoovlâst?
- 14) Mihin asioihin toivoisit muutosta koulussa nyt tai tulevaisuudessa? / Maid áššiiide sávašit nuppástusaid skuvllas dál dahje boahttevuodas? / Mu'vddem aa'sšid tuáivčič muttâž škooulâst áá'n le'be puõ'ttiái'jest? / Magarijd áššijd tuáivuh nubástus škoovlâst tâäl tâi puáttevuodâst?

HYVINVOINTI / BURESVEADJIN / PUE'RRVUEI'TTEMVUÕTT / PYEREESTVAIJEEM

- 15) Kuinka tyytyväinen olet elämäsi? / Man duđavaš leat du eallimii? / Kâkkvâ tâáđvaž leäk tuu jie'llma? / Mon tuđavâš lah tuu elimân?
- Olen erittäin tyytyväinen / Lean hui duđavaš / Leäm samai tâáđvaž / Lam uáli tuđavâš
 - Olen melko tyytyväinen / Lean viehka duđavaš / Leäm miâlggâd tâáđvaž / Lam viehâ tuđavâš
 - Olen melko tyytymätön / Lean viehka duhtameahttun / Jiõm leäkku čuu't tâáđvaž / Lam viehâ tutâmettum
 - Olen erittäin tyytymätön / Lean hui duhtameahttun / Jiõm leäkku sami tâáđvaž / Lam uáli tutâmettum
- 16) Millaisissa tilanteissa käytät mielelläsi saamen kieltä, puhut saamelaisuudesta tai pukeudut saamenpukuun? Miksi näissä tilanteissa? / Makkár diliin millostit hálat sámegiela, hálat sápmelašvuodas dahje gárvodat gávttiin? Manin dáid diliin? / Mu'vddem vue'jjin ânâk miõllsânji sää'mkiõl, mainstak sá'mmlažvuodâst le'be teávõõđak sää'mpihttizid? Mõõzz tâin vue'jjin? / Magarijn tilálâšvuodâin kiávtáh mielâstâd sâmikielâ, sáárnuh sâmmilâšvuodâst tâi kárvudâđah sâmimácuhan? Mondet tâin tilálâšvuodâin?
- 17) Millaisissa tilanteissa et käytä mielelläsi saamen kieltä, puhu saamelaisuudesta tai pukeudu saamenpukuun? Miksi näissä tilanteissa? / Makkár diliin it millostit hála sámegiela, hála sápmelašvuodas

sä'mmlažvuođâst le'be teävööđ sää'mpihttid? Mõözz täin vue'jjin? / Magarijn tilälâšvuođâin jiehe keevti mielâstâd sämikielâ, säárnu sämmilâšvuođâst tâi kârvudât sämimâcuhân? Mondet täin tilälâšvuođâin?

- 18) Mitkä asiat tekevät sinut iloiseksi? / Mat áššit buktet dutnje ilu? / Mu'vddem ää'sš tuejee tuu rämmjõ'žžen? / Magareh ääših taheh tuu ilolâžžân?
- 19) Mikä asiat tekevät sinut surulliseksi? / Mat áššit dahket du morašlažžan? / Mu'vddem ää'sš tuejee tuu pe'cclõ'žžen? / Magareh ääših taheh tuu sorolâžžân?
- 20) Mitkä asiat pelottavat sinua? / Maid áššiin balat? / Mõök ää'sš põõlte tuu? / Magareh ääših polâtteh tuu?
- 21) Minkälaisia oikeuksia ajattelet tai tiedät saamelaisilla alkuperäiskansana olevan? / Makkár vuoigatvuođaid jurddašat dahje dieđât leat sápmelaččain eamiálbmogin? / Mu'vddem vuoigádvuođ joortak le'be teâđak što sä'mmlain alggmeerlõ'žžen liâ? / Magarijd vuoigádvuođâid jurdâččah tâi tiâđah sämmilijn lemin?
- 22) Miten ne vaikuttavat elämäsi nyt tai tulevaisuudessa? / Mo dat váikkuhit du eallimii dál ja boahttevuođas? / Mä'htt tõk vaikkte tuu jie'llma åån da puõ'ttiäi'j? / Maht toh vaigutteh tuu elimân tääl tâi puátteevuođâst?
- 23) Mietityttääkö sinua jokin saamelaisia koskettava asia? Mikä? / Boktágo muhtun sámiiide guoskevaš ášši smiehttat du? Mii? / Vääivad -a tuu mii-ne sä'mmlaid kuõskktee ä'sš? Mii? / Smietâdah-uv monnii sämmiláid kyeskee ääši? Mon?
- 24) Miten se vaikuttaa elämäsi nyt tai tulevaisuudessa? / Mo dat váikkuha du eallimii dál ja boahttevuođas? / Mä'htt tõt vaikkat tuu jie'llma åån da puõ'ttiäi'j? / Maht tot vaigut tuu elimân tääl tâi puátteevuođâst?
- 25) Miten ajattelet ilmastonmuutoksen vaikuttavan elämäsi nyt tai tulevaisuudessa? / Mo jurddašat dálkkádatnuppástusa váikkuhit du eallimii dál ja boahttevuođas? / Mä'htt joordak što äimm-muttâz vaikkat tuu jie'llma åån da puõ'ttiäi'j? / Maht arvâlah šonjâdubnubástus vaiguttiđ tuu elimân tääl tâi puátteevuođâst?
- 26) Kuka on kysynyt tai rohkaissut sinua kertomaan ajatuksiasi tai mielipiteitäsi? / Gii lea jearran dahje roahkasmahtán du muiitalit jurdagiiddát ja oaiviliiddát? / Kii lij kõõččâm le'be sme'llkâttam tuu mainsted juurdâd le'be vuei'nlmâd? / Kii lii kojâdâm tâi ruokâsmittâm tuu máinâstid jieččâd juruid tâi uáivilijđ?
- 27) Millaisissa asioissa sinun ajatuksillasi tai mielipiteilläsi on ollut vaikutusta? / Makkár áššiin du jurdagiin ja oaiviliin leamašan váikkuhus? / Mu'vddem aa'sšin tuu juurdiin le'be vuei'nmin lij leammaš vaikktoš? / Magarijn aašijn tuu jurduin já uáivilijn lii lamaš vaiguttâs?
- kotona / ruovttus / doomâst / pääihist
 - koulussa / skuvllas / škoolâst / škoollâst
 - vapaa-ajalla / friddjaáiggis / pããđäi'j / rijjãäigi

IHMISUhteet / Olmmošgaskavuodát / Ooumažkõskkvuõđ / Olmooškoskåvuodah

- 28) Ketkä ovat sinulle tärkeitä ihmisiä? / Geat leat dutnje dehálaš olbmot? / Ķeäk liâ tu'ne vääžnai oummu? / Kiäh láá tunjin teháliih ulmuuh?
- 29) Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi? / Sáhtátgo hállat vanhemiin iežat áššiid birra? / Pââstak-a sagstõõllâd puârressivui'm jiijjad aa'sšin? / Puávtáhuv savâstállâđ tuu vanhijmijguin jieččâd aašijn?
- Usein / Dávjá / Täujja / Távjá
 - Melko usein / Viehka dávjá / Miâlggâd täujja / Viehâ távjá
 - Silloin tällöin / Duollet dâlle / Mâttmešt / Tyelli tâlli
 - En juuri koskaan / In olus goassige / Jiõm sami ni voo'ps / Jiem masa kuássin
- 30) Kuinka monta sellaista kaveria sinulla on, joille voit puhua omista asioistasi? / Man galle dakkár skihpára dus leat, geaidda sáhtát hállat iežat áššiidat birra? / Ká'Il nu'vddem taaurõõžž tu'st liâ, Ķeâit vuáitak mainsted jiijjad aa'sšin? / Kalle taggaar skippáár tust láá, kiâid puávtáh sárnud jieččâd aašijn?
- Ei yhtään / li oktage / Jiâ-ni voo'ps / lj ohtâgin
 - Yksi / Okta / Öhtt / Ohtâ
 - Kaksi tai useampia / Guokte dahje eanet / Kue'htt le'be täâu'jab / Kyehti tâi eenâb
- 31) Tunnetko itsesi yksinäiseksi? / Dovddatgo iežat oktonassan? / Toobdak-a jiijjad õhttnõ'žžen? / Tuubdah-uv jieččâd ohtâlâžžân?
- En juuri koskaan / In olus goassige / Jiõm sami ni kuä'ss / Jiem masa kuássin
 - Silloin tällöin / Duollet dâlle / Mâttmešt / Tyelli tâlli
 - Melko usein / Viehka dávjá / Miâlggâd täujja / Viehâ távjá
 - Usein / Dávjá / Täujja / Távjá
- 32) Kuinka tyytyväinen olet ihmissuhteisiisi? / Man duhtavaš leat du olmmošgaskavuodáide? / Kâkkvââ tââđvaž leäk ooumažkõskkvuõđâäd? / Mon tuđâvâš lah tuu olmooškoskåvuodâin?
- Olen erittäin tyytyväinen / Lean hui duhtavaš / Leäm samai tââđvaž / Lam uáli tuđâvâš
 - Olen melko tyytyväinen / Lean viehka duhtavaš / Leäm miâlggâd tââđvaž / Lam viehâ tuđâvâš
 - Olen melko tyytymätön / Lean viehka duhtameahtun / Jiõm leäkku čuu't tââđvaž / Lam viehâ tutâmettum
 - Olen erittäin tyytymätön / Lean hui duhtameahtun / Jiõm leäkku sami tââđvaž / Lam uáli tutâmettum
- 33) Oletko ollut tilanteessa, jossa sinua tai jotain toista kohtaan on ollut ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää? / Leatgo leamašan diliin, mas du dahje muhtun eará vuostá leamašan ovdagáttut, hehtejeaddji láhtten dahje olggušteapmi? / Leäk-a leämmaš vue'jjest, ko'st tuu le'be Ķeân-ne jârraz puõtt liâ leämmaš ouddkâddmõõžž, jeâttummuš le'be čârstummuš? / Lah-uv lamaš tilâlâšvuodâin, moin tuu tâi kiännii kuáhtán láá lamaš munejurduuh, hettejeijee lattim tâi olgoštem?
- En juuri koskaan / In olus goassige / Jiõm sami ni kuä'ss / Jiem masa kuássin
 - Silloin tällöin / Duollet dâlle / Mâttmešt / Tyelli tâlli
 - Melko usein / Viehka dávjá / Miâlggâd täujja / Viehâ távjá

- Usein / Dávjá / Täujsa / Távjá
 - Kerro, miten tilanne ratkesi (jatkokysymykseksi silloin tällöin, melko usein, usein) / Muital mo dilli čoavdašuvai (joatkkagažaldahkan molssaeavttuide: duollet dálle, viehka dávjá, dávjá) / Cie'lk, mä'htt töt ä'sš rätkkji (juätkk-kööččmōžžân máttmešt, miälggâd täujja, täujja) / Maainâst, maht äšši čielgâi (jotkâkoččâmâš, jis vástádâs lii tyelli tälli, viehâ távjá, távjá)

- 34) Millä tavoin ennakkoluuloja, häiritsevää käytöstä tai syrjintää voisi mielestäsi vähentää tai estää? / Mán láhkai ovdagáttuid, hehtejeaddji láhttema dahje olggušteami sáhtašii du mielas geahpedit dahje eastit? / Mä'htt tuu miölâst ouddkâdmōžž, jeáttummuš le'be čárstummuš vuáitči uu'ceed le'be cōggâd? / Maht munejurduid, hettejejee lattim já olgâštem puávtáččij tuu mielâst kepidid̄ tai estid̄?
- 35) Estääkö sinuun kohdistuvat ennakkoluulot, häiritsevä käytös, syrjintä tai pelko niistä tekemästä jotain sinulle tärkeää? Mitä? / Estetgo dutnje čuoacán ovdagáttut, hehtejeaddji láhtten, olggušteapmi dahje ballu dain du dahkat dutnje dehálaš áššiid? Maid? / Cä'gğe-a tuu vuástta puöttlōsttum ouddkâdmōš, jeáttummuš, čárstummuš le'be pâáll tōin tuájje'mmen mōön-ne tu'nne vääžnai ää'sš? Mii? / lästá-uv tunjin kyeskee munejurduuh, hettejejee lattim, olgoštem tai palo tain porgâd maidnii tunjin tehálijd? Maid?

TULEVAISUUS / BOAHTTEVUOHTA / PUÖ'TTIÄI'ĞĞ / PUÁTTEEVOOTÂ

- 36) Minkä asioiden ajattelet olevan Suomessa hyvin saamelaislasten ja -nuorten näkökulmasta? / Maid áššiid jurddašat leat Suomas bures sámemánáid ja -nuoraid geahččančiegas? / Mu'vddem ää'sš joordak što Lää'ddest liä puárust sâä'mpäärnai da -nuōri vuei'nnemkuu'lmest? / Moh ääših láá tuu mielâst pyereest Suomâst sâmmilâšpárnái já -nuorâi uáinust?
- 37) Miten saamelaislasten ja -nuorten elämää Suomessa voitaisiin parantaa? / Mo sámemánáid ja -nuoraid eallima Suomas sáhtašii buoridit? / Mä'htt sâä'mpäärnai da nuōri jie'llem Lää'ddest vuáitči pue'reed? / Maht sâmmilâšpárnái já -nuorâi eellim Suomâst puávtáččij pyeredid̄?
- 38) Kerro unelmistasi. / Muital du nieguid birra. / Peäggat niōggōžžääd. / Maainâst tuu niävdušijn.
- 39) Mitä mieltä olit kyselystä? / Man mielas ledjet jearahallamis? / Mōön miöll leäk kōjldōžžâst? / Mon mielâ lijjih kojâdâlmist?
- 40) Haluatko vielä kertoa jotain tai lähettää terveisiä selvityksen tekijöille? / Háliidatgo vel muitalit juoidá dahje sáddet dearvvuodáid čielggadusa dahkkiide? / Haa'lääk-a veâl mainsted mái'd-ne le'be vuöl'tteed tiōrv'vuōđid̄ se'lvvtōžž tuejje'e'jid̄? / Halidah-uv vala mainâstid̄ maidnii tai vuolgâttid̄ tiervuodáid čielgiittâs ráhteid?

Paina lopuksi **Láhetä** -painiketta / Deaddil loahpas **Sádde** -boalu / Teä'ddel looppâst Vuöl'ttad – teäddōgg / Teddil loopâst **Vuolgât**-puálu

Kiitos vastauksestasi! / Giitu vástádusastat! / Spä'sseb västtõzstad! / Takkâ vástádâsât!

Jos joku kyselyyn liittyvä asia tai aihe jäi mietityttämään sinua, on tärkeää kertoa siitä aikuiselle. Voit myös jutella asioistasi esimerkiksi

<https://uvja.fi/>

Jus muhtun jearahallamii gullevaš äšši gudii du smiehttat, lea dehálaš muitalit das rávisolbmui.

Sáhtát maiddái hállat äššiidat birra ovdamearkan

<https://uvja.fi/>

Jõs mii-ne kõjldõ'sse koll'jeei ä'šš le'be tee'mm kuâđđji vääiveed tuu, lij vääžnai mainsted tõ'st puärrsid.

Vuäitak mainsted še ää'sšääd ouddmiärkkân

<https://uvja.fi/>

Jis miinii kojädâlmân kyeskee äšši paasij tunjin smiettâm náá, lii tehálâš mainâstiđ tast vuorâsulmui. Puávtáh

meiddei savâstâllâđ tuu aašijn ovdâmerkkân

<https://uvja.fi/>

LAPSIASIAVALTUUTETTU
MÁNÁIDÁITTARDEADDJI